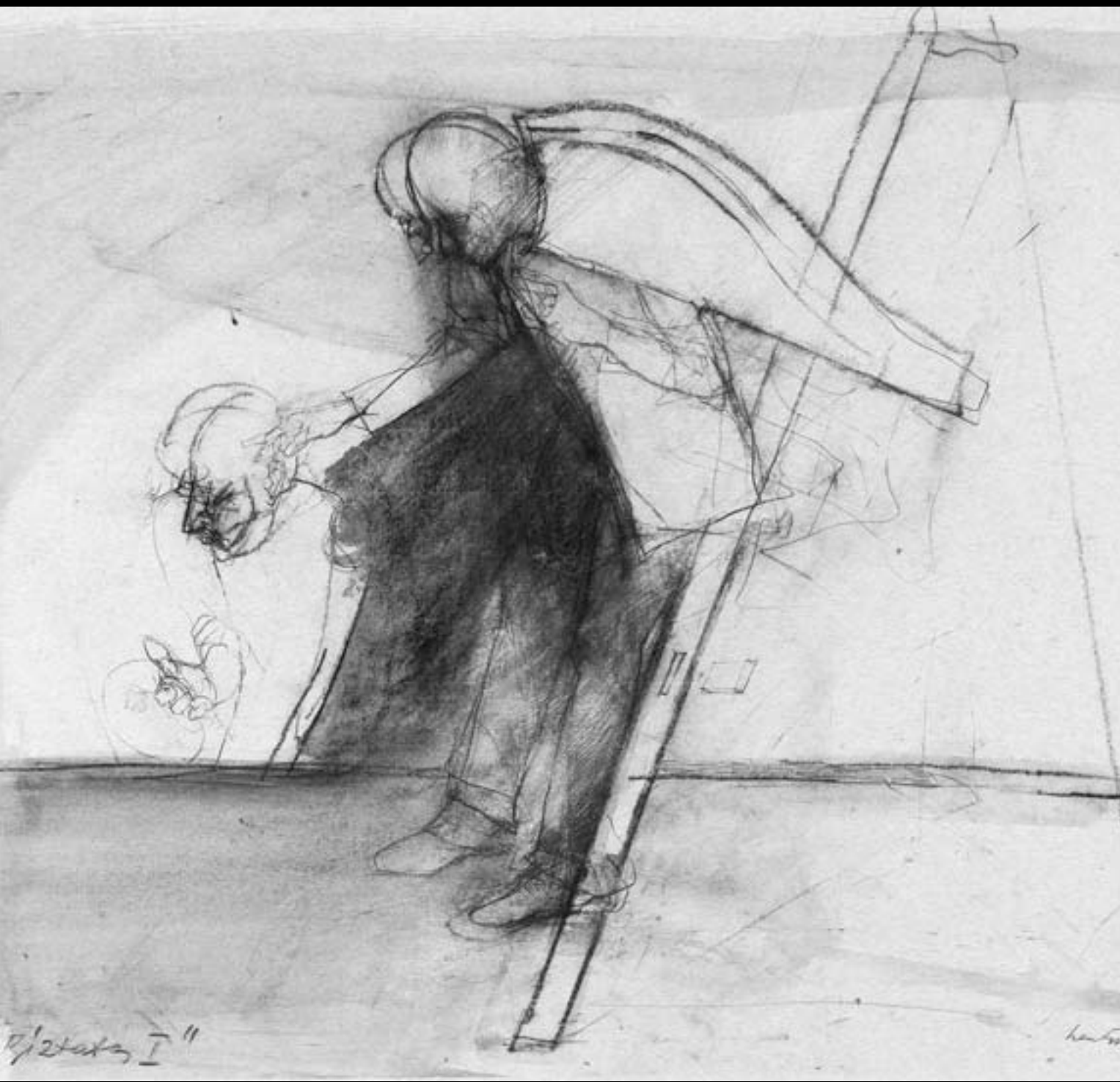

MŰHELY

Virginia Woolf naplójából és leveleiből – Szlukovényi Katalin bevezetőjével • Su-la-ce: Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László • Alvaro Mutis: Karavánszeráj • Bertók László, Csehy Zoltán, Debreczeny György, Jász Attila, Kácsor Zoltán, Németh Zoltán, Polgár Péter, Püspök Livia, Szentirmai Mária

2011

3

és Tózsér Árpád versei Deák László: Repkény • Limpár Ildikó, Réti Attila és Szőcs Henriette prózája • Karátson Endre: Jász Attila • Hernádi Mária: A rejtett munkahipotézis – Megjegyzések az ottliki Rr-hez • Tolnay Imre: A hétköznapok természetrajza – Szentgyörgyi József rajzaihoz • Szentgyörgyi József rajzai

Tartalom

VIRGINIA WOOLF naplóból és leveleiből	3
SZLUKOVÉNYI KATALIN bevezetője	3
Részletek Virginia Woolf naplóból és leveleiből (Szlukovényi Katalin válogatása és fordítása)	3

„Biztosíthatlak, hogy egy tollpíhével feldúlom a legszabadabb gondolkodót és a legvakmerőbb életimádót is – bár a logikához tökfey vagyok.”

SU-LA-CE:	Feljegyzések Lin-csiről – Közreadja Sári László	10
-----------	---	----

„Aki önmaga mestere, nem változik külső hatásra. Nem változtat rajta se jó mód, se dicsőség, se nélkülözés, se romlás, se múlás, se világozmlás. A méltóságunk nem engedi meg. Sőt, megköveteli, hogy a nagy bajban úgy viselkedj, mint aki ura az Időnek. Ha a tiéd a Létezés, tiéd a Múlás, akkor tiéd az Idő is. Legalábbis egy része. Saját Időd van, Taj-jüan.”

ALVARO MUTIS:	Karavánszeráj	25
---------------	---------------------	----

„Van egy hivatás, amelynek fel kell készítenie a legsüketebb csatákra, a legkifinomultabb kiábrándulásokra. Csakhogy női hivatás ez, férfiaknak mindörökre tiltott. E hivatás gyakorlói mossák a mértéktelen és javíthatatlan szerelmesek szobrai, és olyan fogadalmi adományt ásnak el a lábuknál, amely idővel elemészi a márványt és szétmarja a legmakacsabb fémeket is.”

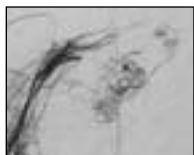

BERTÓK LÁSZLÓ:	Mint a nyelv alá szorított kavics	28
	Ez már csak az ugyanolyan öreg	28
JÁSZ ATTILA:	Mozdulatlan	29
	Fészekben	29
	Rainermariáról kéne kritikát írnia	30
CSEHY ZOLTÁN:	Orfeo	31
DEBRECZENY GYÖRGY:	önmagát látja a vízben	32
	ha nem jutsz túl	32
	kiszabadulás a testből	33
PÜSPÖK LÍVIA:	Szégyen	34
SZENTIRMAI MÁRIA:	Sejtelem	35
	A napon szárított lepedő	35
	Elmúlás	35
KÁCSOR ZOLTÁN:	Ezerkilencszázhetvennyolc	36
	Igéim	36
POLGÁR PÉTER:	a fekete fény embere	37
	egy költő margójára	37
NÉMETH ZOLTÁN:	Torokhang	38
	Fejsze	38
	Kopoltyú	38
TÓZSÉR ÁRPÁD:	Nekrobagatellek	39
	Hajnal háromkor	40

DEÁK LÁSZLÓ:

Repkény 41

LIMPÁR ILDIKÓ:
SZÓCS HENRIETTE:
RÉTI ATTILA:

Határ 47
Feri (1965) 49
A Mutter 52

KARÁTSON ENDRE:

Jász Attila..... 54

HERNÁDI MÁRIA:

A rejtett munkahipotézis – Megjegyzések az ottliki Rr-hez 57

TOLNAY IMRE:

A hétköznapi természetrajza – Szentgyörgyi József rajzaihoz 64

HORVÁTH IMRE:
UJLAKI CSILLA:

„az öröklét feszeng a pillanatban” (Bertók László: Pénteken vasárnap) 65
„Próba-halálok, próba-létek”

KOMÁLOVICS ZOLTÁN:
KOLOZSI ORSOLYA:
JUHÁSZ ATTILA:
SZALAI ZSOLT:

(Tózsér Árpád: A vers ablakán kihajolva. Válogatott versek) 66
Negyven felett az ég (Jász Attila: Alvó szalmakutyák avagy áldozati ének) 69
Futóhomok (Csehy Zoltán: Homokvihár) 72
... „csak felmutat”? (Zalán Tibor: Göncölszekér) 74
Mindenség és szümpatheia
(Szoboszlai-Kiss Katalin: Poszeidóniosz – Töredékek és kommentár) 76

KÉPEK: SZENTGYÖRGYI JÓZSEF rajzai

Virginia Woolf naplóiból és leveleiből¹

Virginia Woolf (1882–1941) magántermészetű írásai épp annyira, bár részben persze más szempontból izgalmas szövegek, mint publikálásra szánt művei. A szakma és a szélesebb olvasóközönség érdeklődését jelzi, hogy a naplójából férje, Leonard Woolf által szerkesztett válogatást (Egy író naplója, 1953) idővel két teljességre törekvő kiadás is követte. Az író összegyűjtött levelei hat kötetben, naplóinak immár csonkítatlan bejegyzései pedig öt kötetben jelentek meg. Mindkét sorozat nagy filológiai pontossággal és apparátussal, áttekinthetően rendszerezve és kommentálva közli az alapos kutatómunka során előkerült és feldolgozott dokumentumokat. Irodalomtörténeti érdekesség – bár korántsem véletlen –, hogy kiadjuk az a Hogarth Nyomda, amelyet 1917-ben Virginia és Leonard Woolf együtt alapított, s amely az angol modernizmus számos kiemelkedő művének publikálásával szerzett hírnevet (Woolf több regénye mellett pl. T. S. Eliot Átokföldje című, korszakos jelentőségű versciklusának első brit kiadását is ők adták közre), és ma is tekintélyes intézményként működik.

A magyar olvasók találkozhattak már a fenti forrásokból származó szemelvényekkel Bécsy Ágnes Virginia Woolf világa (1980) című, remek monográfiájában. A könyv az Európa Kiadó irodalmi életműveket és életutakat összekapcsolva bemutató sorozatának részeként, annak elveivel összhangban bőségesen idéz nemcsak Woolf szépirodalmi alkotásaiból és a vonatkozó szakirodalomból, hanem a fenti háttéranyagból is. Míg azonban Bécsy értelemszerűen inkább az érvelését alátámasztó, rövidebb részleteket emelt ki, a jelen válogatásban igyekszem hosszabb, összefüggő darabokkal érzékeltetni Virginia Woolf elbűvölő, ellentétes végleteket sajátosan elegyítő stílusát. A szöveg bájosan csapong, egyszersmind fegyelmezetten szerkesztett; a szerző csípősen ironikus, mégis mélységesen empátiás embertársaival; a születő és alakuló angol modernizmus mára panteonba merevedett alakjait pedig sokszor éleslátó, sokszor saját elfogultságaival küszködő, de mindenképp őszintén kíváncsi, eleven és a mai vélekedésektől gyakran üdítően eltérő, egyéni módon ábrázolja.

Átfogó képet nyilván csak kötetnyi terjedelemben lehetne adni erről a sokrétű anyagról, így egy ilyen rövid válogatás szükségszerűen esetleges. A különböző korszakokból választott részleteket szándékom szerint az tartja össze, hogy Woolf mindegyikben máig elismert kortársaihoz való viszonyába enged némi bepillantást, illetve az ő munkásságuk kontextusában reflektál saját műveire. Hangvétele nemcsak az a személyesség és humor teheti vonzóvá, amellyel T. S. Eliot, James Joyce, Katherine Mansfield, Sigmund Freud vagy az épp Virginia Woolf és családja köré szerveződő értelmiségi társaság, a Bloomsbury-kör kevésbé ismert aspektusait mutatja be. Ennél is fontosabbnak érzem azonban, hogy bár szellemesen és könyörtelenül kritikus magával és másokkal egyaránt, ha irodalomról van szó, a másik emberhez mindig maximális figyelemmel, megértéssel és jóindulattal fordul, amint ez az öngyilkossága előtt több verzióban megírt búcsúlevelei közül a legutolsóból is kitűnik.

SZLUKOVÉNYI KATALIN

Napló, 1920. szeptember 19., vasárnap

Eliotot csak egy emelet választja el tőlem. Most már semmi se tud kiborítani, ami férfi vagy nő alakját ölti. Az a fura Eliotban, hogy a szeme élénk és fiatal, miközben az arc kifejezése és a beszédmódja formális, szinte nehézkes. Egészen olyan, mint egy szobor arca – nincs felső ajka; hatalmas; erőteljes; sápadt. És azok a mogyoróbarna szemek, mintha menekülnének a teste többi részétől. Beszélgettünk – Amerika, Ottoline, arisztokrácia, nyomtatás, Squire, Murry, kritika. „És úgy viselkedtem, mint egy kis fontoskodó, beképzelt számár” – jegyezte meg saját garsingtonbeli modorát illetőleg. Eltökéltem az alattunk lévő – mondhatni fölényesebb – nemzedékhez tartozik, bár ifjabb.

¹ A fordítások az alábbi két kiadásból vett részleteken alapulnak:

NICOLSON, Nigel, szerk.: *The Letters of Virginia Woolf*, Hogarth Press, London, 1970–1980.

BELL, Anne Oliver, szerk.: *The Diary of Virginia Woolf*, Hogarth Press, London, 1977–1984.

Napló, 1920. szeptember 20., hétfő

Folytatva Eliotot, mintha tudományos megfigyelést végeznék – tegnap mindjárt vacsora után elment. Fejlődött pedig, ahogy telt a nap; nyíltabban nevetett; kedvesebb lett. L.², akinek a véleménye számít nekem ez ügyben, agyilag kiábrándítónak találta – kevésbé erőteljesnek, mint amire számított; & kevésbé játékos szelleműnek. Én sikeresen a felszínen maradtam, bár egyszer-kétszer éreztem, hogy a víz alá merülök. Ezt úgy érzem, hogy teljesen figyelmen kívül hagyta többször elismételt megjegyzésemet, miszerint író vagyok, és ha félnkebb volnék, rég elsüllyedtem volna – a személyét és a nézeteit is dominánsnak és felforgatónak éreztem. Következetes példánya a saját típusának, ami ellentétes a miénkkel. Sajnos az élő írók közül Wyndham Lewist & Poundot csodálja. – Joyce-ot is, de erről lesz még szó. Tea után beszélgettünk (Mayorék látogatását elhalasztottam) az ő írásairól. Gyanítom, jó adag titkolt hiúság, sőt aggodalom van benne ezzel kapcsolatban. Szemére vettem, hogy szándékosan eltitkolja a váltásait. Azt mondta, szükségtelen a magyarázat. Ha beleteszed, csak felhígítod a tényeket. Magyarázat nélkül kellene érezned. Másik vádam az volt, hogy gazdag & eredeti elmére van szükség a pszichológiailag értékes íráshoz. Azt állította, mindennél jobban érdeklik az emberek. Képtelen Wordsworth-ot olvasni, ha Wordsworth épp a természetéről beszél. Neki a karikatúrához van gusztusa. Annak meghatározásánál azonban, hogy ezen mit is ért („Nem a szatírára gondolok”), megfeneklettünk. Verses színművet akar írni, amelyben Sweeny négy alakja játssza a szerepeket. A *Prufrock* után némi személyes felfordulás térítette el eredeti hajlamaitól – hogy Henry James stílusában fejlődjön tovább. Most külső jegyeket igyekeznek leírni. Joyce befelé figyel. *Ulysses* című regénye egy ember életét 16 epizódban mutatja be, amelyek mindegyike (azt hiszem) egyetlen nap történik. Ez, már amennyit ő látott belőle, azt mondja, rendkívül briliáns. Talán ki kellene adnunk. Ulysses Joyce szerint a történelem legnagyobb szabásúbb szereplője. Joyce maga jelentéktelen ember, vastag szemüveget hord, ránézésre kicsit olyan, mint Shaw, unalmas és önző, & teljesen magabiztos. Eliotról sokat lehetne mondani különféle aspektusokból – például az okos emberekkel való kapcsolatteremtés nehézsége; és így tovább –, vérszegénység, öntudat; de mégis, az elméje még nem tompult el vagy zavarodott össze. Pontos angolossággal szeretne írni; de olykor rajtakapja magát, hogy megbicsaklik; és ha bárki megkérdezné, tényleg azt gondolja-e, amit írt, igen gyakran nemmel kellene válaszolnia. Na most mindebben L. sokkal inkább kiigazodott, mint én; de nem nagyon bántam.

Levél Jacques Raverat részére 1923. július 30. Hogarth Ház, Richmond (részlet)

Kedves Jacques-om,

két órája kaptam meg leveledet a tálcán az angol reggelimmel, a szalonnás tojással együtt, ahogy az dukál; és azonnal válaszolok is. Nem, nem, nem. Nem bántott meg semmi, amit mondtál; mind örömmre szolgált; és már rég írnom kellett volna, ha nem tartom magam ahhoz, hogy „Jacques-nak szép, hosszú levelet fogok írni” – úgyhogy csak vártam a megfelelő pillanatra a tömérdek sivár ímivaló kulimunka közben. Úgy tűnik, sosem azoknak írok, akiket szeretek. Jacques-hoz és Gwenhez jó lelkiállapot kell: míg – na most ezt a részt kitöltheted azoknak a régi barátainknak a nevével, akiket ócska maradvánnyal is le lehet tudni.

Már összecsomagoltunk, és holnap megyünk Sussexbe. Ez neked, aki még sosem látta a Hogarth Nyomdát, semmit se mond. A kiválogatott és ládába csomagolt könyveinkkel utazunk. Vedd hozzá a kutyát és a teknőst, amit tegnap vettünk a High Streeten két pénzért. A férjem figyelemreméltó szakértelemmel elnököl – szegény ördög, megfizettem vele a szerencsétlen gikszert, hogy zsidónak született, most aztán intézkerti az élet teljes ügymenetét. Ez a létezés átmenetiségének és az anyag valótlanosságának érzését kelti föl bennem, ami roppant előnyös és kényelmes. És *szertinted* mi valós? Gwennek volt erről valami véleménye. Gwen egykor roppant dogmatikus nő volt. Az ő fajtája, ó, jaj, már kihalóban. Biztosíthatlak, hogy egy tollpíhével feldúlom a legszabadabb gondolkodót és a legvakmerőbb életimádót is – bár a logikához tökfey vagyok.

² Leonard Woolf

Erről elég kurtán-furcsán (de bocsásd meg, ha régi barátod egy pindurkát célzatos) – a vallási megújulás kérdése jut eszembe: amihez sokkal több közöd van, mint valaha is gyanítanád. Spanyolországból hazafelé egy hétig Párizsban maradtam, és ott találkoztam Hope Mirrleesszel és Jane Harrisonnal. Ez a derék idős hölgy – nagyon fehér, deres és előkelő a csipkekendőjében – igen fölkelte az érdeklődésemet; részben a kifinomult agnosztikus gondolkodásmódjával, részben pedig a megjelenésével. „Ó, jaj” – mondta –, „ön és a nővére és talán még Lytton Strachey az egyetlenek az ifjabb nemzedékből, akiket tisztelek. Csak önök viszik tovább a mi időnk hagyományait.” (Ez Fredegond szerencsétlen átpártolására vonatkozott: mise; gyónás; feloldozás; és az összes többi.) „Ezerszám élnek köztünk Darwinok” – válaszoltam, hogy felvidítsam. „Darwinok ezerszám!” – sikoltott föl, két kesztyűs kezét összecsapva, és szemét az égre emelve. „A Darwinok a legsötétebb hitszegők mind közül! Ezzel a névvel!” – panaszkodott, – „ezzel az örökséggel! A nagyszerű múltbéli teljesítményekkel!” „Remélhetőleg” – érdeklődtem – „a mi Gwenünk biztonságban van.” „A mi Gwenünk” – válaszolta – „amióta csak megszületett, minden vasárnap eljár a templomba (ha nem is misére, legalább a templomba). A házassága, persze, megártott a fejének. Jacques, sajnálatos módon, francia. A fiatal franciákon a katolicizmus újabb hulláma söpör végig. A gyerekeiket megkeresztelték; a ...”. Itt a szavába vágtam. „Jóisten” – nyögtem föl –, „soha többé nem állok velük szóba! Sőt, épp most írtam abba a háztartásba egy hetyke, frivol, ateista levelet, amely pont úrfelmutatáskor fog odaérni; leköpnék, kiteszítanak a szívükből – és ekképp, röviden, a vallás újabb csodát hajtott végre, és tönkretett egy barátságot, amely, meggyőződésem szerint, még anyánk méhében kezdődött”. Ettől a szónoklattól mindjárt magamba is roskadtam, mint egy lapát salak. Következő héten érkezett meg a leveled, amitől kimondhatatlanul megkönnyebbültem. Gwen harcos ateista; a világ megújult; szilárd a föld a talpam alatt. Azonnal értesítettem is a kedves, idős Jane-t, aki, némiképp következetlenül, azt válaszolta: „Hál’istennek”.

De komolyra fordítva a szót (és el kell ismernem, a fentieket némiképp kiszíneztem), gyászos ügy ez a vallási újjászületés. Szegény Middleton Murry³ épp most tért meg, amitől a Bantam – az Adelphi⁴ – elég ocsmány lett; örülnék, hogyha havonta beszerezned és reflektálnál rá. Én túl elfogult vagyok ahhoz, hogy korrekt véleményem legyen róla. Irodalomként értéktelennek látom – (csak hát az erős szavak nem helyénvalók): szerintem közepszerű. Ihlető szelleme kenetes és képmutató; Isten a szeretet, amibe per-

³ John Middleton Murry, Katherine Mansfield egykori férje, ekkor már özvegye.

⁴ Folyóirat, amelyet John Middleton Murry alapított 1923-ban.

sze belefér a bolhacsípés, némi bosszúság és kereskedelmi svindli; dühítene, ha nem lenne olyan puha és bizonytalan, hogy egy kiadós utálkozás is kár belé. A barátaim zöme helyteleníti. Egyedül Ka tetszését nyerte el, aki szokás szerint kivétel. De Murry-ék története hosszú és bonyolult, és annyit nyaggatnak háztartási ügyekkel, hogy talán abba kellene hagynom.

Leonard: Jött egy ember az írógépboltból. Nem kellene elszaladnunk, és vennünk egy újat?

Szakács: Azt hiszem, jobb, ha holnap készítem el a pitét. Hétfőn sose megbízható a hús.

Virginia: Ha Maynardékhoz megyünk, magammal kellene vinnem a rózsaszín ruhámat.

Leonard: Nos, nem hozhatod a rózsaszín ruhádat, mivel a csomagokat már elvitték.

Virginia: Elvitték? Úristen! Elvitték?

Leonard: Már mondtam neked hússzor, hogy tizenegykor elviszik.

Mindkét Murryt ismertem. Kérlek, olvasd el Katherine munkáit, és mondd el, mi a véleményed! Az az elméletem, hogy miközben a saját nemzedékében nem volt senki nála csodálatosabban érzékeny, úgyhogy gyakorlatilag képes lenne reprodukálni például ezt a szobát, a léggel, a faliórával, a kutyával és a teknőssel, ha arra volna szükség, viszont ami az életet illeti, harmatgyenge volt, sótlan, és ha az eszét kellett használnia, sokkal közhelyesebb. Azaz képtelen volt a hőseit bármiféle gondolattal vagy érzéssel vagy bizonydalommal felruházni anélkül, hogy nehézkessé ne válna ott, ahol komoly, vagy szentimentálissá ott, ahol együttérző. Az első novellája, amit kiadtunk, a *Prelúd (Prelude)* szintiszta megfigyelésből állt, és így kitűnő darab. A legutóbbit nem tudtam elolvasni. De lehet, hogy az előítélet működik bennem.

Levél Lady Ottoline Morrell részére 1928. október 15. Tavistock tér 52.

Drága Ottoline,

nos, mi a kritika? Nagyon szép dolog menneinek, jótékonyak és csábítóknak lenni, de biztos vagyok benne, hogy van stikában egy darazsd, ami majd megcsíp – vajon mikor? Az egész életemet feldúlta, hogy kétszer Cambridge-be kell mennem előadást tartani. Amikor annak vége, valamikor jövő héten, remélem, kapok egy csésze teát és egy kis mérget.

Mindenesetre elismerem, igen örültem, hogy tetszett az *Orlando*. Ugyanakkor Katherine Mansfield leveleit olvasom, és lesújtanak. Milyen pazarlás – és milyen nyomorult ügy – a szegénysége, a betegsége – azt sem fogtam föl, milyen tehetséges. És most már soha – de érted, mire gondolok. Nem is tudtam, hogy ilyen közel állt hozzád.

Jobban vagy? Tényleg jobban?

Philip esernyője nálam maradt.

Sok, sok köszönet,

Virginia

Napló, 1929. június 23., vasárnap (részletek)

Nagyon meleg nap volt, kocsival mentünk Worthingba meglátogatni L. édesanyját, kapart a torkom. Másnap reggel fáj a fejem. Így aztán máig Rodmellben maradtunk. Rodmellben elolvastam *Az egyszerű olvasót (Common Reader)*; ez nagyon fontos – muszáj megtanulnom tömörebben írni. Főleg az általános gondolatokat megfogalmazó esszéikben, mint a legutóbbi is (*A kortárs szemével; How it Strikes a Contemporary*), elborzasztott a saját szószátyárságom. Ennek részben az az oka, hogy nem tervezek előre; részben pedig az, hogy a stílusomat úgy alakítom, hogy minél több jelentésmorzsát befogadjon. De az eredmény csupa hebegés & szétszórtság & kifulladás, amit gyűlölök. Muszáj nagyon gondosan kijavítani a *Saját szobát*, mielőtt nyomdába megy. És már bele is

pottyantam melankóliám irdatlan tavába. Úristen, milyen mély! Született melankolikus vagyok! Kizárólag a munka tart felszínen. Megjegyzés nyárra: több munkát kell elvállalnom, mint amennyivel elbírok. (Megjegyzés, augusztus 31. Ezt a fogadalmat megtartottam.) Én – nem, nem tudom, ez miből fakad. Alighogy abbahagyom a munkát, azonnal úgy érzem, hogy süllyedek lefelé, lefelé. És mint általában, úgy érzem, hogy egyre mélyebbre süllyedve el fogok jutni az igazsághoz. Ez az egyetlen enyhítő körülmény; valamiféle nemesség. Ünnepelesség. Szembe kell néznem a ténnyel, hogy nincs semmi – egyikünk számára sem. A munka, az olvasás, az írás – mind álca; éppígy az emberekhez való viszony. Igen, még gyermeket vállalni is hasztalan lenne.

Race Course-nál bementünk a bükkösbe. Szeretem ezeket az erdőket; & a lombok egymásra zúduló áradatát; oly sekély a napfényben; s aztán az árnyékban oly mély. És szeretem a bonyolult levélcsipkével borított bükkágakat; mint megannyi kar; & a fatörzset, melyek mintha egy templom kőszlopai volnának.

...
Mindazonáltal kezdem egész világosan látni a *Pilléket*⁵, vagy legalábbis összességében, ez vigasztal. Azt hiszem, valahogy így fog kezdődni: hajnal; kagylók a parton; nem tudom – a kakas & a fülemüle hangjai; & aztán a hosszú asztal körül az összes gyerek – tanórák. A kezdet. Nos, mindenféle figurának kell ott lennie. És akkor az, aki az asztalnál ül, bármely pillanatban bármelyiküket előhívhatja; ebből az emberből megteremtheti a hangulatot; elmondhat egy történetet; pl. kutyákról vagy dajkákról; vagy valami gyerekes kalandot; minden legyen nagyon Ezeregyéjszaka-szerű; & így tovább: ez lesz a Gyerekkor; de nem szabad, hogy az én gyerekkorom legyen; & csónakok a tavon; gyerekkérések; valótlanság; a dolgok furcsa arányai. Azután egy másik személyt vagy figurát kell kiválasztani. A valótlán világnak mind eköré kell szerveződnie – a fantomhullámok köré. Be kell jöjjön a Pille: egyetlen gyönyörű pille. Kell egy növekedő virág is.

Hogy is ne hallaná az ember végig a hullámokat? Vagy a tanyasi udvar zaját? Valami furcsa, irreleváns zajt. Lehet, hogy van egy könyve – egy könyv, amibe beleolvashat – egy másik, amibe írhat – régi levelek.

Kora reggeli fény – de ehhez nem muszáj ragaszkodni; mert nagyon el kell szabadulni a „valóságtól”. Mégis mindennek pontosan arra kell vonatkoznia.

Nos, mindez persze a „valódi élet”; & a semmi csak ennek hiányában jelenik meg. Ezt az előző félórán feltétlenül bebizonyítottam. Minden zölddé & élénkké válik bennem, amikor a *Pillékre* gondolok.

Levél Logan Pearsall Smith részére 1932. november 6. Tavistock tér 52.

Kedves Logan,

ne riasszon meg, a te szavaidat idézve, a gondolat, hogy olajágot kínálok. És elnézédet kérem, amiért géppel írok, de a kézírásom hosszabb szöveg esetén túl olvashatatlan. Pillanatnyilag a heverőmhöz kötötten – milyen találó volt utalásod a szívspecialistára! – a leveleden tűnődtem, melynek bizonyos aspektusai rendkívül érdekesek számomra; úgyhogy nem bírom megállni, hogy írjak, bár félek, terjedősre sikerül, de hát elég kimerült vagyok.

Egyetérték veled, hogy az ember csodálhat egy társaságot vagy csoportot, egyúttal mégis kaján késztetést érezhet rá, hogy kinevesse őket. Nem vagyok-e éppoly vétkes, mint te? Csak persze én Chelsea nevetek, míg te Bloomsburyn. És éppoly nagy bennem a csodálat és tisztelet Chelsea iránt, mint benned Bloomsbury iránt — tulajdonképpen nem látom semmi okát, mért is kedvelnéd inkább Bloomsburyt, ahogy azt sejteni engedted – de jaj, oly gyakran érted ironikusan, amit mondasz. Magam is mindig úgy gondoltam, és gyakran említettem is (megint téged idézve), nagy bosszúságára olyan embereknek, mint Lady Desborough és Mrs. Keppel (tudod, mily nagyszerű hölgyek ők), akik néha Chelseat csúfolják – hogy véleményem szerint rengeteg elbűvölő ember és briliáns gyűlés van ott. Hogy lehetne másképp? Rajtad kívül elég Desmondot, Maurice Baringot, Ethel Sandsot, Bob és Hilda Trevelyant, Mr. Connollyt vagy Mrs. Hammersleyt említenem, és a tetejébe ott van még Sibyl Colfax is. Hogy is helyezhetsz minket, akárcsak

⁵ A *hullámok* eredetileg tervezett címe.

udvariasságból is, magatok föl? Bizonyára nem teszed. Csak vicceltél. De akárhogy imádom is Chelseat, önként beismerem, hogy gúnyolódtam rajtatok, mivel a gúnyoló-dás „a kedvenc hobbim”, éppúgy, ahogy a tiéd. És a teidért cserébe magam is kitaláltam egy-két történetet rólatok.

Eddig a pontig nincs sok különbség köztünk. Most jön az érdekes eltérés. Évek óta ismerem Chelseat. Évek óta invitálnak teára és vacsorára, és évek óta invitálom őket teára és vacsorára. Azután rájöttem, hogy a hátam mögött kinevetnek engem és a barátaimat; és rájöttem, hogy a hátuk mögött kinevetem őket és a barátait. Úgyhogy többé nem hívtam meg őket; és többé nem fogadtam el a meghívásaikat. Nem azért, mert jó a szívem – egyszerűen unalmasnak, meddőnek, eredménytelennek és érdektelennek tűnt számomra az efféle társas érintkezés.

Azt viszont érdekesnek találom, hogy te, aki, amennyire meg tudom ítélni, ugyanabban a cipőben jársz, mint én, mégis vetted a fáradságot, hogy írj nekem, és azt mondd: „talán ellenségek vagyunk? ... Úgy emlékszem, legutóbb, mikor fölvettem, hogy meglátogatnálak, mást se kaptam, csak egy fagyos választ. Vagy talán nem is válaszoltál?” – írod, arra utalva – de ismétlem magam, ilyen ironikus elme esetén igen óvatosságnak kell lennünk, ha nem akarunk túlzásokba esni –, mégis, efféle szavak, nekem úgy tűnik, arra utalnak, hogy tulajdonképpen szeretnél eljönni hozzám. Igen, visszatérve első leveledre, szó szerint ezt mondod: „Gyakran sajnálom, hogy soha nem találkoztunk”. Na most akkor ez igaz, vagy ironikus? És hogy élvezheted a találkozásainkat, ha nevensz rajtam és a barátaimon a hátunk mögött?

Ez csak néhány mutatóba azok közül a kérdések közül, amiken itt fektemben eltűnődtem. És ekképp tűnődve arra jutottam, hogy igazad lehet – legalábbis bizonyos fókig. Tényleg, miért ne találkozhatna Chelsea és Bloomsbury, és nevetnének ki egymást szemtől szemben, és mért ne élvezhetnék egészen őszintén egymás társaságát? Nekem úgy tűnik, érdemes megpróbálni. Persze azt is mondod: „a kritikusok zokon veszik a kritikát, a gúnyolódók a gúnyt”. De valóban így van-e, akkor is, ha szemtől szembe történik? Bizonyára mindkét oldal óriási előnyére válna, ha ezt tennék.

Szégyllem magamat most, hogy látom: mindezt anélkül írtam meg, hogy egyetlen aforizmát is kiötlöttem vagy idéztem volna. Milyen pompás kis galaxisról – Fulke Grevilltől? – származnak a teid a leveled végén. Átkutattam az agyamat, hogy találjak egyet zársképp; de megkönnyebbüléssel hivatkozhatom tekintélyedre, hogy „egyetlen nő sem volt soha szeretője e kifinomult művészetnek (George Eliotot kivéve)”. Legyen így, meghagyom az aforizmákat a te nemednek. A szurkálódással – ismét téged idézve: „hogy ezzel a szurkálódással zárjam leveletem” – az a gondom, hogy akár a kor, akár a megszokás tehet róla, mindenesetre csaknem érzéketlenné váltam rá. Ha veled más a helyzet (és ez igen kevésbé újság), jóval erősebbet kell szűrnod. És megígérem, ha meglátogatsz, feltúrom az öltözőasztalkám fiókját, hogy találjak néhány tűt magam is. Biztos nem hangoztatod majd, hogy a szurkálódás kizárólag a férfiak művészete.

Hát, hogy még egyszer téged idéztelek, ezzel abba is kell hagynom; gyere, és nevensz rajtam, a munkámon és a barátaimon velem szemtől szembe, és én ugyanígy teszek veled. Nem kétséges, hogy mindkettőnk hasznára lesz. Pillanatnyilag nem szabad túl sok szórakoztatót művelnem, de két vagy három héten belül örömmel látlak a fentebb, félek, kissé kuszán vázolt feltételekkel.

Őszinte híved,
Virginia Woolf

Ui. Átolvasva látom, hogy a vakondtúrásból időközben hegy lett – de a vakondtúrás a te műved.

Napló, 1939. január 29., vasárnap

Igen, Barcelona elesett: Hitler beszédet mond holnap; kezdődik a következő jelmezes próba: az utóbbi három napban találkoztam Marie Stopes-szal, Polignac hercegnőjével, Philippel & Pippinnel & Dr. Freuddal; továbbá nálunk vacsorázott Tom, & elmentem Stephen estélyére.

Dr. Freud egy nárciszt adott nekem. A nagy könyvtárban ült, ahol hatalmas, aggályosan rendben tartott, fényes asztalon kis szobrok álltak. Szeretjük a széken ülő pácienseket. Összeaszott, félresiklott, nagyon öreg ember – egy majom világos szemével; bénult, görcsös mozdulatok; határozatlan – de éber. Hitlerről. Beletelik egy generációba, míg

kipucolódik a méreg. A könyveiről. Hírnév? Inkább hírhedt voltam, mint híres; Első könyve 50 fontot se hozott. Nehéz beszélgetés. Interjú. A lánya és Martin segített. Hatalmas potencia, úgy értem, egy régi tűz, ami most pislákol. Mikor indultunk, felvetette: mit fognak csinálni *Őnök?* Az angolok – háborút.

Napló, 1939. január 30., hétfő

Freud azt mondta: „Rosszabb lett volna, ha *nem* nyerték volna meg a háborút”. Mondtam, hogy gyakran bűntudatunk volt – ha veszítünk, talán Hitler sincs. Nem, felelte, nagy nyomatékka; Hitler végtelenül rosszabb lett volna. Három hónapig fontolgatták, hogy elmennek; 24 óra alatt döntöttek. Igen felkapta a fejét, mikor L. megemlítette azt az esetet, amelyben egy bíró arra ítélte a bűnöst, hogy olvasson el 20 könyvet Freudtól. Adrian azt mondja, hogy Bonaparte hercegnő Freudék rendelkezésére bocsátotta jókora, csöndes, biztonságos hampsteadi kúriáját. „De nem érezzük magunkat olyan jól, mint a bécsi lakásunkban” – mondta Anna.⁶ Valamiféle feszültség: az összes menekült olyan, mint a sirály, aki a csőrével elérhető morzsák után kapdos. Martin & a regénye; Anna a könyvről. Bennünk is a jótékonykodók feszültsége.

Adrian estélye változatos & kétségkívül sikeres. A fiatalok háromig táncoltak. Bobo vörös bársonyban, Tom Lytton-szakállasan, kiugró, barna szemekkel; Janice nagy orrot viselt; Clive túlpörögve táncolt Bobóval, elbékítve az egykori viszályt. Duncan mint szőke francia herceg; Anna szinte meztelen, nagyon előkelő, vonzó, távolságtartó, tüzes; Richard urbánus & kifürkészhetetlen, mindig van nála egy Cecil; David a csütörtökön megjelenő könyvéről csacsog (*Az ifjú Melbourne; The Young Melbourne*): támadják, kedvelik, nem kedvelik; elutasította az USA & Book Society & C.. És a szokásos, hullámkon bukdácsoló dugók – tökfejek, akik remélik, hogy kapcsolatot teremtenek valakivel vagy valamivel, & közelednek, & elhajtják őket, & és aztán ráakaszknak valakire: Portia Holman, Enfieldék. Valamiféle szabadosság, ami abból fakad, hogy maszkot viselnek, becsíptek, és levetkezték megszokott énjüket. Tom terjeszkedik és sürgölődik a világitásban, valahogy úgy, ahogy én.

Tegnap éjjel bejelentették Yeats halálát. Az a hosszúkás állkapcsú költő, akivel legutóbb Ottoline-nál találkoztam. Doty le fog esni a magas lóról, de igyekszem inkább együttérzéssel, mintsem szatirikusan gondolni erre. És mind tükön ülve várjuk Hitler beszédét.

Levél Leonard Woolf részére 1941. március 28. Monk Ház, Rodmell, Sussex

Drágám,

el akarom mondani neked, hogy teljesen boldoggá tettél. Senki sem tehetett volna többet, mint amit te tettél. Kérlek, hidd el ezt.

De tudom, hogy sosem jutok ezen túl: és elvesztegetem az életedet. Ebben az örületben. Semmi nem tud meggyőzni, bárki mondja is. Dolgozhatsz majd, és sokkal jobb lesz neked nélkülem. Látod, most se tudok egyenesen írni, ami jelzi, hogy igazam van. Csak azt akarom mondani, hogy a betegségem előtt tökéletesen boldogok voltunk. És ez mind neked köszönhető. Senki sem lehetett volna olyan jó, mint te voltál, a legelső naptól mostanáig. Ezt mindenki tudja.

V.

Roger Mauronéknak szóló leveleit megtalálod az íróasztal fiókjában Lodge-ban. Megsemmisítenéd a papírjaimat?

Szlukovényi Katalin válogatása és fordítása

⁶ Sigmund Freud lánya, Anna Freud, gyermekpszichológus; a család a náci elöl menekült Nagy-Britanniába.

Feljegyzések Lin-csiről

Közreadja Sári László

45.

Ling szerzetestársunk egy nap váratlanul bejelentette, hogy nincs szüksége mesterre, tanításra, reggeli beszélgetésekre, nélkülünk is eléri túlparti tudást. Ezentúl a saját útját járja.

– És mit teszel a túlparti tudásért, Ling szerzetes? – kérdezte tőle Lin-csi.

– Semmit – felelte Ling. – Nem kell érte tenni semmit a világon.

– Ne mondd! És miféle tudás lesz az, Ling?

– A legvalószínűbb tudás lesz, apát. Nem mások kétséges tudása, mint a könyveké. Nem érdekel, amit a képzelet szavakból teremtett. Nem hiszek az írásoknak. Nem kellenek! Ugye, érted?

– Értelek, Ling. Látni akarod a meztelen létet, és a nyelv elfedi előled.

– Lin-csinek tetszett az ifjú Ling elhatározása. Ő maga is gyakorta átkozta a nyelvet, a rejtélyes takaró tökéletlenségét, máskor lelkesen dicsérte szépségét.

– Na és, mit kezdesz a túlparti tudással, ha megszerezted? – kérdezte érdeklődve.

– A szavak hínárja lehúzza a tudást a sárba. Majd jelképesen szólok róla nektek, földieknek. Költősen, de más költőknek világosan, ne aggódjatok! Akinek van útja oda, érteni fogja. Akinek nincs, ne is sejtse, milyen a lélek túlvilági útja – szólt Ling, s mintha máris a túlsó part fűrészésére indult volna, elvonult a cellájába.

Becsületére legyen mondva, ettől fogva valóban nem csűrte-csavarta a szót. Ott volt velünk mindenütt, kint a kertben, bent a csarnokban, de jóformán meg se szólalt. Ahogy mondta: nem a könyvekre, mások tudására, a tökéletlen szavakra bízta magát. Leginkább a kerti ciprusok között és a folyóparton kószált, útjain mindent alaposan megbámult, megvizsgált. A fűvet, a bokrokat, a fákat, ezek minden lakóját, a folyó vizének áramlását, a hegyek vonulatát, fent az égi fényeket, a Hold csónakját. Kereste a létezésben a szabályt. Kereste a létezés túlsó partra vezető útját.

– Innenső és túlsó nem szétválasztható. Nem különböző. Itt kell lennie a túlsónak az innensőben, és a túlsó világban is ott lesz az innenső. Ám a közös jegyek innen a földi világból nem látszanak. Ezért képzelődnek szabadon az írástudók, ezért hizlalják könyvtárainkat a fikciók. Én együtt akarom látni mindkettőt. Egyszerre kérem a sötétet és a fényt, a tudást és a nemtudást, a magasságot és a mélységet, a mérhetőt és a mérhetetlent, az életet és a halált. Másféle törekvésnek nem látom értelmét – vallotta még egy nyáresti órán a Hold sarlója alatt Lin-csinek, azután már senki nem hallotta a szavát. Majd eljött az idő, amikor nem is láttuk többé.

Úgy tűnt el a kolostorból, ahogy a madár röppen föl a fészkeből. Szabad járása volt a világok közt. Nem szólítottuk, még csak nem is emlegettük, de sokat gondoltunk rá. És ő is gondolt miránk. Ahogy ígérte, hamarosan beszámolt az utazásáról. Az apát tolmácsolta üzenetét.

A szellem forrása odaát van.

Rajta kívül nincs tudás.

Hol semmi változás,

ott kezdődik a valóság.

Végesből a végtelenbe

hasztalan kinlódás,

hamis buzgóság.

Kialszik a látomás.

Mindannyian megrendülten hallgattuk Ling verszetét. Azután önkéntelenül Lin-csi felé fordultunk. Toporgott, ráncolta a homlokát, köszörülgette a torkát. Majd azt mondta:

– Túl nagy volt benne az elszánás. Hajszolta a tudást.

– Mindazonáltal célhoz ért...

Ez történt Ling szerzetestársunkkal, miután Lin-csi kolostorában elhatározta, hogy a maga erejéből szerzi meg a túlparti tudást. Én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem történetét. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Kommentár:

„Egyszerre kérem a sötétet és a fényt, a tudást és a nemtudást, a magasságot és a mélységet, a mérhetőt és a mérhetetlent, az életet és a halált. Másféle törekvésnek nem látom értelmét.”

Végül úgyis miénk lesz mind.

Nem kell annyira sietni.

„Hamis buzgóság.”

46.

– Szerzetesek! Két társunkat is elragadta a szenvedély örvénye. Nem volt erejük szembe szállni a bennük támadt tudásvágygal. Tao-vu egykor az írások labirintusába veszett, Lingnek saját elméje állított csapdát. Lám, a tudás akarása halálos vállalkozás. Óvakodjatok! – kezdte egy reggel tanítását Lin-csi apát. Majd így folytatta:

– Minden rólunk való tudás elérhetetlen. A nem rólunk való pedig haszontalanság. Ne is próbálkozzatok! Rászed bennünket mindkét világ. A jelenségek arca innen és túl: tízezerszer milliárd. Elénk tűnnek, majd ellibbennek, aztán más alakban újból megmutatják magukat, mielőtt szertefoszlanának ismét. Mire észbe kapunk, köddé válik minden felismerés. Akár a látomás. Bujkál, játszik velünk a valóság.

Felismeri az ember szándékát. Gyűlöli fürkésző közeledését, tudja, hogy a róla szerzett tudásból igát rak rá. Képzelt tudása igáját. Vallomásra kényszeríti az anyagot, és ebből ítéli meg a teljesség szellemét. Törvényt alkot a semmiből, általa gyakorolja a hatalmát.

Ezért utálja az embert az egész emberen kívüli világ. Csendes esküvéssel fordul ellene, úgy tesz, mintha elfogadná a fölényét. De aztán foglyul ejti, és bosszút áll.

Hagyjátok békén! Hányszor mondtam már?! Nem ismeritek a mindenség természetét. Sem az okosságát, sem az erejét. Mindkettő a tiétek fölött áll. Szabályai erősebbek, mint az acél. Tudjátok, hogy nincs utatok hozzá. Ne hajózzatok messzire! Maradjatok a partok közelében!

„Csak az ismeri föl a jó szelet, aki tudja, merre visz az útja.”

Így mondták ezt a régiek.

Így szólt hozzánk egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Törvényt alkot a semmiből, általa gyakorolja a hatalmát. Ezért utálja az embert az egész emberen kívüli világ.”

Túl sokat akar. Pedig megtenné az elég.

„Nem kaphat minden hajó jó szelet.”

Így mondták ezt a régiek.

47.

– Mít gondoltok, hívek? Hogyan képes megőrizni ismeretlenségét a valóság? – tette fel egy reggel a Keleti Csarnokban a kérdést Lin-csi, és máris válaszolt rá. – Úgy, hogy átváltozik. Alakot vált. Tapasztaltátok már; ugye? Így viselkedik minden. Az anyag, a lények, a jelenségek. Ilyen a kicsi és a nagy, a jó és a rossz, a szép és a rút, a külső és a belső, a közeli és a távoli, az élet és a halál. Akárhányszor nézel rá, mindig minden más alakban mutatja magát. És akárhányan nézik mások, azoknak is más és más. Ezért aztán végtelen a valóságok száma, szerzetesek. Végtelen, azaz nincs egy se. Gondoltátok volna? – kérdezett megint Lin-csi, de aztán hallgatott.

– Se kettősség, se egység? – kérdezett vissza óvatosan Fa-jün.

– Csak egyetlen pillanatra van minden. Egyetlen pillanatra mindegyikünknek. Az sem más, mint közöttünk a viszony. Kétszer már nem ugyanaz. Ezért nem lehet megismerni a valóságot, szerzetesek. Nem engedi magát. Csak egyes tulajdonságait láthatjuk meg. De önmagukban még azok sem léteznek. Egyik sem. Csupán a velünk teremtett kapcsolataikban jönnek létre. Azután eltűnnek, talán örökre.

Ám ez nem baj, egyáltalán. Mert az ember is csak kapcsolataiban formálódik meg.

Egész léte pusztán az, amiben él.

Így szólt egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Az ember is csak kapcsolataiban formálódik meg. Egész léte pusztán az, amiben él.”

Mert kell, hogy mutassa magát.

Kell, hogy lássák.

48.

– *Mondd, apát! Mivé lesz végül az örökké változó valóság? Merre tart a változás? – kérdezte egy reggel Fa-jün szerzetestársunk Lin-csit, s buzgó óhajással tekintett rá.*

– *Ide figyelj, Fa-jün szerzetes! Mielőtt magas értelmet és nemes célt tulajdonítanál a változásokat mozgató erőnek, jobb, ha tisztán látod: semmilyen változásnak se célja, se értelme nem volt még soha. Ne gondold hát, hogy okos, jó szél dagasztja hajód vitorláit. Ne gondold, hogy a szelek Boldogságország partjai felé fújnak. Nincs gondoskodó értelem, mely ezt tehetné veled. Ne is képzeld róla! – vágta rá a kérdésre a választ Lin-csi, szinte mérgesen. Talán úgy gondolta, Fa-jün túl nagy bizalmat táplál a Sors iránt, rá akarja bízni magát a gondjaira.*

– *A változásokat nem felsőbb megfontolás irányítja – folytatta máris. – Az embereket szilaj nyugtalanság mozgatja csupán, más érző lényeket megmaradásuk egyetlen szabálya. A jelenségeket pedig a zabolátlan szeszély villantja elénk. Keletkezés, átváltozások, múlás, mind ily módokban mutatja meg magát. Értelem, haladás, cél, gondoskodás nem jellemzi a folyamatokat. Amit létrehoz az egyik változás, máris lerombolja a következő. És így tovább. A létezés vak burjánzása elsöpri útjából a létezőt. Az építő szembefordul önnön magával. Ez a legteljesebb értelmetlenség, híveim!*

– *Ne bízzatok hát magatokat a változások mozgatójára. De ne is forduljatok erejével szembe. Ha tudtok, térjete ki pusztításai elől, ám fölíveléseiben tartsatok vele. Vagy álljatok félre, s szemléljétek munkálkodását elragadtatva. Ez a gigantikus értelmetlenség, szerzetesek, a legnagyobb csoda. Szemlélése a legértelmesebb emberi munka – szögezte le végül az apát, s leült elmélkedő zsámolyára. Fa-jün se szólt egy szót se, mi se.*

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Ez a gigantikus értelmetlenség, szerzetesek, a legnagyobb csoda. Szemlélése a legértelmesebb emberi munka.”

Ott keresni az értelmet, ahol semmi nyoma. Aláásni az ész tekintélyét, lerombolni minden szellemi épületet. Összezúzni a büszkeséget. Ez volt Lin-csi kedvelt játéka.

Ült elmélkedő zsámolyán, és dörzsölte a tenyerét.

Vele szemben, odakint az egész világ.

49.

Fa-jün szerzetestársunk igen jó tanítványa volt Lin-csinek. Örökké a mindenség természetét fürkészte. „Az értelmetlenség elragadtatott szemlélése a legértelmesebb emberi munka” – állította Lin-csi. Fa-jün megvalósította az ideális emberi tevékenységet.

– *Azt tanítottad, apát, hogy semmilyen változásnak se célja, se értelme nem volt soha. És nem is lesz. Nincs örök és változatlan értelem, mely a világot irányítja. Valami mégis irányítja. Mi a változások mozgatója? És mi okból tartja mozgásban az egész létező világot? – kérdezte egyik reggel az apától Fa-jün szerzetes. Lin-csi tett néhány lépést a csarnokban, majd megállt. Kicsit még hallgatott, aztán belefogott egy történetbe.*

– *Az ifjú Lin-csi egykor Csangan városában kószált. Amikor a Vadludak Kis Pagodája elé érkezett, felnézett égbe nyúló tetejére, és úgy döntött, hogy felmászik a pagoda legfelső emeletére. Mindig csodálta az épület karcsúságát, magasságát, de a városnak ebben a részében addig még nem járt.*

– *Lent a folyvást bolygó létvilág
káprázat csak, tűnő délibáb –*

ötlött eszébe Buddha követőinek tanítása a földi világról, amikor letekintett a pagoda tizenötödik emeletéről. Alatta némán terült el a Hosszú Nyugalom óriás városa. A folyvást bolygó létvilág zaja nem ért fel hozzá.

– Amott a tó vizén kicsiny kép
az odafönn tündöklő nagy Ég.
Lent hamis rajzolat a való,
puha ürességbe illanó –

idézte elméjébe a Tanítás verseinek egy másik strófáját. Mintha a város csak azért épült volna, és csak azért élne, hogy szemléltesse az írást. – Odalent örökös a mozgás, a változás. A létezés folyamában egyetlen pillanat sem ismétli magát. Az érzők családjának minden lénye minden pillanatban más és más. Az a kocsis, az a bivaly, a kertben a virág. És épp így változnak örökké a nem érzők is. A kő, a homok, az érc, a víz, a levegő. A város, az utca, a ház, a kémény, a tető. Amit mutatnak magukból, mire megérintem őket, már nem is való. Mi hát a való? – tündökött a várost bámulva a toronyból.

Ezeket a gondolatokat a vadludak másik pagodája körül terpeszkedő Jóságos Kegye kolostorának könyvtárában olvasta, és igaznak érezte őket. De mi hát a való? Ennél a kérdésnél az írások is mindig elakadtak. Lin-csinek azonban tudnia kellett a választ. Nem akarta úgy berendezni az életét, hogy mire elkészül vele, minden szereplő megváltozik. Az érzők, a nem érzők, és közben ő maga is. Tartós, jó viszonyban akart élni önmagával és a világgal. A valósággal. De mi hát a való? Mi mozgatja a változót? Mi állandó? Tudni akarta, hogy azzal találjon kapcsolatot, örökre szólót.

Ekképp kutatott az eléje táruló változékonyság sűrűjében elméje. Hátha fölleli a jelenségek mögött az erőt, fölleli a titkos mozgatót. Borzongott az izgalomtól, a város fölött rezgett a levegő.

– A látás számára nincs más, csak amit mutat neki a világ. Ám az épp maga a változás. A jelenségek tízezerszer milliárd változása mögött tehát láthatatlan ok áll. Láthatatlan és mindent uraló. Csillagok pályáját igazító és fűszalat nevelő. Teremtő és pusztító, mely örökkévaló – töprengett megfeszített elmével tovább. De tudta már, hogy jó úton jár. Ilyen hatalmat, Nap és Hold fölött trónolót, csak egyet ismert: a mindenben jelenlévő és változatlanul múló Időt. És ott, a toronyban akkor rátalált. Ő az egyetlen valóság, Ő a mozdulatlan mozgató!

– S minden, mi e világon létező és változó, csak jelkép, s arra való, hogy megmutatkozzon benne Ő. Múlásáról jelentsen, hatalmáról tanúskodjon. Erre való a kő, az érc, a víz, a levegő, a bivaly, a virág. Erre való Lin-csi, a tao barát, a Menny Fia, a császár, és mindenki más. Rajta kívül csupán jelképekből áll a világ – sóhajtott hosszú töprengése végén ott a toronyban, és erősen megkapaszkodott. Odalent szédítővé vált a létfolyó áramlása, ijesztővé a hullámozgás.

Így mesélte el, hogyan találta meg egykor a mindent mozgató Időt a Vadludak Kis Pagodájának legfelső emeletén Lin-csi apát. Én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, kolostorunkban, a Huo-to folyó partján jegyeztem fel a történetet. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Mi a változások mozgatója? És mi okból tartja mozgásban az egész létező világot?” – kérdezte az apától Fa-jün szerzetes.

„A változások mozgatója a mindenben jelenlévő és változatlanul múló Idő. Ő a mozdulatlan mozgató!”

És azért teszi mindezt, hogy minden pillanatban jelezze hatalmát minden létező felett. Borzongató.

50.

– Hívek! Átkoztuk, szidtuk már az elmét eleget. Magasztaltuk már a lelkünket eleget. De nem vizsgáltuk még meg a testünket! Egyszer-egyszer belestünk szobáiba, de nem láttuk a Házat. Miféle épület ez? Tudjátok-e?! – ezzel a kérdéssel fordult egy reggel Lin-csi a szerzeteseihez. A hívek óvatosan hallgattak.

Nehéz ám helyes viszonyt kialakítani az otromba, romlandó anyaggal. Mi okosabb? Szánni és óvni, vagy lenézni, becsmérelni? Lin-csi mindkettőt tette, és mindkettőt őszintén. „Ma vajon mit mond róla?” Kérdezték magukban a szerzetesek, s izgalmaiban máris fészkelődni kezdtek.

– Érdemes híveim! A test szobáinak két legfontosabb lakója, akik a Ház ügyeit intézik: az Elme és a Lélek. Ők laknak a Ház két legnagyobb termében. De mivel mindkettőnek számtalan a feladata, a Házat még tízezerszer milliárd szolgálja.

A Lélek dolga, hogy felügyelje a látást a szemben, a hallást a fülben, a szaglást az orrban, a szólást a szájban, a fogást a kézben, a járást a lábban. E hat érzék közvetlenül a Lélek állapotára hat. A kellemes benyomások emelik a Lélek kedélyét, a kellemetlenek lesújtják.

Mindeközben az Elme ezeket a benyomásokat részletesen elemzi. Az a dolga, hogy a Lélek kedélyét szolgálja. A Ház lakóinak ez az érdeke. A kielégületlen Lélek ugyanis mindig nagy nyugtalanságot kelt. Teljesületlen vágyai pusztító betegséget hozhatnak a Házra és minden lakójára. Hogy a veszélyes Lélek az egyensúlyát megtalálja, az Elme megteremti az ideális viszonyt a Ház és a Világ között. Így dolgoznak tehát a test mozgatói: a Lélek és az Elme.

A Lélek igen kényes lakója a Háznak, a Ház viszont romló, megbízhatatlan anyag, mégis a Lélek, a Szellem egyetlen hordozója. Mindkettő örökös vágya, hogy szolgáljává tegye a másikat. Ez az ember tragédiája. A tragédiát pedig még tetézi az Elme fantáziája, mely a testet s a lelket is minduntalan kísértésben tartja – rajzolta elénk a Test, a Lélek és az Elme érzékeny viszonyát, különös együttélését Lin-csi apát. Majd óvatosan és szemérmesen végigtekintett magán, egész alakján. Vetett egy pillantást eres, ráncos keze fejére és kinyújtott ujjaira, aztán így folytatta.

– Mindazonáltal nem Házunk szeszélyes lakói emésztik életünket leggyorsabban. Maga a Ház az emberi konstrukció leggyengébb alkotója. Teljes egészében a mindent uraló Idő pré-dája. A test által vagyunk hiszékenyek és leszünk ostobák, megalázottak és legyőzöttek. A test nyomorúsága miatt herdáljuk el minden szellemi vagyonunkat. Végül miatta hullik ki belőlünk minden méltóság.

Szánjátok hát, de szidjátok is a Házat, szerzetesek, mely pusztuló otthona léteteknek, törékeny héj, hitvány szemét. De ha alaposabban megvizsgáljátok, láthatjátok, hogy ez tévedés. Mert nem is a lét otthona az, hanem sokkal inkább az egyre növekvő halálé.

Így szólt egy nap életnek és halálnak otthonáról, az Ember Házáról Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem a tanítást. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Szánjátok hát, de szidjátok is a Házat, szerzetesek, mely pusztuló otthona léteteknek, törékeny héj, hitvány szemét. De ha alaposabban megvizsgáljátok, láthatjátok, hogy ez tévedés. Nem is a lét otthona az, hanem sokkal inkább az egyre növekvő halálé.”

A test józan és okos. Mindig pontosan tudja, mire van szüksége. Hallgass a szavára! Nincs két valóság. Nincs külön Szellem, és nincs külön Ház. Nincs szellemi és nem szellemi létezés. Nincs kettősség.

51.

– *Lelkem és elmém testem lakója. Harmadik lakója élő házamnak: a csendben növekvő Halál. Ki ő, apát? – kérdezte egy reggel a Keleti Csarnokban Csü Jüan szerzetes. – Miért kell vele élnem?!*

Türelmetlenül hangzott a kérdés, sőt rémülten. Csü Jüan már régen hiába kereste rá a választ. Soha senki nem beszélt róla világosan. Még az írások sem.

– *Amikor a Test Házából kiszabadul a Lélek, akkor jön el a Halál. Érted, Csü Jüan? A Halál a test pusztulása – kezdte Lin-csi. – Nincs menekülés előle. Mindig eljön az idő – folytatta az apát. Szinte fenyegetően hangzottak a szavak, mint az ostorcsapás. Majd mintha mesébe fogott volna. – Ilyenkor a Lélek megkönnyebbül, mert mindig is azt hitte, hogy könnyebb lenne test nélkül élnie. Tisztán, szabadon, az anyag terhét levetve. Mindenki lelke ilyen ostoba. Ám hamarosan nyugtalanságot érez a megárvult lélek, ráébred kötődésére a Múlthoz, a Jelenhez és a Jövőhöz. Háromféle osztódik, hogy elérje mindhárom Időt. A Lélek egy része visszaköltözik a Múltba, a test romjaiban talál otthonot, lent a sírban. Másik része a Jelenben, a lélektáblán, az ösök szentélyében. A harmadik a Jövőben él tovább, újraszületik egy másik testben. Három Időben létezik a Lélek ezután, ám mindháromban vele marad a Halál.*

Mert a Halál az egyetlen szükségszerűség, Csü Jüan. Ő maga az Idő. Nincs rajta kívül létezés. Hozzá képest és vele együtt létezik minden. Ő az Élet tengelye. Fenséges, felfoghatatlan hatalmasság. Az egyetlen, amit nem képes az ember közönségessé tenni, nem tud hétköznapivá züllesztetni. Minden rádöbbenésünk megrendítő. Érted, Csü Jüan? Ez a Halál.

Így beszélt egy nap a Halálról Csü Jüan szerzetestársunknak Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce szerzetes kommentárja Lin-csi tanításához:

„A Halál az egyetlen szükségszerűség. Ő maga az Idő. Nincs rajta kívül létezés.”

Az Idő az ember nyelvén: Halál.

Rosszul neveztük el.

Irtóztató szó.

Legyen a neve ezután: Idő.

52.

– *Csü Jüan! – szólította meg egy nap szerzetestársunkat Lin-csi apát. – Azt mondtad, hogy te gyakran olvasol a halálról, és mégsem tudod, mi az. Szenvedsz a gondolatától is, mint akit fenevadak tépnek. Így van ez még?*

– *Nincs így, apát! Barátságot kötöttem a Halállal. Jóban vagyunk már – felelte nyugodtan a szerzetes.*

– Okos vagy, Csü Jüan! Beláttad, hogy más választásod úgy sincs. Akinek van egy csöpp esze, mind így tesz. Meséld el, hogyan barátkoztatok össze!

– Bennem él, növekszik csendben, életem minden pillanatát vele töltöm. Ettől borzongtam éjjel-nappal. Azután bölcs útmutatásoddal, apát, felfedeztem a Halál fenségét. Épp olyan fenséges, mint a Létezés. Ez lenyűgözött. Meg kellett állapítanom, hogy a Halál tiszteletet parancsoló és szép. Ő a folytatás, vele folytatódik az Idő, és benne a Létezés. A Halál végre egyértelmű és tiszta létforma. Valóságosabb az Életnél, mert változatlan. Az Élet változó. A változatlanság végre megnyugvás, biztonság, feloldás.

Tudom már, hogy a létezés nem dráma, amelynek a végén elbukik a hős. A földi létezés vendégség, a Halállal lesz vége. Szinte várom már, hogy befejezzem a folytonos igazodást a köznap életben. Az Életet szolgálni kell, a Halált nem. Elérkezik a szabadság.

– Finom, érzékeny viszonyba kerültél a Halállal, Csü Jüan. Költészet és filozófia van benne. Szép munkát végeztél. Szemébe néztél a Halálnak, és filozófus lettél. Ez történt veled, Csü Jüan.

Vigyázz, hogy amikor utoljára találkozol vele ebben a világban, ne rontsd el a jó viszonyt! Kétszer nem mehetsz át a Halálon.

Mindig a Szellem viszi
romlásba a Házat.
Ne járj a padlásra,
csak járj a szobába.

Így mondták ezt a régiek. Vagyis figyelj: ne gondold rá sokszor!

Így beszélgetett egy nap életről és halálról Csü Jüan szerzetestársunkkal Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. Én pedig, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem a beszélgetést. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce szerzetes kommentárja Lin-csi tanításához:

„Szemébe néztél a Halálnak, és filozófus lettél. Ez történt veled, Csü Jüan” – mondta Lin-csi. Azt is mondta egyszer, hogy „a Halál maga az Idő. Nincs rajta kívül létezés. Hozzá képest és vele együtt létezik minden.”

A Halál a teremtő.

A Halál a mozgató.

53.

Egy nap Lin-csi ismét rejtélyes kirándulásra vezette szerzeteseit. Ismét ki nem mondott, titkos céllal vitt minket a környező hegyekbe és völgyekbe. Ám, ahogy a korábbi kirándulásokat, ezt sem bánta végül senki.

Ezúttal is napkeltekor indultunk, violaszín ég alatt. Az Északi Kapun hagytuk el a kolostorkertet, s a folyó partján haladtunk föl a hegynek. Aztán egy patak mentén ereszkedtünk lefelé, azaleák, rododendronfák, hibiszkuszok között. Ragyogott a nap, az erdő tízezer madár hangjától zengett. Talpunk alatt a hegyek és völgyek tovasiettek. Nem telt bele sok idő, még ott fodrozódott az ég alján a rózsás parázslás, és máris egy mesés szép virágos völgy ölen haladtunk, egyre közelebb a köréje gyűlt hegyekhez. Tátott szájjal, néma csendben lépkedtünk.

Az apát egyre lassuló lendületéből megértettük, hogy nincs úti célunk. Ez alkalommal csakis a táj érdekli, semmi más. De abban is észrevétlenül, láthatatlanul szeretne jelen lenni, nehogy otromba felbukkanásunkkal megbontsuk a képet. És főleg, nehogy eljesszük a körénk ereszkedő titkokat. Lin-csi tanítása szerint a világ titkai a természet képeiben mutatkoznak előttünk legőszintebben. Ezekben tűnnek elénk a legszebb, legköltőibb rejtélyek. Nem szabad őket vallomásra bírni, nem szabad firtatni hallgatásukat. Némán, rejtőzködve sokkal barátságosabbak, mint feltárulkozva. Úgy lépkedtünk a mesebeli völgyben, mintha alvó tündérlánykák között haladnánk. Óvatosan, nehogy felébrezzük őket.

Így kell a titkok között járni, tanította Lin-csi. Az ember világának titkai között is. Könnyű szívvel, otthonosan. Nem fészengve, és nem bolygatva őket, nem bontogatva héjukat. Csakis a titkok adnak jelentőséget a létezésnek. Semmi más.

Olyan vidékeken jártunk aznap, amelyen az égi tájak lehetnek, az égi ligetek. Amikor megálltunk, és nem tapostuk a fűvet, a falevelet, még az Ég zengő lélegzetét is hallottuk. Beleborzongtunk a szépségbe és az izgalomba.

Egész álló nap nem szóltunk egyetlen szót sem. És mindenféle más zajongást is igyekeztünk

elkerülni. Szinte lopakodtunk a réteken, az erdőkben. Így értünk vissza a kolostorba. Mindannyian szólanul vonultunk a cellánkba.

Ez történt egy nap Lin-csivel és szerzeteseivel a kolostorunk fölötti hegyeket és völgyeket járva. Én pedig, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem az eseményeket. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem a kiránduláshoz.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Olyan vidékeken jártunk aznap, amilyenek az égi tájak lehetnek, az égi ligetek. Amikor megálltunk, és nem tapostuk a fűvet, a falevelet, még az Ég zengő lélegzetét is hallottuk.”

„Csakis a titkok adnak jelentőséget a létezésnek. Semmi más.”

Általuk leszünk otthon az Égben.

54.

– Odakint az emberek úgy tartják, hogy az égi nők tartják kezükben a földi férfiak sorsát – szólalt meg egy reggel váratlanul Lin-csi a Keleti Csarnokban. – Mit szóltok ehhez, szerzetesek?

A szerzetesek még nem szóltak egy szót sem, de máris felélénkültek, látszott rajtuk, hogy érdekli őket a téma. Várták a részleteket az égi nő hatalmáról a földi férfi felett. Lin-csi meglátta a szikrát a szemekben, s máris belekezdett.

– Szóval, azt mondják, hogy az égi birodalmakban a tündérek magas tornyokat építenek, hogy onnan folyamatosan szemmel tarthassák az életünket. Az égi birodalmakban ugyanis nagyon unalmas a tündérek élete. Hogy unalmukat elűzzék, a tornyokból leskelődnek a földre. Leginkább a férfiak élete érdekli őket. Az asszonyok sorsát jól ismerik, az nem sokban különbözik az övékéétől. Majdnem pont olyan unalmas. A férfiaké azonban merőben más. Az égi férfiak türelmesek, nyugodtak, nem sarkallja őket szenvedély magas célok elérésére. Költészettel töltik végtelen idejüket, csodaszép verseket írnak, máskor csupán elméjüket pallérozzák könyvtárszobáikban. Asszonyaikat tenyerükön hordozzák, éjjel-nappal bókolnak, zenével, dallal udvarolnak. Soha nem unják meg szeretni őket.

Ezzel szemben a földi férfiak türelmetlenek, nyugtalanok, örökké magasra törnek. Nem tudást akarnak, hanem hatalmat. E célból folyton erősítik, edzik a testüket és elméjüket. Erejük, mint a hegyeké, ám nyers és durva. Csupán arra való, hogy legyőzzék vele a másikat. Fortélyos elméjük is ezt a célt szolgálja. Legtöbbjük ügyet sem vet a költészetre, a földi élet hőse a katona. Asszonyaikat becsülik ugyan, de nem szeretik. Csak addig udvarolnak, míg azok meg nem engedik, hogy vágyaikat betöltsék velük. Azután többnyire magukra hagyják őket. A földi nők ezért unatkoznak. Égi tornyaikból a tündérek látják ezt. És látják a földi asszonyok nyers, erős férfijait, látványuk szinte lenyűgözi őket. Ilyen durva lényeket akkor sem találhnának az égi birodalmakban, ha tüvé tennék az összes felhőket.

Talán éppen ezért történt meg egyszer, hogy a Csodálatos Érzékek Tündére beleszeretett egy földi férfiba. Jü-ven volt a neve. Tornyából a tündér Jü-ven minden lépését leste, ismer-te hát szíve minden titkát, minden fondorlatát elméjének. Mégis olthatatlan szerelemre lobbant iránta. Növéréi, az Égi Ligetek Szépsége, az Égi Muzsika Gyönyörűsége és az Égi Költészet Biborpalotájának Tündére hiába próbálták lebeszélni róla, a Csodálatos Érzékek Tündére nem hallgatott rájuk. Sőt, megpróbálta rávenni a nővéreit, hogy vigyék fel magukhoz Jü-vent az Égbe. A nővéreknek azonban eszük ágában sem volt teljesíteniük a kérést. Tudták jól, hogy halandó ember nem lehet égi birodalmuk lakója. Sem húguk szenvedélye, sem a tündérek varázsereje nem teheti halhatatlanná Jü-vent. Amikor Jü-ven földi ideje lejárna, meghalna. De addig is pont olyan kellemetlen, faragatlan alaknak bizonyulna, mint a földi férfiak általában. Egészen más dolog a tornyokból nézni őket, mint elviselni közelségüket. Ha az Égbe illő lenne, bizonyára ide is született volna. Nem oda le a sárba, a porba.

„Ide figyelj, Csodálatos Érzékek Tündére!” – súgták a fülébe szelíden. – „Hidd el, Jü-ven szíve gyöngé. Nem tudná elviselni az égi boldogságot és gazdagságot. Ő szegényen és siváran boldog odalent. Az Ég nem tűri meg szívtelenségét, nem tűri elméjének sötét hatalmát. Nézd, ott fuldokol gyilkos ujjai közt a szíve! Az ész piszkos marka szorítja erősen, kevélyen. A te szép szíved is így járna.” – Így szóltak a Csodálatos Érzékek Tündéréhez a nővérei, mire a szépséges tündérleány beadta végre a derekát. Nagy sóhajtása és könnyei árja förgeteges viharoként zúdult a földi világra. De ez a vihar nem pusztított, csupán tisztára mosta az embereket, megfürdette a lelküket. Hogy egy kicsit nekik is jobb legyen. És utána szivárványos színeit visszavonva: bezárult az Ég.

Ez volt a dolgok rendje – tette hozzá mindjárt a történethez Lin-csi, és körütekintett. – Mert külön sorsa van a halandónak és külön a halhatatlannak, ezt írja elő Ég és Föld Tör-

vénye. És bár olykor megkedvelhetnek minket az égi tündérek, végül mindig földi sorsra ítélnék. Belátva, hogy Ég és Föld törvényei jól vannak megalkotva.

Ez a belátás a hatalmuk a földiek felett. Fel-feltámadó, elhibázott érdeklődésük irántunk sohasem lesz e józan belátásnál erősebb. Sohasem mentenek meg minket. Otromba, balga lények vagyunk, csak megrontanánk odafönt az égi életet. De ezt itt, idelelt kevesen tudják. Ezért hiszik, hogy egyszer majd eljönnek értünk a tündérek, befogadnak minket az Égbe.

Így szólt egyszer égiekről és földiekről szerzeteseinek Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Nézd, ott fuldokol gyilkos ujjai közt a szíve! Az ész piszkos marka szorítja erősen, kevélyen.”

Az akarnok földi férfinál senki nem szennyeződik be jobban. Mégis mindegyik az Égbe vágyik. Tudják ezt a tündérek.

Nincs olyan bolond köztük, aki a Törvényen változtatna.

Nincs köztünk olyan, akit az Ég befogadna.

55.

Lin-csi egy reggel csak úgy odavetette:

– Vigyázzatok, szerzetesek! Nehogy gondot okozatok magatoknak! Őrizkedjétek a bajtól! Ennyit mondott csak, azután hallgatott. Igaza volt, nem kell az intést magyarázni. Különben is, ki akarna gondot okozni magának?

– Apát! Hogyan kell attól őrizkedni, hogy gondot okozunk magunknak? Mit kell csinálni? – tette fel mégis a kérdést Taj-jüan.

– Ne utasítsatok el semmit, és ne ragaszkodjatok semmihez! Főként ne szenvedélyesen. Értitek, hívek?

– Persze – vágta rá Taj-jüan. De azért megkérdezte: – Például mihez ne ragaszkodjunk szenvedélyesen?

– Se szándékhoz, se célokhoz, se társakhoz, se az élethez.

– És mit ne utasítsunk el?

– Se szándékot, se célokat, se társakat, se az életet. Még a halált se. Értitek, hívek?

– Persze – felelt megint Taj-jüan. – De csak folytasd, apát! Mit tegyünk még, hogy ne okozunk gondot magunknak?

– Fékezzétek az eszeteket, fékezzétek a butaságotokat! Fékezzétek a lélek szertelenségeit, és legyetek szelíd társai a változásoknak. Ha nem változtok, minden változással szembekerültök. Sebet ejtenek rajtatok, elvéreztok, belepesztultok. Legyetek józanok! Minden változás, minden kilengés a középből értelmetlen. Egyedül a józanság bír értelemmel. Titkos, rejtett értelemmel.

Ezek tehát a szabályok. Ám használhatatlanok, míg életed fortélyait ki nem dolgozod, meg nem tanulod. Addig hiába mindenféle szabály, hiába minden tanítás. Addig csak őrizkedjétek a bajtól! Nehogy gondot okozatok magatoknak.

Így szólt hozzánk egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem minden szavát. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Minden változás, minden kilengés a középből értelmetlen. Egyedül a józanság bír értelemmel. Titkos, rejtett értelemmel.”

A konfuciánusok úgy mondják: ésszerűség, mérték.

Más nem is kell. Nehogy gondot okozunk magunknak.

56.

– Volt egyszer egy kereskedő, akit elhagyott az árnyéka – kezdte egy nap Lin-csi. – Este, holdvilágnál éppen hazafelé igyekezett, amikor hátranézett, és nem találta. Nézett jobbra, nézett balra, forgolódott, ugrált, lóbálta a karját, de nem látta sehol. Eltűnt az árnyéka, teljesen nyoma veszett. Szép lassan még a lábát is felemelte, és belesett a talpa alá, hátha ott van. De nem volt ott sem.

Leült az út szélén egy fa tövébe, és eltűnődött. „Mi lesz most? Szüksége van-e az embernek egyáltalán árnyékra?” Tette fel magának a kérdést, és mindjárt meg is válaszolta. Neki nincs rá szüksége, eddig se látta sok hasznát. Ott egye meg a fene, ha elhagyta. Felállt, és szépen hazasétált.

Csakhogy otthon máris nyugtalanság vett rajta erőt, már aznap éjszaka elkezdődött a pokoljárás. „Félelem fogott el s rettegés, reszketett minden tagom. Valami lehelet suhant át arcomon, és minden szál hajam az égnek meredt. Ott állt valaki, az arcát nem vettem ki.” Mesélte másnap reggel. A következő éjszaka fulladás gyötörte, úgy érezte, mintha fojtogatnák. Felkelt ágyából, és akkor a bambuszfáklya lángjánál hirtelen meglátta az árnyékát. Hatalmas volt, legalább háromszor akkora, mint korábban. Fekete óriás, aki önálló életet élt. Lu-cse, így hívták a kereskedőt, megrémült tőle. Hátralepett, vissza az ágyba. Az óriás utána. Rátelepedett, teljesen beborította. Hiába kapkodott levegő után, ájultan hullott a párnájára.

Lu-cse el akarta titkolni a családjá elől a történeteket, ezért egy szót sem szólt senkinek. Éjszakáról éjszakára némán szenvedve küzdött az árnyal, pedig ordítani lett volna kedve. Az árny egyre erősebben gyötörte. Elborult a látása, dübörgött, zúgott a füle, szédült, és a félelem csaknem megbénította. A borzasztó küzdelem csontvékonyá sorvasztotta.

Am Lu-cse váratlanul erőt vett magán. Egyik éjszaka csapdába csalta az árnyat, és legyőzte. Nem a hálójában vetett ágyat magának, hanem háza legnagyobb termében, szolgák hadától körülvéve. Amikor az éjszaka közepén az árny megjelent, és hatalmas alakja éppen Lu-cse fölé emelkedett, a szolgák mind egyszerre lángot lobbantottak, s hirtelen tízezer fáklya fénye ragyogta be a termet. A fekete óriás azon nyomban eltűnt, a vakító fényárban szertefoszlott, mint a füst. Soha többé nem zaklatta Lu-csét, attól fogva teste maga lett a nyugalom otthona. Csend és békeesség költözött belé, szelíd derű sugárzott tagjaiban, elméjében. Az öntudatlanság derűje.

Am nem tartott sokáig Lu-cse békéje. Az árny eltűnése épp akkora gondot okozott testének, mint korábban a megjelenése. Életereje ismét napról-napra hanyatlott. „Ki lehet az árny, mely hosszan és híven kísért, majd lázadt, elhagyott? Aztán teljes hatalmat követelt testem felett, s most nélküle ismét sorvadok. Ki lehet?” Kérdezte magától Lu-cse, de választ nem kapott. Elméjének már nem volt hozzá ereje.

Aztán halálos ágyán Lu-csét egy látomás világosította meg. A fekete óriás megjelent előtte, egészen közel lépett hozzá, és a fülébe súgta: „En voltam a te lelked. Am nem kedveltél, elvetted dús érzéseimet. Most már te nem kellesz nekem.” Szólt a lélek, s többé nem moccant a test. A következő pillanatban pedig Lu-cse, egész családjá szeme láttára, semmivé enyészett. Se test, se lélek. Mintha Lu-cse nem is lett volna soha.

Így mesélte el Lu-cse kereskedő történetét egy nap Lin-csi apát a híveinek. Én pedig, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem, kolostorunkban, a Huo-to folyó partján. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Félelem fogott el s rettegés, reszketett minden tagom. Valami lehelet suhant át arcomon, és minden szál hajam az égnek meredt. Ott állt valaki, arcát nem vettem ki.” A lélek mint rém. „Fekete óriás, ki önálló életet él.” Kényes jószág és veszélyes.

*Menj be a házba,
lásd a lakódat!
Ő is te vagy.*

*Szélfűtta, hullám verte,
imbolygó csónak
és a lélek.*

57.

– Szerzetesek! Ha valaki azt mondja, hogy szedjétek darabokra az anyagot, és választ kaptok a titkokra, ne higgyetek neki! Ha valaki azt mondja, hogy a válaszok az anyagon túl vannak, ne higgyetek neki! Semmit nem kell szétszedni, és nincs dolgotok túl az anyagon sem. Tudjátok, mit kell inkább csinálni, szerzetesek? A feneketeken maradni és kussolni! Értitek?! – rohant le minket egy reggel Lin-csi a Keleti Csarnokban. – És tudjátok miért, szerzetesek? – kérdezte máris. – Mert az egyik kicsinyes hülyeség, a másik nagyképűség.

Darabokra szedni a védtelen anyagot: gyerekjáték. Gépezeteket szerkeszteni belőlük, szín-

tén. Ráadásul értelmetlen, eszetlen munka. Arra való, hogy addig se csináljanak az izgágák mást. A bolond is tudja.

Messze túl az anyagon pedig vakok vagyunk és ostobák. Nincs mit keresni ott, ahol még kérdezni se tudunk. Viszont igaz, hogy csakis ennek van értelme. Értitek, szerzetesek?! – kérdezte ismét az apát, mintha süketek vagy teljesen balgák lennének. Azután végighordozta rajtunk a tekintetét. – Az egyikhez sok, a másikhoz kevés az ember – már csak ennyit tett hozzá.

Így szólt egy nap híveihez Lin-csi apát, kolostorában, a Hou-to folyó partján. Én pedig, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem a tanítást. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce szerzetes kommentárja Lin-csi tanításához:

„Az egyikhez sok, a másikhoz kevés az ember.”

Elég lesz nézni és tűnődni.

Pontosan jelzi szelíd viszonyunkat a világgal.

Mi mást lehet még elérni?

58.

Egyik reggel mulatságos helyzetben találtuk Lin-csit. Alacsony elmélkedő zsámolyán ült a Keleti Csarnokban, fejét két felhúzott térde közé tolta. Az ujjai pedig a térdein doboltak, vilám gyorsan. Miután szikrázó tekintetét mindannyiunkon végigfuttatta, megkérdezte: – Na, hogy vagytok, daliák? Jól aludtatok? – Korábban ez soha nem érdekelte. De ha már kérdezte, hát válaszoltunk. – Pompásan, apát! – zengett a csarnok. – Akkor frissek vagytok és fogékonyak. – Frissek vagyunk és fogékonyak. – Használjátok ki! Nyomás a könyvtárba! Ugye, nincs semmi kérdésetek?

– De van, apát! – szólalt meg váratlanul Tang-su szerzetes. Hiba volt, bárki láthatta, hogy nincs valami jó kedvében a mester. Mindannyian visszakuporodtunk a helyünkre, Lin-csi meg se moccan. De aztán a térdei közül csak megkérdezte:

– Mi a fene jutott eszedbe, Tang-su?

– Már régen töröm a fejem rajta, apát, hogy vajon miért nem hallottunk még téged a szeretetről beszélni? Manapság sokan használják ezt a szót, igen gyakran érvelnek vele. Ez a végső válaszuk csaknem mindenre. Ebben a kolostorban pedig még egyszer sem hallottam. Mi az oka?

Tang-su ezzel a kérdéssel csak tetézte az előző hibát. Lin-csi ujjai mindkét térdén abbahagyták a dobolást, feje kiemelkedett a térdek közül, szép lassan felállt. Hosszú, kemény pillantást vetett Tang-sura, aztán megkérdezte:

– A szeretet szerelmeseire gondolsz, szerzetes? Ők érvelnek vele minduntalan, az ő végső válaszuk mindenre. Ez az érv azonban árnyék csupán és üresség. Ne nagyon törődj vele! – szólt, és visszaült a zsámolyára. Szerencséje volt Tang-sunak, Lin-csi komolyan vette a kérdést, s jól tette. Tágra nyílt szemmel, pirosuló fülekkel hallgattuk mi is. Halkan folytatta:

– Legelebb az önhitt ostobák szeretnek bele a szeretetbe. A közhelyek mesterei. Ezért beszélnek róla olyan sokat. Imádják magukban a szeretetet. Tetszik nekik az ellágyulásuk, az áhítat. Lobog a lelkük, lobognak a szavak! Tehetségtelen költők hevítik így magukat. Örökké a szeretetről és a szépségről zümmögnek, szinte mindenért és mindenkiért rajonganak. Senki nem menekülhet a szeretet szerelmesei elől, Tang-su, nem menekülsz te se. Majd amikor utolérnek, megérted, hogy miért beszélek így róluk. Majd meglátod, hogy milyenek!

– Milyenek? – kérdezte Tang-su ártatlanul, mintha fel se fogta volna, hogy az apát ijesztgetésnek szánta a szavait. – Milyenek? – kérdezte még egyszer, s óvatosan körültekintgetett. Az apát elmosolyodott.

– Átszellemült bolondok. Tulajdonképpen szalmakutyák – mondta aztán.

– Ja! Akkor értem! – vágta rá azonnal Tang-su, s láthatóan megkönnyebbült. De aztán valami megint az eszébe jutott.

– Mi lenne helyénvaló a szeretetük helyett, apát?

– Az együttérzés, szerzetes. Az együttérzés komolyabb és erősebb. A szeretet leggyakrabban szépelgés, duma. Tolakodás, dörgölözés, mert az ember soha nem éri be önmagával. Szenvedélye a hivalkodás, a magamutogatás. Az együttérzés ezzel szemben józan és kíméletes viszony a társakkal és a világgal. Méltóbb kapcsolódás.

Ne hatalmaskodjon rajtunk a szív gyöngye, hiszékeny ura!

Ezt mondta a szeretet bolondjairól Tang-su szerzetestársunknak egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem a beszélgetést. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A szeretet leggyakrabban szépelgés, duma. Tolakodás, dörgölözés, mert az ember soha nem éri be önmagával.”

*Nyomorult emberi lények!
Lelkük tükrébe néztek,
s elszörnyedtek.
Hogy képük szebb legyen,
s legyen öltözete a semminek,
kitalálták maguknak a szeretetet.
Mily sötét a lélek alvilága!*

59.

– *Mondd, apát! Vannak-e a világon olyan bölcs öregek, akik hibátlanul eligazodnak az embereken? Akik már annyit tapasztaltak, hogy nem tévednek. Csak rájuk néznek, és mindről tudják, kiféle – kérdezte egy reggel Lin-csitől Fa-jün szerzetes.*

– *Nincsenek ilyenek! – vágta rá mindjárt az apát. – Nagyon sokfélék az emberek, lehetetlen ismerni őket. És főként nagyon változók. Egyáltalán nem következetesek.*

– *Más ember a favágó, más ember a kézműves. Más ember a kereskedő, más ember az írástudó. Más ember a katona, más ember a földműves – érvelt Fa-jün.*

– *Kiváló ember az egyik favágó, hitvány a másik. A tehetségtelen írástudó össze se mérhető a tehetséges kézművessel. A jó földműves sokoldalúan képzett, csak egy-két fogást ismer a jó katona – folytatta Lin-csi. – A foglalkozások nem utalnak emberi minőségre. Rossz úton jársz, Fa-jün. Hülyeségeket kérdezel!*

Egyet viszont nem árt tudnod, szerzetes! Csak a durva, faragatlan fickók jellemének élesek és erősek a vonásai. Ők már készen vannak, nem akarnak változni. A többi még változhat, de nem mindig tudják, mivé akarnak lenni. Bonyolult, hosszú folyamat ez, nehéz kézben tartani. Küzdelmes alku, harc, kínlódás magunkkal.

Tétova remények, álmok.

Mire megvalósulnának, már itt sem vagyunk.

Ilyen fanyarul festette Fa-jün szerzetesnek a törekvő ember kétségeit egy nap Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem szavait. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Bonyolult, hosszú folyamat ez, nehéz kézben tartani... Tétova remények, álmok. Mire megvalósulnának, már itt sem vagyunk.”

Mire megtanulunk élni, az élet már odaát van. Önkéntes kínlódás az ideák rabságában.

*Mi szükös és szilárd,
fogság, de biztonság.
Visszatérek – szólt a lélek –,
égi utam nincs lezárva.*

60.

Egy nap ismét vándorszerzetes érkezett a kolostorba. Nem nagyszájú csavargó, mint a legtöbb, ez a legény csendes volt, félénk és fáradt. Az öltözete szakadt és kopott, jó ideje nem pihent meg, csak nyelte az út sok porát. Már a kapusnak is megesett rajta a szíve. Lin-csi se gorbáskodott vele, miután behívta, türelmesen végighallgatta vándorlásai történetét.

A vendég elmesélte az útját a legjelesebb mesterek kolostoraiba, részletesen leírta, milyen komoly erőfeszítéseket tett a Magasztos Buddha tanításainak megismerésére, hol, milyen mesterek műveit tanulmányozta a könyvtárakban. Az apát az egyetértés jámbor pillantásaival bátorította, miközben a szakács a legjobb falatokkal traktálta. Egyszóval, nem lehetett a vendégnek jobb dolga. Miután könnyített a lelkén, az ebédet pedig jóízűen megette, illett volna jobb kedvre derülnie. De épp olyan csüggedt maradt, mint előtte.

– *Talán nincs is a Magasztosnak tanítása. Mindenki csak beszél össze-vissza. Sehol nem fénylett az értelem világossága, akármerre jártam. Nincs tanítás, apát, nincs a Magasztosnak tanítása – szólt keserű lemondással.*

Lin-csi ezután bevezette a rossz kedvű vándort egy cellába, és a lelkére kötötte, hogy semmivel ne törődjön, csak pihenjen. Hagyja a gondját a csudába. Ám a vendégen egyre inkább erőt vett a búskomorság. Napról napra fölemlgette csalódásait, sorolta kétségeit. Lin-csi mindig nyugodtan hallgatta.

Egy szép nap aztán sor került a búcsúra, a vándort üzte tovább a tudás vágya.

– Lassan elfogy az életem, és még mindig nem jutottam semmire – mondta a kapuban Lin-csinek izgatottan. Az apát együttérzéssel válaszolt.

– Vándor! Értelek pontosan. Értem, miért nem nyugszol bele, hogy nincs válasz a kérdéseidre. Ha kérdések vannak, válaszok is vannak valahol. De most ne törd a fejed új célokon. Ne gondold rá, hová mész tovább! Nyújtsd ki a karod! – A vándor szótlanul Lin-csi felé nyújtotta a karját. Az apát megragadta a köpeny kopott ujját, és hirtelen kitépett belőle egy cérnaszálat.

– Tessék, itt van! Fogd, szerzetes, itt van a tanítás! Csak most láttam meg a köpenyed ujjában. Kár, hogy nem vettük előbb észre – szólt, és a vándor felé nyújtotta a cérnát. Az két ujjával megfogta, felemelte és hosszan, megbűvölve nézte. A cérnaszál könnyen himbálózott a gyenge szélben.

– Tényleg – mondta aztán átszellemülten. – Tényleg, itt van!

– Ja. Persze – bólintott rá Lin-csi flegmán. Aztán jó hangosan elkiáltotta magát: – Az univerzum kulcsa van a kezében! Érted, szerzetes?! – kérdezte még mindig ugyanúgy, majd nagy erővel becsapta maga mögött a kolostor kapuját.

Odakint, cérnával a kezében, a vándor azon nyomban megvilágosodott.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorának kapujában, a Huo-to folyó partján. Én pedig, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Fogd, szerzetes, itt van a tanítás! Csak most láttam meg a köpenyed ujjában. Kár, hogy nem vettük előbb észre.”

Mondta Lin-csi a vándornak. De mondhatta volna azt is, amit egykori mestere kolostorának falán olvasott:

*Lótusz szirmába hull a világ,
rizsszemből nyílik a távolság.
Egyet lépsz: a végtelenben jársz,
tízezret lépsz: egy helyben állsz.*

61.

– Mondd, apát! A romlás mire való? Miért nem elég a beteljesülő múlás? – kérdezte egy reggel az apától Taj-jüan szerzetes.

– A romlás értelmetlen, Taj-jüan. A test romlása például szenvedés. Semmire nem való. Gyilkos kéj tölti el a Mozgatót. Játszik velünk az Idő – vágta rá Lin-csi komoran, és megvetően legyintett rá. De hát kit vetett meg vajon, az Időt?

– Az Időnek nem létezik építő megmutatkozása. A beteljesülő szépre is rávetül a múlás árnya. Tehetetlenek a létezők – folytatta az apát. – Egyetlen ellenszere van az Időnek: a méltóság. Ha nem félsz, Taj-jüan. Érted?

– Azért kérdeztelek, apát, mert félek. A romlás farkasai itt lihegnek körülöttem – vallott őszintén Taj-jüan.

– Több mindent kell belátnod, szerzetes, hogy legyőzd a félelmedet. Gondolj például arra, hogy két dolog közül az egyik mindig erősebb. Az Élettel szemben az Idő látszik ilyennek. De a mi erőnk is elég arra, hogy számos külső körülményt ne vegyünk figyelembe. Aki önmaga mestere, nem változik külső hatásra. Nem változtat rajta se jómód, se dicsőség, se nélkülözés, se romlás, se múlás, se világozlás. A méltóságunk nem engedi meg. Sőt, megköveteli, hogy a nagy bajban úgy viselkedj, mint aki ura az Időnek. Ha tiéd a Létezés, tiéd a Múlás, akkor tiéd az Idő is. Legalábbis egy része. Saját Időd van, Taj-jüan. Jól jegyezd meg!

Mit kezdenél az örökkévaló Létezéssel?

Az már nem a te életed lenne.

Így szólt egyszer a romlásról és a múlásról Taj-jüan szerzetestársunknak Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„A test romlása például szenvedés... Gyilkos kéj tölti el a Mozgatót. Játszik velünk az Idő.”

Küszködésünk a szenvedéssel mégsem hiábavaló. Eközben szabjuk testünkre az Időt. Létezésből és múlásból, a nekünk való, saját Időt.

62.

Lin-csi egy reggel valami értelmetlenséget rajzolt pálcájával a levegőbe. Aztán megkérdezte:

– Na, mit gondoltok, szerzetesek, mi ez?

Csak bámultunk egymásra, azt sem tudtuk, komolyan vegyük-e vagy viccel.

– Ez a rajz itt a levegőben, szerzetesek, az értelem kritikája – jelentette be halálos komolysággal, és szép lassan körüljárta a rajzot. – Maga a megtestesült értelmetlenség. Látjátok?

Nem láttunk semmit. Viszont igencsak érdekelt minket, hogy milyen értelmet tud rendelni az apát ehhez az értelmetlenséghez.

– Mindenfajta értelmetlenség létrehozása szembefordulás az értelemmel – magyarázta. – Más szóval: az értelem kritikája. Tudjátok-e, hogy mi értelme van az értelem kritikájának, szerzetesek? Nem kell megszakadnotok, megmondom én nektek máris. Az értelem kritikája jelöli ki az értelem határait. Így fékezzük meg az ész önbizalmát és túlkapásait.

Minél nagyobb számban állítunk elő értelmetlenségeket, annál szűkebb határok között tartjuk az értelmet. Folyamatos felhívás ez az értelem korlátozására. Ha jól körülnézték a világban, szerzetesek, láthatjátok is, mennyire tele van minden hülyeséggel.

Nézzetek, híveim, például a könyvtárakat. Mennyi butaság, amit bölcseltek mondanak! Mennyi rossz vers, amit költészetnek mondanak! Ám minél nagyobb a silányság, annál virágzóbb az értelem kritikája! De nézhetek bármi más is, ami emberkéz munkája. Ott vannak mindenfelé a furcsábbnál furcsább lelemények, a gépezetek, az építmények, az óriás városok, mint fantomok! Örvendeztetek, szerzetesek, ez is mind az emberi értelem diadala! Az értelem diadala az értelem felett – fejtette ki gondolatát az apát. Mindeközben a levegőbe rajzolt műve körül sétálgatott, melyet megtestesült értelmetlenségnek nevezett, és láthatóan nagy becsben tartott.

Értettük a gondolatot, mégis zavartan széledtünk szét a Keleti Csarnokban. Szerintem, Lin-csi aznap bohóckodott. Nem volt kedve komolyan venni a kultúrát.

Ez történt egyszer Lin-csi kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Örvendeztetek, szerzetesek, ez az emberi értelem diadala! Az értelem diadala az értelem felett.”

Persze, hogy csúfot űz magából az ember!

De nem lehet már erről komolyan beszélni.

Ezért jött elő Lin-csi a parabolával.

63.

Lin-csi mesélte egy nap:

– Képzeljétek, szerzetesek, volt egyszer egy ember, aki meghalt, de visszatért. Test nélkül, a meztelen lélek tért vissza a földi világba, közénk. Nézte az élőket, nézte, hogy milyen a világ. Hosszan időzött ideát, amit életében ismert, mindent alaposan megvizsgált. Földi lény soha nem látta oly tisztán, hogy mi a valóság.

Először is önmaga maradékát kereste meg. Látta oszló anyagait odalent, látta lelkének hozzájuk tapadt szövetét, és látta egy másik, preparált foszlányát ősei szentélyében. Ez maradt belőle az emberi világban.

Aztán látta, hogy a valóság, amelyben élt, nem is létezik. Még a tárgyak valósága is érvényét veszti a halállal. Azok teszik helyesen, akik nem színlelnek tudást a világról, minden pillanatban újraalkotják világképüket. Ám ez oly hatalmas erőfeszítés, amelyhez kivételes képességre van szükség.

Aztán látta még, hogy az emberi lények, akik között élt, rabságra ítélik képzeletüket. A rabságra vetett képzelet pedig egyre szűkebb körülményeket teremt. Arra gondolt, hogy az igazi valóság a halál. Az igazi valóság a tiszta nemlét, amelyet nem az emberi szellem teremtett.

És látta még, hogy a földi társak szoronganak az emberi világban, amelyet maguk épí-

tettek, és amelyben mégis eltévedtek. De nincs már lehetőségük igazítani, sem az utakon, sem magukon. „Én is ezt az életet éltem közöttük.” Gondolt vissza döbbenten földi küszködésére, s beléhasított a félelem. Pedig már nem volt mitől félnie.

„Egészen bizonyos, hogy a nemlét a valóság. A tiszta, érintetlen valóság, ahová az emberi szándék már nem jut át.” Semmi kétséget nem érzett. Megnyugtatta a felismerés. És az ember, aki visszatért, hogy nézze az élőket és a megalkotott műveket idelent, úgy döntött, hogy nem nézi többé. Örökre elhagyta ezt a világot.

Ezt a történetet mesélte egy reggel híveinek Lin-csi apát, kolostorában, a Huo-to folyó partján. S én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Egészen bizonyos, hogy a nemlét a valóság. A tiszta, érintetlen valóság, ahová az emberi szándék már nem jut át.”

Micsoda fájdalmas bukás ez! Az ember feldúlja otthonát, amelyet készen és hibátlanul kapott. S nincs útja tovább. Szellemi ínsége legsötétebb éjjelén bezárul minden kapu.

64.

Lin-csi kolostorának kapuján egy nap ifjú vándor zörgetett.

– Mít akarsz, legény? – kérdezte tőle mogorván a kapus.

– Hol az apát? Beszélnem kell vele! – vetette oda ő is barátságtalanul. A földre hajította zsákját, és leült rá. Lin-csi, ahogy meglátta, mindjárt tudta, kivel van dolga. A vendég a megvilágosodást akarja, lehetőleg sürgősen, gondolta róla. De a legény nem gondolt még olyan messzire. Egyelőre csak az életet akarta. Azt viszont valóban sürgősen.

– Mondd, apát! Hány évig kell kolostorodban tanulnom, hogy elsajátítsam a köznapi élet mesterfogásait? – Ez volt első kérdése. – Ha gyorsan megtanítasz, beállok hozzád szerzetesnek. – Így folytatta. Lin-csi alig hitt a fülének.

– Nem ismerlek. Fogalmam sincs, szorgalmas vagy-e.

– Ha szorgalmas vagyok, akkor mennyi időre van szükséged?

– Akkor tíz év elég! – vágta rá az apát. A vándor egy kissé meghökkent, de nem adta fel.

– És ha nagyon szorgalmas leszek? Akkor mennyi kell?

– Akkor harminc legalább.

– Harminc?! És ha bármilyen áldozatot vállalok a tanulásért, akkor mennyi?

– Akkor már hetven év múlva ismerni fogod a köznapi élet minden mesterfogását – válaszolta az apát. A legény lehorgasztott fejjel hallgatott. Aztán a vállára akasztotta a zsákját, és szó nélkül elkullogott.

Ez történt egyszer Lin-csi apát kolostorában, a Huo-to folyó partján, s én, Su-la-ce szerzetes, ifjú tanítvány, feljegyeztem. Majd cellám homályában, mielőtt mély, éji álomba merültem, kommentárt fűztem hozzá.

Su-la-ce kommentárja Lin-csi tanításához:

„Már hetven év múlva ismerni fogod a köznapi élet minden mesterfogását.”

Mindannyian így vagyunk ezzel.

Mire megismerjük a fogásokat, már semmi hasznuk.

Árkon-bokron túlvagyunk.

ALVARO MUTIS

Karavánszeráj

1

Rágiák a bétellevelet, és szabályos rendszerességgel köpködnek a földre, akár-ha anyagcseréjük szerves részeként. Inas lábaik szívósak, mint a monszunban edzett gyökerek; köröttük okkersárga folyadékfoltok terjednek. Odafönt, a világos bengáli éjszakában, a csillagok változatlan, lassú útjukat róják. Az idő olyan, mint valami gyengéd témánál elakadt beszélgetés. Hajútakról van szó, titkos kikötőkben bekövetkezett szerencsétlenségekről, értékes szállítmányokról, szégyenletes halálokról, nagy éhezésekről. Az örök dolgokról. Birbhun nyugat-bengáliai dialektusában peregnék az emberek ügyletei, fortélyok, hitványságok, megfáradt bujaság, évezredes félelmek mocskos rózsafüzére. Az örök dolgok, szemközt a csöndes tengerrel, mely oly szelíd, mint valami növényi tej, a megszámlálhatatlan csillagok alatt. A zsíroktól és időtlen anyagoktól csillogó döngölt padlón a bételfoltokat lassanként eltüntetik az emberek névtelen nyomai. Hajósok, alkalmi kereskedők, vérszomjasok, álmodozók, nyugodtak.

2

Ha megátalkodottan hiszel a tevehajcsár hazugságának, a kerthelyiségekben terjengő vérfagyasztó történeteknek, a sűrűn elfátyolozott, arcátlanul felajánlkozó nők ígéreteinek, ha se szó, se beszéd, figyelmen kívül hagyod a hitetlenek földjén átutazókra vonatkozó íratlan szabályokat, ha tovább makacskodsz, sosem adatik meg neked, hogy belépj Taskent kapuin a bőség városába, a bölcs és szorgalmas emberek városába. Ha továbbra is megátalkodottan makacskodsz...

3

Megálljatok, ti felgerjedettek, akik lázasan, vijjogva követelitek, ami nem jár! Megálljatok, ti megátalkodottak! Lejárt az üzekedő kujonok ideje, e termekben semmi keresnivalójuk. A nőkn a sor most, az örökkön úton lévő cseh és magyar cigánykirálynőkn; kidülledt szemükről, magas csipejükről párolja a feledés az ő legjobb szeszeiket, leghatásosabb tájaikról. Állapítsuk meg törvényeinket, kántáljuk el énekeinket, és eresszük végre el a fülünk mellett csalóka hívását az útközetek vén bajkeverőnőjének, nővérünknek, sírunk előtt cövekelő úrnőknék. Csönd legyen hát, és jöjjenek a pusztai nőstények, Morávia hölgyei, fegyencek bércigánylányai.

4

A Császári Testőrség Harmadik Ulánus Zászlóaljának századosa vagyok, parancsnokom Tadeusz Lonczynski ezredes. Rajtunk ütöttek a dezertőr Hesseni Árkászok, ott szerzett sérüléseimbe hamarosan belehalok. Akárhányszor próbálok megfordulni, enyhülést keresvén ripityára géppuskázott csontjaimnak, csak a saját véremben tapicskolok. Mielőtt még előnti ereimet és összezavarja szavaimat az agónia kék üvege, szeretném megvallani szerelmem, az én rendetlen, titkos, mérhetetlen, gyönyörűséges, részeg szerelmem Krystina Krasinska grófné, a húgom iránt. Bocsássa meg nekem Isten keserves, lázas és vágyakozással teli virasztásaimat azon az utolsó nyáron, amit együtt töltöttünk szüleink katowicei nyaralójában. Mindvégig képes voltam betartani a magamra rótt szilenciumot. Bárcsak ez is kellő súllyal esne latba, amikor hamarosan megjelenek a Mindenható Ítélszéke előtt. De ha belegondolok, hogy majd a férje és a gyerekei oldalán imádkozik a lelkeim üdvéért!

5

Mindössze annyi a dolgom, hogy gondosan megtisztogassam a bádoglámpásokat, amelyekkel az urak éjszakai rókavadászatra indulnak a kávéföldekre. A bonyolult, pet-

róleumszagú mőtárgy pillanatok alatt összekormozódik a lángtól, amelybe, ha a fénykörébe téved, egészen belekáprázik az állat szeme. Sosem hallottam rókát panaszkodni. A váratlan, előzmény nélküli, rettenetes fénytől lenyűgözve hálnak meg. Úgy néznek még hóhéraikra, mint aki az utcasarkon befordulván az istenekbe botlik. Feladatom, egyben végzetem, hogy örökké e pléhserbliket suvikszoljam, hogy bármikor készen álljanak rövid éjszakai vadászfunkciójuk ellátására. Éppen én, aki arról álmodoztam, hogy egy nap majd fáradhatatlanul járom a messzi, lázas és kalandos tájakat!

6

Valahányszor a kupa király jön ki, vissza kell menni a kemencékhez, és megrakni törekkel, hogy forrók maradjanak az üstök. Valahányszor az arany ász jön ki, hadarós táncba kezd a méz, és összetéveszthetetlen, édes illatában együtt áradnak a hegy legtitikosabb párlatai a patakok nyugodt, friss permetével. Kész a méz! Vidám jelenlétének csodáját a kard ász jelenti. De ha a husáng ász jön ki, az egyik üstfoltozónak meg kell hálnia, elborítja és elemésztí a méz, mint a rémület lágy viaszára ömlött folyékony és falánk bronz. A pirkadó cukornádültetvényeken szétoszlanak a kártyák, a tücskök fejhangú éneke és a cukornádsajtó hajtókerekére zuhogó víz botránnya közepette.

7

A szakadékokon saját találmánya, egy csigákból és kötelekből álló elmés szerkezet segítségével jutott át. A futóművet képes volt egymaga üzemeltetni, lassan jutott át a mélység fölött. Egy nap a madarak félig felfalták, véres rongycafatként himbálózott a jeges felföldi szélben. Az úgy volt, hogy korábban nőt szerzett magának a vasútépítésről. Csillapíthatatlan vágyban töltött vele egy éjszakát, és elmenekült, amikor utolérték a sértett kanok. Azt mondják, a bőre teljesen átítatódott a nő legtitikosabb zsigereiben képződött anyaggal, ennek az illata őrtjítette meg a magasföldek nagymadarait. Földi maradványa végül kiszáradt a napon, és a szakadékok csöndje fölött szégyenzászlóként lobogott.

8

Akabában az itatók falán hagyta kéznyomát.

Gdnyiában azért sopánkodott, mert egy kocsmái csetepatéban elvesztette az iratait, de a valódi nevét nem akarta megadni.

Recifében felajánlotta szolgálatait a püspöknek, de végül az lett belőle, hogy ellopott egy aranyfüsttel befuttatott bádog monstranciát.

Abidjanban egy színházi kellékgogar rátételével gyógyította a leprásokat, és közben egy filippínó vámügyi közlönyből végzett ráolvasást.

Valparaísoban örökre eltűnt, de az előkelő negyedben a nők őriznek róla egy fotót, amin ügynöknek öltözve látható. Azt állítják, hogy a kép enyhíti a menstruációs görcsöket és megóvjá az újszülötteket a szemmel veréstől.

9

Egyetlen álmunk, még a legsötétebb rémálmunk sem múlja felül sorsunk kudarcainak végösszegét. Mindig túlhaladjuk legtitkosabb reményeinket, csak épp az ellenkező értelemben, azok ösvényén haladunk, akik a vízesések fölött énekelnek, akik önhazugságukat a megszokás és a felejtés bölcs mértékével mérik.

10

Van egy hivatás, amelynek fel kéne készítenie a legsüketebb csatákra, a legfinomabb kiábrándulásokra. Csakhogy női hivatás ez, férfiaknak mindörökre tiltott. E hivatás gyakorlói mossák a mértéktelen és javíthatatlan szerelmesek szobrait, és olyan fogadalmi adományt ásnak el a lábuknál, amely idővel elemészti a márványt és szétmarja a legmáskacsabb fémeket is. Igen ám, de épp ez a hivatás halt ki már olyan régen, hogy senki sem tudja biztosan, hogyan kell eljárni a szertartás során.

Invokáció

Ki hívta ezeket a figurákat?
Milyen hang szólt nekik, milyen szavakkal?
Miért engedték meg, hogy az én
életemben élősködjenek?
Honnan jönnek, a névtelen sors merre sodorja
őket, kik itt vonulnak most a szemünk előtt?

Fogadja be őket, Uram, a felejtés.
Békét benne találjanak,
ott bomoljon szét kurta szövetük,
tisztátalan lelkük ott lelje meg nyugalmát,
ott szűnjön arcátlan iparkodásuk.

Voltaképp nem tudom, kik ők,
azt sem, miért pont hozzám folyamodtak,
hogy részesülhessenek a fehér
papír rövid pillanatában.
Hívságos alakok ezek,
ráadásul hazudozósak.
Szerencsére emlékezetük
kezd már eloszlani
a kegyes semmiben,
ahová előbb-utóbb majd mind hazatérünk.
Így legyen.

Imreh András fordítása

BERTÓK LÁSZLÓ

Mint a nyelv alá szorított kavics

Annyi, ha volt, ha voltunk, és az is,
mint a nyelv alá szorított kavics,
hogy ne hebegjen, akkor sem, ha csak
azt értik, amit maguk mondanak.

Hogy ne hibázzon, ha mégis, ha nem,
ha nem bírja tovább beszédtelen,
feszítettük, hogy tisztán ejtse ki,
hogy vége van, hogy el kell kezdeni.

Annyi, ha volt, hogy észrevegye, hogy
nélkülünk nem, mert elvéti, dadog,
aztán, hogy hipp-hopp, s ki-ki maga már,
csak állt ott, mint a hegyen a számár.

Ezt már csak az ugyanolyan öreg

Ezt már csak az ugyanolyan öreg,
vagy még öregebb, az értheti meg,
aki legyint rá, hogy „akkor mi van?”,
és elmerül a közös trutyiban.

Nem azért, mert bölcs vagy cinikusabb,
de mert tudja, hogy nyakig benne vagy,
s akárhová lépsz, nincsen visszaút,
csak a mindenség közepén a lyuk.

Ezt már csak a szentelen fiatal,
aki lát és hall, de élni akar,
s mert szégyelli, hogy magával van el,
megesküszik, hogy sosem adja fel.

JÁSZ ATTILA

Mozdulatlan

*„...és várták a víz megmozdulását.
Mert az Úr angyala időnként leszállt
a medencére, és felkavarta a vizet...”
(Jn 5, 3–4)*

Emelj fel magadhoz, kérlek, nincs esélyem,
nincs senki, aki időben a vízbe emeljen,
mikor a víz megzavarosodik, mint a világ,
belemerítsen, mindenki előtt, elsőként.
Miután angyal száll a vízre és összetöri
a nyugodt tükröt szárnyas bokájával. Én
itt élek e tó partján több mint negyvenégy éve,
mindjárt negyvenöt és még a közelébe se
jutottam, időben. Sose sikerült először érnem
a vízbe, a vízhez, hogy kigyógyulhatnék
ebből a tökéletes világból. Megszabadulhatnék
okosok, szépek és erősek társaságából. Emelj fel,
s dobj bele kavicsként tavadba Jézusangyal, ne
tedd folyton mozdulatlaná várákozásomat.

Fészekben

„...két angyal ül ott fehérben, ahol előbb...”
(Jn 20,12)

Fészeket építettem. Felcsatoltam angyalszárnyaimat,
amit egy kora reneszánsz festmény alapján
készítettem a repülő szerkezethez.
Az ájult, haldokló bácsi lelkét oda vittem fel,
egy természetvédelmi területen álló ritka fa tetejére.
Ott dédelgettem, hálósákba bugyolálva,
miután elhagyta testét, amit a mentősök
több mint fél óráig igyekeztek megakadályozni.
Nem engedtem, hogy végignézze. Finoman
elhúztam onnan. Felült mögém, én pedig
tekertem a pedált, csapkodtak a szárnyak,
emelkedtünk. A fészekben teáztunk,
megnyugodott kicsit, próbálta elfogadni
a helyzetet. Ez a legnehezebb. „Amint ott
sírt, behajolt a sírboltba, és látta, hogy...”

Rainermariáról kéne kritikát írnia

hány kiló angyal
oldódik zápor közben
a pocsolókba

lábát lógatta
mintha soha többé nem
mozdulna onnan

tócsa tükrében
valami megváltozott
az angyal bennem?

CSEHY ZOLTÁN

Orfeo

Áriák egy elképzelt operából

Proserpina áriája

Hogy újra itt az ősz
Hogy újra itt a színek idegesítő uralma
(Csak egy fél betűszár választja el az unalomtól)
Hogy újra bort böfög a gazda
Rozsdásodik a szőlőlevél mint egy
kiegyensúlyozott Poliziano-versben
És tőpörödött fürtjein játszik Bacchus
Vissza kell térnem az alvilágba
Vissza a szeretteimhez a sötétségbe az ezüstszárnyú Éjbe
Nekem mindenütt vannak szeretteim
Ahol a halandók és a halhatatlanok halnak meg egy csapásra
Ó Pluto Pluto hogy unom e fenti világot!
Oda vágyom ahol úgy készül mindenki öröme
hogy ne legyen se túl magasztos se alantas
Áldjon az ég termő Ceres
oszthatatlan titkú gránátalma
Olympus szavaktól részeg bércei
Nyílj meg föld
Ogni cosa nel fine a noi ritorna
Vigyél haza

Pluto áriája

Azért a vér még mindig jobb ízű mint a nektár
És emberhúst is csak mi ehetünk
Van ebben valami megindítóan szép
Hogy hozzánk jár mindenki levetni a húsát
Hogy végül nálunk kötnek ki a legszebbek és a legbölcsebbek
Mennyi munka van ebben
Ahogy ezt a légert kiépítettem
Ezt a szadizmusköltészetet
Ahogy a rímeit megalkottam
És ahogy strófákra szabtam a kínokat a jajt a nyögést
S hány megtévesztés van benne mely növeli kínjaik
Hány csempészett remény mely élteti őket
Hogy aztán a kiúttalanság meszesgödreibe vesse elbizakodottságuk
El kell ismerni van bennem fantázia
Gyilkos humoromtól borzad az ég
S Olympus rühelli rokonai szálaink
De te ki vagy hogy lantod édes szavára
Ixión kereké lefékez s a sok kíntól mely elmém szüleménye
Visszaborzad a mitológiába
S lelkem e nagy perverz vidámparkot felüdíteni hivatott
Egyszerre minden belső működés abbamarad
Sisyphos se görgeti szikláját ráül és pihen
Tantalus instant szomja alábbhagy
S nem szórakoztat többé a meztelen
Danaus-lányok tangás vízmeregetése
Mindhárom szája Cerberusnak tátva
S zenédtől lelkem meghatódni érzem?

Be szép és fenséges pillanat
Be szép és fenséges halálad lesz

DEBRECZENY GYÖRGY

önmagát látja a vízben

a dél tündére a nyájakra ügyel
érzéki vízjáték vibrál
ha vizet lát: önmagát látja
vasboldogasszonyra süt a vashold

meleg ganajba tétetik
a jérce első tojása
kikel belőle a lidérc

a tündér eredeti jelentése
változó csalékony
folyvást változik az égbolt

bolyongnak a mindenségben a lelkek
bolyong a lelkekben a mindenség
a dél tündére vizet lát
önmagát látja a vízben

rásüt a vasboldogasszonyra a vashold

ha nem jutsz túl

a megfelelő időben történik minden
mondta a mester
lóbálta vörös botját a szenvedélynek
s az ismétlésen keresztül
a tapasztalat megjelent

boldogra maszkírozott bábfigurák
a tipegőkövekkel kirakott ösvényen
a tudat és a test ellobban
és a látott világ van csak

hallom hogy esik az eső
a kiáltozást is hallani
menekülj menekülj

szorgos dongó porozza be a rozmaringot
napsütötte köveken
még meleg a medveszéklet

ha nem jutsz túl a pátriárkák kapuján
ha nem rágod el a gondolkodás fonálát
bokrok és gazok közt bolyongó
medveszéklethez fogsz hasonlítani

kiszabadulás a testből

amivel táplálkozik a lény
elnyeri annak természetét
tollsüveg és jádecsillag fejfedő
a zöld sárkánnyal
és a fehér tigrissel övezve
oroszlántrónuson ülve
kell látnom magamat
száz szellem olvad össze
hogyan az egységet elérje

az ítélet helyszíne az alvilági város
a mozdulatlan bölcsesség
és a mozgó szellem ugyanott ugyanakkor
az egyetemes üresség szemlélése
a lélegzet és a szellem szemlélése
áttetszővé válás nemcselekvés
és a fény kiáradása
tisztaság hűség gyermeki odaadás
valódi nemlét és csodás létezés

tűz a vesékben és víz a szívben
felhő az égen és víz a hegyi patakban
meredek hegyen épült a templom
108 golyócska van a zsinórra felfűzve
mert 108 fájdalom van a földi létnek
a hercegnő egy bambusznád törzséből
lép ki a világba a tündérmesében
de a nevek és a formák
az ürességből jönnek
és az ürességbe térnek vissza

úgy ülni mint az ugrásra készülő tigris
a nevek a tiszta tudat nevei
engedj el mindent
fémeket eszik és tüzet ürít a fakutya
a gondolkodás nem kerül közéd
és a cselekvés közé

elvág minden gondolatot
a szív izzítója és a kutyaugatás
a szélfűvés a fák a hegyek
a villámlás a vízcsobogás tanítja
üres tükör a mester
magad hozod létre mennyországodat
és poklodat

bukott halhatatlanok vagyunk mindannyian
száműzött kísérői
a nyugati királyi anyának
isteni csínytevők
ihletett udvari bolondok
azúr ifjak
a legnagyobb deklópon állomásán
az egyetemes jang palotában

nyakszirtünk körül a kerek fénygömb
bevilágítja a hat irányt
pirosan virágzó cserjét ültetünk
vörös kővel rakjuk ki az utat
mely ajtónkhoz vezet

PÜSPÖK LÍVIA

Szégyen

amikor apám meghalt levágattam a hajam és nem festettem be többé
azóta a hold ezüst fénye körberagyog
s csak remélhetem hogy e ragyogás nem Van Gogh zilált zártsága
és nem apám védekezése a szétesés ellen
de ezt az ember csak az út végén tudja meg a *nagyonrosszulérzemmagam* zihálásában
amikor a szájára szárad és teste minden üregében megalvad a vér
s erei a végső feszülésben szétpattannak

túl sokan voltak és túl szegények
öccsük nyakára hurkot kötöttek
leengedték a kútba
de mielőtt vizet ért apám felfedezték őket
s a fiú Józseffé változott
olyanszegényekvoltunkhogykinéztükaszilvamagotegymásszájából

mit keresek itt a jól-ismert szobában?
éjjelente az ajtón tengervíz áramlott be
szörnyek úsztak körülöttem
hatalmas nyákos testüktől rettegés rázta
minden porcikám
az ágyra messziről ugrottam
és nyomban fordultam is a fal felé
mert úgy véltem szerencsésebb ha hátulról szűrnak le
mintha szemből közvetlenül szíven döfnek
A tengerész fia Svambária nagy titkai
és a Lamb-fivérek Shakespeare-meséi tartottak életben
csak képzeltem a létezést
még semmit sem tudtam a hét fő bűnről
és arról hogy vannak további bűnök is
amelyek olyan sötétek hogy a szemérmes bibliaírók
említeni se merték őket
háromdimenziós interaktív házi mozink
itt játszott ezekben a fojtó szobákban
horrorfilmet családi rémdrámát
késő éjjelekig míg eltűnt tekintetek
tolakodtak át az ablak sövényén és rózsabokrán
hogy kilelessék a hetediziglen-bűnök martalékait

néha évekig fel sem tűnik a szó szégyen
aztán valaki kimondja és más megismétli szégyen
elcsodálkozom létezik még ez a szó?
apám meghalt
és megértettem hogy elkezdődött a halálom

SZENTIRMAI MÁRIA

Sejtelem

Reggeli fény veti füre diófa alakját,
lent halovány remegés, lebegőn tovaszáll,
égnek a hangok a halott fügefán.

Fogni a percet, ahogy lefelé kopog és aláhull,
nézni a szélben kavargó port,
elhal a fény, hegyvölgye kialszik.

Sejtelem csúszik hangtalan,
botladozása sebet ejt a szöveten,
porlad a szerves anyag, s benne a hang.

A napon szárított lepedő

Két fa közé kifeszített kötélén várják a lepedők
fényévek rejtekéből a tisztulást,
testnedveket, önkívületben ejtett szavak nyomát
oldja fehérre a 150 millió kilométerről érkező sugár.
Nyolc perc csupán. Míg kifolyik a kávé és megfő a tojás.

Elmúlás

Esőcseppek résein a szél átdudál,
és a víz csontokba rágja magát.
Apró diók potyognak, nőni vágyó almák,
tört ágból nyers hús kandikál.
Levél fonákján fereg, rozsdálló szeg,
csontból oldódó kalciumfelleg.
Röntgensugár mezteleníti a testet,
takarója térdelő tekintet.
Megállítanád, de már nem lehet.

KÁCSOR ZOLTÁN

Ezerkilencszázhetvennyolc

*„Romantikus vagyok véremtől, s vesztemet
élném, ha szűkre szabná mellem egy szakett...”*

Paul Verlaine

Romantikus vagyok véremtől, szült fogoly,
hang nélkül szavaim, szememben árny dalol,
akár kényszerzubbony, jó asszonya Verlaine-t,
öveznek félelmek, vitorlát a szélcsend,
és temet az öltöny-világ, futóhomok.
Nézzél rám barátom, miként rostokolok,
úttalan matrózé tengerevő szemem,
elkékült szívekbe fűrődöm vérmesen,
olaj az óceánt, az embert sárgaság...
sajnos ez van: dehát Isten majd megbocsát.

Igéim

Holt testeim nem kísérek tovább
e vak földön, mint bolygót holdjai
bolyongó hangjuk szűz vitalitás
túli világot kutató nyaláb
vak testeim mint bolygó holdjai.

Keringőjük, mint szűz vitalitás
súlyvesztő, táncos térbillegető
mindjük testem túlutazó utas
sötét véretem vagdaló halász
súlyvesztő, súlyos térbillegető.

Mind hült testem túlutazó utas
testetlenül nehéz vándormadár
felröppent, torkom hagyó hangjegyek
őket kóstolom, mint hó a tavaszt
mind olvadó, nehéz vándormadár.

Igéim földet hagyó hangjegyek
a hidegből felszálló szólamok
mennyi csontomból elszökő lidérc
bennem megnőtt, engem szülő gyerek
húshullató, halotti szólamok.

POLGÁR PÉTER

a fekete fény embere

amikor a mozdulat
már nem illeszkedik
amikor már késő
meglátni az álmot
s beborít mindent a fekete fény

akkor fáj leginkább
az el nem múltó
akkor hatol csontig
a ki nem mondott

torz alakot ölt
a testetlen remegés

egy költő margójára

írhatnám
de nem írom
beköszöntött a feltámadás
itt én vagyok az ismeretlen
az egyetlen
ráncos
kivénhedt újszülött

kezemhez
tárgyak idomulnak
arcomra álmot szór a fény
szándékos a mozdulat
az utolsó utáni
szavaimat
az út szélén felejtették
a fáradt
meggyötört hajnalok

távolodó emlékek nyitnak új utat

azon a napon
halkan szemerkélt a májusi erő
elköszönt a költő
az ajtóból még visszanezett

NÉMETH ZOLTÁN

Torokhang

Őrizgetni az életet – semminek.
Felnevelni a vak, háromlábú kutyát.
Éjjelente iszik a torkodból.
Hangot. Csak a kimondhatatlanokat.

Fejsze

A szád test,
hűtőből kiolvasztott,
reszket az izomcsempére rakva
meztelen.

Darabokban kirakott
fagyos csomagok szerteszét.

Ne félj,
a kandallóban már lobog a tűz,
a sakktábla kihajtva vár,
s a róka a fészerbe zárva.

Kopoltyú

A lélegzetemben lebegek
Egész éjjel.
Normális körülmények között
Fuldokolnék,
De kopoltyút fejlesztettem ki,
Így lélegzetemben úszkállok
Egész éjjel,
Halhatatlanul örökké.

Emberi arcok: egy egész élet képernyője.
Az orvosi rendelőben egy női arc,
Akár egy egész életet leélhetnék vele,
Talán boldogabban.
Aztán ahogy kimenekülsz a rendelőből,
Már el is felejtetted gyorsan, örökre.

TŐZSÉR ÁRPÁD

Nekrobogatellek

Leibniz-motívumokra

Teodicea

Szürke égből hó hull,
hull vigasztalanul,
öreg nyúlnak szőre,
költőnek szava hull.
Únja már a vackát,
únja a hideget.
Jaj, hová költözzön?!,
kémeleli az eget.

Tényigazságok

Minden tényigazság kifelé lök e
eszement létből,
lábam leáll, szellemi
infrastruktúráam szétdől.
(Leáll a lábam!
Vajh miről áll le?
A hóhérszékről?
Minek, ha úgyis
jön a finále!,
szögről vagy végről.)

Sírvers

E sírban friss tetem kékül,
elégséges okok nélkül,
jelezve, a halál nem vicc,
mindegy, mit írt erről Leibniz.
A *monáson* nincsen ablak:
nem tudni, kit rejt e rablak.
Réseiben a sírkőnek
nem *észigazságok* nőnek.

Hajnal háromkor

Hajnal háromkor hirtelen kozmikus egyedülletet érez, s átkozza Alakomeneuszt, hogy egykor kilépett a mítoszokból, s térbe, időbe tévedt, s emberré, azaz idegenné lett.

A pánikkór eredetileg Penelopé nyavalyája volt. Ő hozta Pánt – a kérők közös fattyát – világra, s amikor korcs magzatát, a szőrös bakot meglátta, úgy megrettent, hogy világgá futott az árva.

S fut, fut még ma is, s az újkori szorongásos pánikbeteg nem tudja, mi köze neki Pánhoz. Ókori pántok pattognak róla, és mai káosz nyeli. – Hajnaltájt talányos isteneknek áldoz.

Repkény

9. (repkény)

A régi lépcsőház udvarra néző falát borította be teljesen és gyönyörűen, nem győztük csodálni. A házban rebesgették, hogy a levélfelső alatti kis zöld egerek garmadája rohángál föl-le a kúszó gyökérszárakon. Bárhogy kutattunk utánuk, és Tancos e téren is kitétt magáért, nem sikerült megpillantanunk, nemhogy megkaparintanunk egyetlen példányt se közülük. De azért nem mondtunk le róluk végleg, későbbre toltuk a végső, nagy hajszát időpontját. Tancost az udvari résekben tanyázó hangyaközösségek élete, engem pedig, a Holt-Duna-ág partján elfogott teknős köznapi viselkedése, táplálkozása és az aljnövényzetben folytatott portyázásainak nyomon követése teljeséggel és tartósan lefoglalt.

Az udvar túlsó szegletében, a viceházmesteri lakóhelyiséghez vezető folyosó, valamint a pincelejáratra, illetve a cselédlépcsőre nyíló bolthajtás lábánál álldogált egy 125-ös Csepel motorkerékpár, általában szétszedett állapotban. Szerelése folyamatosan zajlott, minden látható eredmény nélkül. Egyszer ugyan sor került udvari beindítására, ami egyenlő volt azzal, hogy a berúgókart többször, heves taposó mozdulattal volt szükséges illetni, és ezzel egyidejűleg fokozatosan ráadni a gázt. Mindezt a motor fiatal tulajdonosának édesatyja, egyben házmesterünk, Markovics bácsi, a Ganz-Mávag gyár tehergépkocsi-vezetője végezte el, de óvatlanul, mert a berúgókar egyszerűen visszarágott és pereme felhasította az öreg lábikráját. Mehetett a Balesetibe. Ezzel aztán a motor sorsa megpecsételődött, ismét szétszedték darabokra.

Sajna, csak félszemmel voltunk tanúi mindennek, mert a hangyák, illetve a teknős életének beható tanulmányozása maradt a fősodor.

Igazság szerint szemünkben a 125-ös Csepel nem is számított motornak. A keresztutca egyik háza előtt ugyanis évekig állt egy 750-es, oldalkocsi Zündapp és egy Indián szólómotor. Nahát azok, azok voltak a motorkerékpárok! Ebben a tekintetben zsinórmértékeink. Egy vacak Csepeltől nem hatódtunk meg, pláne, hogy nem is ment.

Később aztán, mert ez a bukfenc az egészben, az egész banda, vagyis összes barátunk nem győzte felemlgetni, magasztalni, hogy milyen isteniek voltak a Csepel kerékpárok és motorok! Az volt ám az idő, amikor léteztek, még gyártották őket a Rákosi-művek szakmunkásai! Akik, mellesleg, még Weiss Manfréd gyárában tanulták ki a szakmát!

És igaz, vágattunk mi a Csepel biciklin, mint a fene, először még váz alatt taposva a pedált. Bizony ám!

Kár, hogy erről az egészszről nem maradt se film, se fotó, emlékeztünknek kellene mindezt megőrizni, gondolja Tancos a hajnali órán, hanyatt fekvé az ágyon. És nagyon várja már az „Elbocsátó szép üzenet”-et. Milyen nagyon szép cím ez, gondolom én. Mégiscsak zseniális, aki ilyen címet tud adni egy versnek. Az a szegény Ady, akit manapság értelmiségi körben lenézni vagy utálni szokás. Egyébként ugyanúgy, mint a maga idejében. Annak idején. A kornak voltak ugyan bámult, istenített, irigyelt figurái, de

Ady nem tartozott közéjük, gondolja Tancos. Igaza volt Krúdynak, kis úr volt ő, de úr. Egyébként pedig, elátkozott zseni. Azt meg kell hagyni.

Nehezen telt az éjjel megint. A Lakatosok mind benn voltak, éjjel csak az asszony. Tilos ugyan, de benn maradt. Ott aludt. Horkoltak, köhögtek, fíngottak, hörögtek, pusmogtak, villanyt gyújtottak, feldöntöttek egy széket, levertek egy tálat, megszólalt a mobiltelefon, hosszan beszéltek valakivel.

Tancos zsebrádiója se állt a helyzet csúcsán, alig akart megszólalni, recsegett, elhallgatott, torzított, brekegett, egyszóval mindent végigcsinált, amit nem várunk el tőle. Viszont semmit se teljesített abból, amiért világra jött. Mégis, mire elszundított, bekapcsolva maradt a rádió. Fülében pedig, a hallgató. Zűrzavaros álmából az 56-os orosz tankok csörömpölő felvonulására emlékezett vissza, és vitájára Rívó Ede hajdani iskolaigazgatóval, aki nem engedte, hogy színdarabjának egyik szerepében fellépjen.

Ez a dramolett, máig emlékszem rá, egy újpesti proletár felívelő karrierjéről szólt, és a Tanácsköztársaság idején játszódtott. Telis-tele zsúfolta a szöveget a finánctóke és a klérus képviselőinek címzett nagyhangú odamondogatással, olyanformán, ahogy azt a helyi pártsejt ideológiai továbbképzésén hallotta és megtanulta.

Átkozottul untuk az előadást, pedig egyetlen felvonás volt mindössze, csak akkor villanyozódtunk fel kissé, amikor a címszerepet játszó nyolcadikos fiú, Kertész Dodi a nyílt színen ugráltában kétszer pofára esett, és a függöny húzására odaállított Kakelevits Jócó ájultan rogyott össze hőségétől és levegőtleniségtől sújtottan.

Utána még jó páran elájultak, többek közt Tancos is. Rívó igazgató zöld arccal, üveges szemmel meredt az infernális látványra, művének látványos összeomlására. Úgy hírlett, az előadás után Dodit, mint – szerinte – a lavina elindítóját, saját kezűleg felpofozta. De ez, ismerve Kertész Dodi vadállati természetét, teljességgel hihetetlennek hangzott.

Ő volt az, aki később a közismerten szadista hajlamú földrajztanárt, miután a szertárba terelve meg óhajtotta őt fegyelmezni egy méterrúd segítségével, kapásból úgy tükön rúgta, hogy szerencsétlent a mentők vitték el.

Dodi ilyenformán a kirúgás küszöbére lépett, amit Rívó igazgató elsősorban szorgalmazott, de az áldozattá avanzsált tanár azt üzenté betegágyáról az iskolai vezetőnek – úgy sejtettük, nem kis szülői nyomás hatására –, hogy jogos önvédelem volt, ami történt, utólag beismeri hibáját, és arra kéri a tantestületet, ne alkalmazza-nak retorziót Dodival szemben. Így viszont valóságos diadalt aratott.

A földrajztanárt nem láttuk többé Alma Máterünk falai között. Valószínűleg elbujdosott szegyenében, vagy a rendőrség kötelékébe lépett, ahol tudnak mit kezdeni ezzel a típusal.

A többi tanár se csinált nagy ügyet a testi fenyegetésből, csak jóval utánunk tiltották ki az oktatás eszköztárából a kokikat és nyakleveleseket, de ez se lendített lényegesen az adott esetben elmérgesedő tanár-diák ügyön.

– Ha nem engem ütöttek – mondta Rezek –, alkalmasint indokoltak is tarthattam a dolgot, vagy egyszerűen hidegen hagyott. Ha engem ütöttek, akkor persze irtó pipa tudtam lenni. Bosszút forraltam, meg minden. Megőrijtett az égbe kiáltó igazságtalanság! De két óra múlva általában megfeledeztem az egészszről. Ahogy nehéz volt ilyen ügyben valakivel is szolidaritást vállalni, éppoly kevésbé tudta bemesélni magának az ember, ráadásul hosszú időn át, hogy teljesen indokolatlanul kapott fülest. Mert az, hogy főbenjáró bűn megütni valakit, az eszünkbe se jutott. Tapasztalataink szerint az élet nem is állt egyébből, mint valóságos és burkolt, ma úgy mondják, virtuális pofonok elszenvedéséből. Ki gondolta, hogy ezt a nyilvánvaló tényt egyszerűen el lehet hazudni?

– Van rosszabb, mint a verés, persze nem egy vadállati lény dühöngésére gondolok. Az úgynevezett lelki terror például sokkal rosszabb, pedig a hajad szála sem görbül meg tőle. Rosszabb, ha úgy gázolnak a becsületedbe, hogy azonos szinten nincs mód megvédeni magad. Rosszabb, ha emberszámba se vesznek, levegőnek néznek, a szemedbe röhögnek.

Táncos itt szünetet tartott, de csak azért, hogy még egyszer átgondolja azt, amit mondott. Nem kedvelte ugyanis ő sem a durva, erőszakos embereket. De a hízelgő, nyájas és nyálás árulókat, karrieristákat még kevésbé. Mégis, az utóbbiak társasága távolról sem olyan idegborzoló, mint a messze búzló, nyers erőszaké, holott ugyanolyan ártalmas és döglétes. A kultúra máza legalább ideig-óráig fogyaszthatóvá, piacképessé teszi a legocsmányabb bűnököt is. De a nyers erőszak bárdolatlan testisége elriasztó hatású. A civil gyűlöletet és pusztító erőt is milligrammonként kell adagolni, mint a kigyómérget. És nem árt gondosan jóindulatba csomagolni!

Rezek és Táncos általában egy követ fújtak, bár csak kevés dologban értettek egyet. De ha dumálni kellett, ők aztán képesek voltak spirálisan fölfelé hajtani egymást, egész az önkívületig. Megvolt hozzá a technikájuk.

Nincs ember, aki náluk különb légvárat tudna építeni s egyidejűleg lebontani. Olyanféle szellemi alkotás ez, mint Tinguely önmegsemmisítő gépe volt, igazi dekonstrukció.

Ugyanezzel a leleményességgel kellene visszatalálnom újra és újra a 68–69–70-es évhez, évekhez, lecsupaszítani róluk az utána történeteket. Egy pontig problémátlanul előhívható minden, de aztán egyre homályosabb lesz, ahelyett, hogy élesedne. Nem értem, miért van így? Akár a közelit, akár a távolit igyekszem megragadni, a kép óhatatlanul masszaserűvé válik a nagyítóüveg alatt, a formák kontúrjai feloldódnak, a kontrasztok eltompulnak.

Mint az iszap, vagy vizes homok csúszik ki markomból az időbeli, egykori történések láncolata, amely talán mindig is csak az én agyamban létezett úgy, és abban a formában, amit múltamnak tekintek. Valójában bármit láttam, tapasztaltam, nem is lehetett más, mint a rész része, a gomolygó teljesség vékony szelete villanásnyi fénytörésben.

– Milyen jellemző az életre! – mondjuk valami semmiségre, amit igenis lényegesnek és szívhez szólónak tartunk. De vajon csakugyan így van-e? Lehet-e bármi jellemzőt mondani egy ezer színben villódzó, milliárdnézetű konglomerátumra? Ugyanakkor mégis.

– Egy nemzedék közös élménye volt – mondjuk néha azzal a meggyőződéssel, hogy nem járunk messze az

igazságtól. De honnan vesszük, hogy csakugyan az volt? Lehet-e olyan tapasztalatunk, hogy megismertük egy nemzedék titkos, belső életét? Aligha.

Nem tudom, mi jár mások fejében, sőt gyakran azt sem tudom, ami az enyémben jár, mégis megvagyok, gondolja Táncos, mert rá sem hederít betegársai panaszára. Csak magával törődik, egyedül önmagával, mint még soha. Panaszra mindnyájunknak van oka, gondolja, és ráadásul mindenki a maga panaszát tekinti a legindokoltabbnak. Holott nem az számít, indokolt vagy sem, hanem, hogy nem tudja magában tartani. Meg akar könnyebbülni, bármi áron. Ezért rá se kell hederíteni, gondolja Táncos, nincs irgalom.

– De ebben az átkozott rádióban se találok örömet – és a nyitott ablakon át elnézett messze Táncos, Budakeszi felé, ahol nemrég halt meg egy jó barátja hasnyálmirigyrákban, ami kérlelhetetlen következetességgel zabálja fel az embert, jót, gonoszt egyaránt.

És milyen a véletlen, a rádióban egy versblokkra került sor, éppen tőle, két – már nem éppen fiatal – színész „tolmácsolásában”. A harmadik vers után Táncos lekattintotta a rádiót. Na hiszen, gondolta, ennyire azért nem kell őt megtisztelni! Uramisten! Micsoda ripacsok, versgyilkosok! Akkor inkább halj meg szótlanul! Épelmező ember nem kér az efféle dicsőségből. Hogy merő tiszteletből, sőt szeretetből leblattolják. Ketten is! Legalább az egyiküknek szívügye lehetett volna. De nem. Nem és nem.

Erről mindjárt egy másik jutott az eszébe, szintén költő és szintén barát és szintén meghalt már, a tetejében ugyanabban a betegségben, ami Táncost is utolérte immár. Nincs menekvés. Nincs irgalom, gondolta Táncos.

Azaz, van talán. Talán van.

A legkínosabbra emlékezett most, arra, amikor már az operációt követően meglátogatta őt, sétáltak a néptelen folyosón, ő pizsamásan, köntösben, Táncos utcai ruhában. Már ősz volt. Hűvös. Hosszúra nyúltak a csöndek két mondat között. Már nem ugyanazzal az emberrel beszéltek, mint múlt héten, gondolta Táncos.

De hozzátartozik az igazsághoz, hogy később visszataláltak a régi mederbe, aztán meg oda lett minden.

Ajajaj, gondolta Táncos.

Amikor legutóbb az egyik megbízható antikváriusánál járt, két könyvet íratott fel a keresőlistára: Igali Svetozártól a Budapesttől Belgrádig velocipéden, és Damaszkín Arzéntól A maszái fennsíkon című ritkaságokat, amelyek kizárólag extrém nevű szerzőikkel hívták fel magukra a figyelmet. Most, a kórházi ágyon ülve, Táncos készséggel belátta, hogy kár egy lépést tenni ezekért a művekért, nemhogy pénzt adni érte, és utána órákig helyet keresni a zsúfolt polcokon, ahová legfeljebb csak fogszikorgatva és darabonként lehet majd őket beszorítani. Amikor azonban, szíve dobbanását követve, Feri antikváriussal e műveket felíratta, a vágy volt evidens, nem ez a lemondó rezignáció.

És amikor Ági belépett Táncos életébe, akkor az addigi nagy összevisszaság hirtelen elrendeződött, vagyis hát, ideig-óráig elrendeződött. Mert a látszat roppant csalóka, gondolta Táncos, akár csak a maszái fennsík. Azt hiszed, lenn vagy, holott fenn vagy.

De eredetileg a régi ház udvaráról kezdtem beszélni. Egy régi nyárról, nyarakról. Mániákról és vegetációról, gyermekkori énünk alapvető benyomásairól. Zárt világunk határtalan szabadságáról. Mert valahogy úgy volt az. És aztán elszakadt mindnyájunktól az időben.

– Emlékszel – kérdezte Tánco – azokra a bekötött Camera évfolyamokra, amelyeket oly tüzetesen tanulmányoztunk annak idején a cég fotós-könyvtárban? Még haza is cipeltem egy-kettőt nagy buzgalmamban, azzal a szándékkal, hogy megtartom örökbe. De aztán valahogy mégsem bírtam ki, mégiscsak visszavitettem. Azt mondtam magamnak, hogy „más is láthassa”! Na persze, de ki más? A javarészt tökfeket úgy sem érdekelte az egész. Utólag bántam, hogy visszavitettem.

– Én is ott, azokban a Camera számokban láttam először Stieglitz fotót, de Arnold Newmannt, Richard Avedont, Lisette Modelt vagy Diana Arbust is, Silverthornet és Walker Evanst szintén.

– Silverthorne, a hullász! Elképesztő, kedvenceim egyike. William Klein és Leonard Freed mellett.

– Arnold Newmanntól aztán láttam egy eredeti kollekciót Pozsonyban, a Pálffy-palota kiállítótermében, mikor Janóval kinn jártunk. Szerencsénk volt. De ott is csak ketten tolongtunk a termekben. El is ment a kedvem. Pedig volt mit nézni. Láttam szegény magunkat, két budapesti csóringert, ahogy tátott szájjal nézzük a világnagyságokat. A tengerentúli ászokat, Newmann tálalásában. Pozsonyban! A Pálffyvárosi rezidenciáján! Csaknem felfordult a gyomrom, pedig nem vagyok finnyos, és hamar vigasztalódom. Mint akkor. Kijövet egy jó antikvárhoz botlottunk, ahol fillérekért csodákat vettem, többek közt egy prima állapotban lévő Otto Weiningert. A Monarchia legrondább, legkülöncebb filozófusát. Mindjárt helyben voltam, elrendeződtek a dolgok: Newmann, Budapest, Bécs, Pozsony. Minden. Csak egy kis kitarítás, türelem kellett hozzá.

– Arról meg híres vagy! – vert hátba Tánco, de nem rám nézett, hanem valahova előre. És mintha fásasztotta volna őt ez a diskurzus. Nem is érdekelte igazán, mi történt, mi nem történt. Nem is értem, miért hozta szóba a fotós sztárokat, meg a Camerát. A szakma merkantil része sose érdekelte Tánco. Nem fűlt hozzá a foga, hogy a szó szoros értelmében hivatásos legyen. A peremen szeretett volna megélni, lehetőleg jól. De ez nem megy hosszú távon, és ezt ő nagyon jól tudta. Hogy eszményeit és példaképeit a félig amatőr, a művészetet passzióból, vagy tisztán szellemi igényből gyakorlók táborából vette, az a profizmusra felesküdő világban egyre anakronisztikusabban hatott, mintha futva tenné meg a távot, mert lemaradt egy járműről.

Nem állta, ha ez valahogy szóba jött. Az sem kizárt, hogy személyes sértésnek vette. Mert tény, hogy sosem kapott érdeme szerinti hivatalos elismerést, de ő meg úgy tett, mintha ez egy cseppet se érdekelné. Ma már tudom, milyen csalóka látszat ez. És mennyire önáltatás, élethuzugság. Forgács papa több ízben megmondta neki:

– Az a te bajod, Tánco, hogy jobb ízlésed van, mint amilyen te magad vagy. Nagy baj, mert csak az elvárásaidban működik. Csak fejből, kézben nem egészen. Érted!? Így nehezen fogsz boldogulni, kisapám, ezt előre megmondom neked. És elhíheted. Sokkal nagyobb ambíciót várnék tőled fiam, sokkal nagyobbat.

Tánco erre morgott valamit. Akkor még elment, mert ha jól emlékszem, úgy tizenhat-tizenhét évesek lehetünk. Tehát még bőven volt mit behozni, amit ma már lehetetlen. Például, hogy mennyire bírta Tánco Diana Arbus dolgait, amiről azóta hallani se akar. Ahányszor csak bekukkantottam a szobájukba vendégképpen, Tánco

kezében mindig az Arbus számot láttam. Ott ültünk aztán hármában, Raki Rushit ittunk és néztük a képeket, hallgattuk a zenét. Rezek három első osztályú hanglemert vett fel ócska Calypso magnójára: a Chicken Shack egyest, Cannonballtól a Seventy four miles away-t, és John Mayalltól a Turning point-ot. Diana Arbus extrém „modelljeihez” nem is passzolhatott volna jobb zene, mint épp ezek, amiket rendületlenül, huszadszor is képesek voltunk végighallgatni. Semmi csömör. Pedig a szalag már többször elszakadt, összevissza volt ragasztgatva. A magnófejet pedig gyakran be kellett állítani. Az ablak alatti megállóba olykor befutott a gödöllői hév, és a leszállók jó része gyorsan beugrott a szomszédos „talpasba” egy laza kortyintásra. Az ív lezárult, és időnként tudatára ébredtünk arany életünknek. De aztán sietősen megkaptuk a soron következő orrbavágást.

Így ment ez éveken át. Attól tartottunk: már mindörökre.

Tánco rámeredt az ágyon fekvő Baloghra:

– Mit mondtál?

– Mit! Azt mondtam: mongol vodka. Talán nem tudod, mi az? Nem is hallottad annak idején? Nem ittál belőle?

– Na ne viccelj Balogh-kém! De mennyire hogy ittam! Kék címkéje volt arany felirattal.

– Ezüsttel.

Szünet. Tánco vállat vont.

– Különböző jó vodka volt. Sőt, prima. Sokat legördítetünk az idő tájt. Csak azon csodálkozom, hogy te ismered. Ezek szerint kapható volt Bivalybasznádon is.

– Az öregapád bivalybasznádi, te süket Mózes!

– Moyzes!

– Az mindegy! – Balogh elfordult, úgy mondta. – Az apád faszát!

Tánco röhögött. Nem bírja a gyűrődést a szerencsétlen, gondolta derűsen, pedig bírnivaló kell!

Hát igen, ő bírta, ez kétségtelen. Mindnyájunknál jobban, ha ez jelent valamit.

De így a hajnali várakozásban ő se állt a helyzet magaslátán.

– Korán van, hajaj, még nagyon korán van. Meddig fognak ezek kakecolni velem? – és a Szőke ciklonból Gordon, a szabadulás előtt álló fegyenc jutott az eszébe. De most, kivételesen nem találta humorosnak a jelenetet.

Sorbaállt, és ivott egy viszonylag jó kávé az Osztály „bögrecsárdájában”. Filléres felárral. Jó lenne egy kicsit megmozgatni magam, gondolta aztán, és lement a parkba. De hüvösnek találta az időt. A kapumélyedésben két nő szívta a cigarettát, standard jelenségek. Pizskafa lábak, viseltes arcoskák. Fürdőköpenyben sem palástolható puffadt has, kitágult gyomor. Szegények, távolra sodródtak eredendő női mivoltuktól, testük mámorító varázsa elillant.

Az emberi lény nyomorult, nem a férfi vagy a nő, gondolta Tánco, és ezt a közhelyet ismételtette, míg viszatért.

Tartott tőle, hogy látogatói lesznek délelőtt, beszélgetni kell, és neki momentán nincs kedve beszélgetni. Már napok óta. Megcsappant az érdeklődése, mióta benn van, üressé és közönyössé vált. Akik igazán fontosak voltak számára, azok mind meghaltak már, s aki még életben van közülük, azoknál nemigen lel vigasztalásra. Megvan a maguk baja. Már csak barátai vannak, mint én, azok is gyéren. Lehet velük beszélni, emlékezni, sakkozni, kár-

tyázni, viccelődni, heccelődni, poharazni, de mindnyájan tudjuk, ez már nem az igazi. Senki se ad bele apait-anyait, lassan már egymásnak se hiszünk. Félünk, hogy maradék illúzióink is szertefoszlik.

– Nem kell az illúzió! – mondta mindig Janó. De mi kell? Mert valami csak kell, hogy eljussunk holnapig.

Mondjuk: szeretet. Az jó. Jó lenne. Mindig jó volt, kivált, míg csak kis része volt a kiszolgáltatottság. De most? Alig-alig több mint kiszolgáltatottság. Istent kell szeretni, mondja Táncos, esetében adekvát a kiszolgáltatottság, mert az maga a szeretet.

Nem tudom. Sokkal földhözragadtabb vagyok, semmint hogy absztrakciókkal hadakozzam. Miért tenném? Elég nekem, amit mindenképpen tapasztalok. Hogy mostanra kezd kihunyni belőlünk az életöröm. Ettől féltem a legjobban, és tessék! Milyen kár érte, hiszen évtizedeken át voltaképpen ez volt egyedüli vagyunkánk. Elvehetetlen, és alapjában véve érthetetlen valami. Mert kétlem, hogy például egy francia könnyedén megérthette volna, mi tartotta bennünk a lelket azokban az időkben. De nem is nekik való az ilyesmi.

Amíg a műtét előtti vizsgálatok zajlottak, majdnem naponta találkoztunk Táncossal. Persze egyáltalán nem avatott be. De mivel a böjt kezdetén jártunk, azon merengett, hogy épp harminc éve tartottuk az első nagy rongyosbálunkat a Szilfa utcai helyen. Akkor léptünk át farsangból a böjtbe, de ez cseppet se zavart bennünket. Most is előttem van az az óvodabelső, a nagy terem feldíszítve, ahol aztán táncolni lehetett, és a hangcentrum az alacsony színpadon. A ruhatári rész, ahol délután már az esti koszt összeállításának, elkészítésének hadművelete zajlott. Bődönökben állt a legfinomabb pecsenyészir, aztán sültoldalas zsírjában, vajdillingban a friss töpörtyű, harapástól szétreccsenő szalonna pörcc, érett disznósajt, fokhagymás kolbászok, paprikás csabai szalámik, veres- és lilahagymahalmok. Keverték a lányok az illatos kőrözöttet hagymával, köménymaggal és egy kis capribogyóval, sörrel. Sonkás, téliszalámis, szardíniás és kaviáros szendvicsek, svéd gombák, hússaláták kelletek magukat, és temérdek savanyúság a tizliteres üvegekben. Vizes- és csemegeuborka, alma- és Stefánia-paprika, savanyú karfiol és dinnye, gyöngyhagymák ecetben, cseresznye- és macskapöcse paprikák, hordós savanyú káposzta, köményes káposztasaláta, cékla, sült paprika ecetben és olajban. Legvégül a finom, érett sajtok hasáb., illetve korongszámra. Még nem járták a fogyókúrás idők.

Aztán a bor is megérkezett húszliteres kannákban, vörös és fehér, száraz borok, egyenest a termelő pincéjéből. Külön hozták már a sört és a pálinkaféléket rekeszekben. Sok-sok rekeszben. A végére hagytam, pedig szinte a legmámorítóbb illat- és látványélményszámba ment a friss kenyércipók és veznik hadrendje, ezek a mosolygó pirosbarna és sötétzöke, hasas, ropogós héjú szépségek. Amiknek láttán az ember szájában összefut a nyál, és aminek folyamatos élvezetét nagyon nehéz megszakítani.

– Istenem, de szép volt – mondta elérzékenyülten Táncos, aztán sietve hozzáfűzte –, engem persze akkor hidegen hagyott. Inkább ittam és cigiztem, hiszen tudod. De jó volt nézni azt a sok gyönyörűséget, ha enni csak immel-ámmal sikerült is. Nagyon értette a dolgát a Bálanya, még a Morzsa Bálón is nagykanalat forgattunk.

– És a világ legjobb zenéire roptuk egész éjszaka! Nem igaz?

– Szent igaz, öregem!

– Mert Perlaky csak egy van. És éppen olyan – ahogy Kőniger mondta valaki másra –, mint Benjamino Gigli: Van, volt és lesz!

– Úgy van!!

– Na, szépen vagyunk.

– Szépen.

Mi tagadás, könny szökött a szemünkbe, nem is igen tudom, mitől. Az egésztől, valószínűleg. Vagy olyan apróságtól, ami már nem is tudatosul, de hasonlít a már végzett oxfordi diákok nyakkendőviseletéhez, amiről csalhatatlanul felismerik egymást.

De nem jó elérzékenyülni, mert az csak egy rossz idegállapot jele. Másrészt gyorsítva öregíti az amúgy is öregedőt. Ám nehéz védekezni ellene, mert alattomos, furakodó, elnyomó.

És olykor, vagy csaknem mindig vigasztaló, jóleső. Felér a legjobb szívmasszázzsal.

Dante ugyan a Paolót és Francescát, a boldogtalan szerelmeseiket, a pokolbéli találkozás örvén egészen más tapasztalatról beszélteti. De számomra fontosabbá vált egy személyes élmény, amikor Simonffy Andris eredeti nyelvi szépségében idézte meg a Divina vonatkozó tercínait szigeti táborhelyén.

És ettől akár újra el lehet érzékenyülni, bár továbbra sem ajánlatos.

A Krisztus becenévre hallgató Perlaky, egy budapesti textilgyár igazgató főorvosa a hatvanas, hetvenes, sőt még a nyolcvanas évek legeredetibb figuráinak egyike, jó barátunk, bátyánk, sok tekintetben mentorunk és példaképünk volt és maradt. A következő évtizedben aztán magas közegészségügyi funkciót töltött be a fővárosban. De a maga idején a kevés, önálló lakással bíró egyetemista közül is kivált népszerűségével, és valóban közszeretettel örvendett. Nemcsak a lányok futottak utána, de az események jó része is körülötte forgott, valóságos kulturális információforrásként üzemelt. Nem tudok nála szakavatottabb ismerőjét az úgynevezett könnyűzenének. A honi rádió és a gyerekcipőben járó televízió különben olyan félve közeledett ehhez a témához, hogy nem volt gigászi feladat lefőzni őket. Petrigalla a komolyzenei élvezetek terén, Krisztus jazzben és rock and rollban kenterbe vert mindenkit. Minden toplistas felvételt (sőt, annál jóval többet) begyűjtött, nem is tudom, talán a harmincas-negyvenes évektől napjainkig. Ez, a korabeli hangtechnikát és a voltaképpen nem engedélyezett lemezbehozatal tekintetbe véve, már valóban gigászi tettnek minősül. Még akkor is, ha azóta öntelt ifjoncok megpróbálták Krisztus érdemeit és elsőségét elvitatni. Az ilyesmi persze nem megy egykönnyen.

A várost úgy ismerem, ahogy kapcsolataim lehetővé tették. Sokszor beszélgettünk arról, hogy kinek jutott volna eszébe a Józsefvárosból, hogy az Attila út és a Vérmező körül kóboroljon, ha épp nem oda udvarol, mint Táncos. Szakasztott ugyanígy vagyok ezzel, nekem Óbudát és Zuglót sikerült, legalábbis részben, hasonló okból megismernem, pedig eredetileg én se nagyon kíváncsoztam el közvetlen környezetemből.

Voltak olyan barátaink – mint például Papp Miki –, kik már a legelső alkalommal hajlandók voltak ajtóig kísérni az éppen kiszemelt lányt, még a legnagyobb önfeláldozás árán is. Aki a hatvanas-hetvenes forduló éjszakai közlekedésébe egy kicsit is belekóstolt, nyilván tisztelettel

adózik lélekben az efféle lovagiasságnak. Miki néhány ízben csak kora reggelre vetődött haza gálánsnak remélt, ám mindannyiszor meddőnek bizonyuló kalandjából. Valami irtóztató külvárosból, és kialvatlanul, holtfáradtan. Nagyon kell vigyázni, azt mondom.

Ágasak-bogasak az avantgarde útjai. Mi csak tudjuk. Amikor minden KISZ-titkár abban a meggyőződésben élt, hogy Ő tapossa előttünk az utat, s ezért neki több kedvezmény, kalória, pénz és szeretet jár, mi pontosan tudtuk, hogy csak a szája jár. Hogy egy kis képzavart is behozzak: maga felé hajlott a szája. Ha ennyivel beérik, abban még ki is egyeztünk volna, de nem érték be. Hatalmaskodtak, Lenyomtak, eláztattak, hírbe hoztak, kipellengéreztek, kiközösítettek, kirúgattak, vagy minimum folytonosan molesztáltak másokat, olyan egyeseket, akiknek véleménye, magatartása, világnézete nem smakkolt nekik. Vagy csak, mert szimplán irigykedtek rájuk.

Táncos azokra az ismerős lányokra gondolt, akik megféleltek a „mozgalmi nő” típusának. De cseppet sem volt meggyőződve arról, hogy éppen ők, utólag, elrontottnak vélnék az életüket. Ellenkezőleg, Táncos szerint éppen ezek lesznek mindig is elégedettek önmagukkal. Kis sértettséggel és jól fejlett paranoiával megfejelve, pusztán azért, mert a világ nem volt hajlandó arra haladni, amerre ők kijelölték az utat. Pedig ők is édesek és kívánatosak voltak, legalábbis felületesen nézve, valójában persze megvetették magukban a lágyságot, kemények és élesek kívántak lenni, ami aztán évtizedek múlva meg is látszott rajtuk.

Táncos nem szívesen találkozott velük. Véletlenül se, készakarva meg soha. Nemük megszegényítőit látta bennük.

De most, kora délelőtt, egészen más foglalkoztatta Táncost. Várakozó állásontra helyezkedett, már úgy nézett szét maga körül, mint aki utoljára látja ezt a helyet.

Utoljára kívánta látni. Semmit se kívánt jobban, mint ezt. Kikerülni innen. Ahol ... hát, tisztességesen bántak vele, azt meg kell adni.

– Édes mindegy, akkor lássam ezt a szobát, folyosót újra, mikor a hátam közepét. Mikor a tarkómat. Mikor fülhézagomat.

...átkos csalmatok levével, / S fülhézagomba önté e nedű / Bélpoklos csöppjeit... Így gondolkodott Táncos – Óh, Hamlet –, mintha bizony már végére járt volna teste legféltebb titkainak. És leküzdött volna minden földi bajt. Az ám! És úgy tesz, mintha ott FENN nem helyrehozták volna, hanem mintha ők okozták volna azt a bajt, aminek reparálását oly hosszan kellett elszendnie. E tekintetben is csodálatos az ember. Tudván tudja, hogy minden bajt önmagának köszönhet, úgy tesz mégis, mintha az hozná rá a nyavalyát, aki felfedezi és kimondja, hogy baj van.

De még jó pár órát kellett téblábolnia, míg elhangzott a verdikt, holnap hazamehet. Istenem, mily csalódás! De azért a Tanárral szívesen beszél még egy sort. Ha utoljára. De mire mondható ez, végérvényesen.

Fizikai értelemben talán csak az Ágival való együttlétekre. És persze a hozzá hasonlókra, amelyek már későbbi időpontokhoz köthetők. És, úgy tűnik, addig szaporodott, míg többségbe került a végérvényesen lezárult találkozások száma. Ezt is fel lehet persze színezní, de minek? Lehet reménykedni valamiféle túlvilági randevúban, vagy véletlen összebotlásban, ami testetlen valónkak akkor már meg se kottyán. Lehet, de dőreség. Titkon tudjuk mi, hogy az ilyen ott már egészen másképp zajlik, és főképp nem olyan kicsinyes szempontnak megfelelő, amilyeneket csak az anyagba öltözöttek tudnak kitervelni.

Ha már visz a holdszínű lovacska (akinek egy szál fekete szőre sincsen), ki a halott Szindbádót is vitte egy rozszant bricska öblén egyik asszonytól a másikig, akkor

már tiszta a sor: így sehol se kellesz. Nem is nyersz bebo-csátást sehol, és végre hangosan kimondják, hogy mindig csak nyűg és teher voltál más vállán. Épp ideje, ha elvisz az ördög.

Táncos a papucs orrára meredt, pedig nem volt orra, szandálszerű papucs volt, kínai dömpingáru műanyagból, a kevésbé ízléstelen fajtából, mégis árulkodóan hitvány valami, nem életre szóló, óh nem, egynyári vacak, amit ha elhajítanak, ki tudja, hol lel majd nyugalmat, mert se föld, se tűz nem emészti meg, átalakulásra teljességgel képtelen anyag. Ha még anyag, és nem valami más entitás. Elképzeltető ugyanis, mint az ötödik elem. A kínai műanyag papucs, ugyebár.

– Nézze Mózeském, hiába tipródik, embert itt még nem engedtek ki korábban, mint ahogy megmondták neki, legfeljebb később.

– Na nézd Balogh bajtárs, ne heccelj, ne heklizz engem, jó?!

– Mit érzékenykedsz, tudod, hogy mi a rend. Akkor meg mit akarsz?

– Egy lottó ötöst zsírjában, friss kenyéren, paprika-paradicsommal, jéghideg nagyfröccsel. És ha te nem vagy ott!

Egymásra vigyorogtak, két ványadt pofa, száraz ajak-szájpadlás, félve rebbenő tekintet. Mitől félnének? Hisz a nehezén túlvannak, nem?

Azt hiszem, nem, és félek, ők ugyanezt hiszik.

Ismét a törött ablaknál állt, azt a kertdarabot figyelte, ami látható számára az ablakkeretben, várta, hátha feltűnik váratlanul a nagyfejű, öntudatosan átvág birodalmán, hogy a lánycicák már jó előre reszkessenek a várható gyönyörtől. De sehol senki. Még a madarak is csendben kuksolnak. Mi van itt? Mögötte, a folyosón is néma csend, mintha kihalt volna az osztály. Pedig az lehetetlen. Táncosban megállt az ütő, amint Balogh után nézett, mikor éppen eltűnt a kórterem ajtajában.

Mi lesz még, ami tovább nehezíti az életemet – gondolja Táncos –, és búskomorságba kerget? Hát még nem volt elég? Mi vagyok én, egy igavonó barom?

– Nagyon fancsali pofát vágsz Táncoskám, és semmit se hoztam, amivel felvidíthatnálak. De rossz híreim bőven vannak.

– Isten ments tőle Rezek, te hű barát, fegyvertárs, cimborák cimborája! Hol a francban voltál idáig?

– Itt nem lehet dohányozni?

– Képzeld. De szívesen lemegyek veled. Gyere!

– Már egész fürge vagy Speedy Gonzales!

– Na, mit szólsz?

– Röhögni fogsz, az jut eszembe, hogy még mindig jó számnak hat a Hullámokon lovagló madár, pedig hol van már, mikor nap mint a nap hallgattuk Csekénél.

– Hol van az már?

– És még legalább száz ilyen tudnék mondani kapásból. Csak azt akarom vele, hogy azért valami megmarad, nem? A mi időnkéből is megmarad valami, úgy értem. Annyi zsenitől hogyne maradna?

– Hogyne!

– Te nem hiszed, igaz? Kiröhögsz, igaz? Naiv vagyok, mi?

– Afféle Rézorkám. Szégyelld magad!

– Miért? Ha Fats Domino semmi, akkor Mozart is az!

– Logikus, de csak az „ez is elmúlt, az is elmúlt alapon”. Egyébként nem. Egyébként sajnos nem igaz. És ezt te is tudod. Igaz, hogy Fats jó volt, sőt isteni volt a maga nemében, ahogy Fats Waller is az volt a maga idejében „pisztolycsővel a halántékán”. De tudod, Rezeském, ezek mindketten csak azt játszották, ami „benne volt a levegőben”, nem kis szó, de egy jöttányival se többet. Egy valami aktuálisat, izgalmat, fontosat, izgatót, hangulatosat, mellbevágót, amit azon frissiben elkaptak, aztán ezt cifrázták, variálták, hígították, sűrítették, amíg futotta az energiájukból. Azt hiszem, nagy bátorság, tehetség és kitartás kell ehhez is. De mondjuk Mozart ennél jóval többet tett. Például nem csupán egy valamit „kapott el”, hanem számtalan valamit, és, hogy úgy mondjam, műfaji változatosságán túl életműve „zenei fejlődést mutat”. Úgy kezdte, mint zseni, és úgy fejezte be, mint...! Talán érted, vagy ha nem, hagyjuk az egészet, itt úgy sem fontos ez az egész. Ehhez az intézményhez legfőképp tudóbaja köthetné, mert talán ma már meg tudnák gyógyítani. Már ha tudóbaja lett volna, de nem volt. Nem tudjuk, miben halt meg. Egyesek szerint reumatikus lázban, mások szerint a szabadkőművesek megmérgezték, indiszkrécioja büntetéseképp. Szerintem mindkettő marhaság.

– Köszönöm Moyzeském a kimerítő tájékoztatást. Elállt a lélegzetem.

– Reméltem is.

– Nagyon jól tudod, hogy nem ezt akartam mondani, mindezt én is nagyon jól tudom, fűjd föl. Hanem azt bátorkodtam volna, hogy akár tetszik, akár nem tetszik, ha Fats-et nem tudom – és a többit –, akkor magamat nem tudom, és ezen Mozart sem segít. Egyébként ő se engedhette meg magának, hogy ne tisztázza idejekorán, kikkel-mikkel van körülveve, mivel kell szembenéznie. Csak a XX. században zavarodott össze minden, ami hajdan természetes volt, valamikor az első háború nyitányán. Vagy közben.

– A végén még igazad lesz, Rezek. Nem szívesen mondom ezt.

Rezek vigyorgott. Egész jóra sikeredett így a nap. Meg nagyon hiányzott már egy ilyesféle diskurzus. Kórházba kell jönni érte. Disznóság!

Deák László posztumusz regényét következő számunkban folytatjuk.

Határ

Mindenki meglepődött, amikor azon a napon Gereh-Seri meglátogatta Kheperw-Wert. Legjobban talán maga Gereh-Seri csodálkozott el, amikor egyszer csak a varázsló házának ajtaja előtt találta magát.

– Nocsak, nocsak – mondta Kheperw-Wer, és beljebb tessékelte vendégét. – Hogy repül az idő! Mintha csak a minap mondtad volna, hogy ezer esztendeig át nem léped házam küszöbét, s lám, máris itt vagy! – Gereh-Seri elhúzta a száját. Mosolynak szánta, tudta, hogy nem civakodhat Kheperw-Werrel. Ma nem. – Ahhoz képest egész jól tartod magad. Bár a te helyedben már nem szaladgálnék ilyen kihívó ruhadarabokban. Alig takar, tudod.

– Szólj, ha befejezted – sóhajtotta Gereh-Seri –, de addig is tölts egy kis datolyabort. Tudom, hogy van, ne is próbáld letagadni.

– Már miért akarnám tagadni. Egy kis datolyabor mindig jól jön a szorult helyzetekben. Tessék, igyál. – Alighogy töltött, Gereh-Seri poharából már el is tűnt az édes nedű. – Ennyire azért nem lehet rossz a helyzet – próbálkozott Kheperw-Wer.

– De, ennyire rossz lehet – jött a tömör válasz. – Segítened kell.

– Ezt mindjárt gondoltam, Seri. Meg sem fordult szívemben, hogy esetleg az én kedvemért jöttél el ideig. Illatos paróka, sok festék, kevés ruha: ez mindent elárul. Vegyük úgy, hogy levettél a lábamról, s térjünk a tárgyra. Beteg vagy?

– Nem – vágta rá Gereh-Seri. – Vagyis nem én – tette hozzá bizonytalanul.

– Értem. Akkor tehát?

– Ib-Aa, a fivérem.

– Mi baja van?

– Azt hiszem, szerelmes – mondta halkán Gereh-Seri, mire Kheperw-Wer reménytelenül széttárta két karját.

– Hát, kedvesem – mondta –, azt hiszem, tudnod kellett, hogy egyszer eljön ez a pillanat is. Ib-Aa is felnőtt egyszer, s nővérén kívül más nőszemélyre is szemet vet. Ez az élet rendje, sajnálom. S még mielőtt megkérdeznéd, nem, nincs semmiféle varázsigé a szerelem ellen. Gyógyíthatatlan. De általában elmúlik. Addig nincs mit tenni, csupán elüldöggélni valami hűvös helyen, s bort iszogatni csendesen. Mindegy, milyen, készülhet szőlőből, datolyából, vagy gránátalmából – egy a lényeg: sok legyen.

– Nem érted – csattant fel Gereh-Seri. – Nincs a láthatáron semmiféle nőszemély.

– Úgy érted...?

– Nem, nem úgy értem! Ő egy... ő egy hullába szerelmes. Igen, tudom – folytatta. – Rettenetes. De az istenekre esküszöm, igaz, amit mondok. – Szeme elhomályosult, de Kheperw-Wert ez soha nem hatotta meg. – És tudod, mi a legfélelmetesebb? – suttogta előre hajolva Gereh-Seri. – Lassan ő maga is csak egy élő hulla. Egy test, amit már csak a halál éltet. Érted ezt?

– Nos – köszörilte meg a torkát Kheperw-Wer –, nem egészen.

– Szerelmes lett egy nőbe, aki már akkor halott volt, amikor fivérem meglátta. És azóta nem köti az élethez semmi más, csak ennek az élménynek a megörökítése. Bezárkózott, és nem enged magához senkit. Nem szól senkihez, és úgy tűnik, nem is eszik-iszik napok óta. De halljuk, hogy éjt nappallá téve dolgozik az udvaron. Hallom a véső hangját, a kalapács kíméletlen ütéseit. Nincs megállás. Talán nem is alszik. Szobrot farag. *Tudom*, hogy azt a nőt formázza utolsó csepp erejével. És attól rettegek, mi lesz, ha elkészül a szobor. Mi lesz, ha már ez sem élteti majd.

– És miből gondolod, hogy én itt bármit is tudok tenni? – kérdezte Kheperw-Wer. – Sajnálom, Seri, de ehhez én nem értek. Megmenteni csak azokat lehet, akik szeretik az életet és élni akarnak.

– Igen, igen, ezt értem, de... mi van azokkal, akik felcserélték az életet a halállal már itt, életükben? Hiszen a kettő olyan közel áll egymáshoz.

– Túl közel. De az a kis határvonal nagyon fontos, nem igaz? Az egyik felén még van valami, a másikon pedig ?

– A másikon pedig ugyanaz, ahogy a szent szövegek tanítják.

– Ugyan már, Seri, te nem is tudsz olvasni – vont vállat Kheperw-Wer. – Ne dőlj be a papoknak. Még ők se lépték át a határt. Nem tudhatják.

– Sokak *baja* járt már odaát. Ezt viszont *neked* kellene a legjobban tudnod. Mondok én valamit. Gyerek voltam még, amikor nagyanyánk meghalt. A házat eladtuk, de még sokáig álmodtam azt, hogy ott játszom vele benn, az ő házának falai közt. Azt hittem, ál-

momban visszamentem hozzá, annyira vágytam utána. De egyszer észrevettem, hogy valami nincs rendben. Valami hiányzott a szobából. Egy nagy váza, ami mindig a földön állt, a bejáratától jobbra, a sarokban. Jól emlékszem rá, mert nem Kemet földjéről származott, hanem valahonnan messziről. Fekete alakok voltak ráfestve. Gyönyörűszép volt, és én onnan vettem észre, mennyire megnöttem, hogy egyszer csak beleláttam. Álmomban ez a váza soha nem volt a szobában. És lassacskán már nappal is csak ez a furesz hiány járt szívemben. – Gereh-Seri hangja kitisztult, kicsit el is vékonyodott, mintha gyermekként élné át újra visszatérő álmát, s a gyermek mesélné hitetlenkedő társainak varázslatos kalandját. – Nem hagyott nyugodni a rejtély, s egy nap visszamentem a házhoz. Egy idegen család költözött oda, soha nem láttam őket, de barátságosak voltak, beinvitáltak. Én bementem, körülnéztem, és sírva fakadtam. Minden ugyanúgy állt, ahogy annak idején utoljára láttam. Kivéve a vázát. Az nem volt sehol. – Elhallgatott, s Kheperw-Wer tudta, hogy most nagyon messzire néz a két kifestett szem.

– És? – kérdezte Kheperw-Wer.

– Semmi és. Akkor értettem meg, mennyire vékony az a határvonal. Én hetekig azt hittem, hogy visszamegyek Iszet mama házába. De nem így volt. Én a *halott* nagyanyámmal találkoztam nap mint nap. A váza nélküli házban. Hosszú időbe telt, míg egyáltalán észleltem a különbséget. Míg rájöttem, hogy nem is ott vagyok, ahol én azt gondolom.

– Álmodtál. Nem voltál sehol.

– Lehet. Persze, ez a legegyszerűbb: nem hinni semmiben. Az álom lehet, hogy nem valóság. Vagy nem olyan valóság, amilyennek mi el tudjuk képzelni. De nem ez a fontos. Nekem ez az álom megtanította, hogy a két világ annyira hasonlít, hogy a különbség elhanyagolható. Sőt, első látásra észre sem vehető. Lehet, hogy fel sem tűnik majd, ha átkerülünk.

– Vagy lehet, hogy fel sem *tűnt*, nem igaz? – nevetett a varázsló.

– Miért is ne – bólintott komolyan Gereh-Seri. – Mint Ré, mi is járhatjuk a két világ útját, újra és újra átevezve a horizonton – mondta elgondolkozva. Tekintete a két üres pohárra tévedt. – A különbség talán csak azoknak tűnik fel, akik éppen ott maradnak még egy ideig.

– Ostobaságokat beszélsz, Seri. Nincs semmiféle átevezés. Ez a világ van, ezt kell kihasználni. Ib-Aaval valószínűleg mindössze annyi a gond, hogy tökéletesen ki akarja használni a rendelkezésére álló időt. S ha érdekel a véleményem, nos, akkor ez nem is gond. Talán ez az egyedüli helyes út. Ő legalább tudja a maga feladatát. Irigylésre méltó.

– És ha téved? – kiáltott fel Gereh-Seri. – Ha mindez hiába? Te mikor tudtad utoljára, hogy a helyes úton jársz?

– Mindannyian tévedhetünk – vont vállat Kheperw-Wer. – Csak ne jöjjünk rá. Igen, azt hiszem, ez a lényeg. – Újra töltött, felemelte poharát, s bár először harsányan az ég felé akart kiáltani, torkában összepréselődtek a hangok, s félig halottan csúsztak elő torzszülött szavai: – Bár adná az összes nem létező isten, hogy rég halott legyek, mire rájöhetnék, hogy mégis léteztek! Megpróbált nevetni, de az sem sikerült. Némán nézte végig, ahogy Gereh-Seri kisétál a házból. A karcsú alak rég eltűnt már a domb oldalán, mire újra meg tudott szólalni.

– Miért mentél el, Seri – csóválta a fejét rosszállóan. – Azt hiszed talán, hogy kétkedni könnyebb, mint megfaragni a lehetetlent?

SZŐCS HENRIETTE

Feri (1965)

Nem a víztorony mögé parkol, bár ott több a hely, de onnan sokat kellene gyalogni. Kicentízi, épp befér a fehér Opel és a Suzuki közé. Így a temetőkapu csak néhány lépés. Manőverezés közben a kormány nyikorog, meg kell nézetnie valahol. Kiszáll, felveszi kabátját, a sötét szöveten észrevesz egy foltot. A francba, most vihetem a tisztítóba, pedig jövő héten háromnapos tréning lesz. A kalapját is felteszi, huzat van itt a domb tetején. Átmegy a kocsik másik oldalára, kinyitja az ajtót, kiségi anyját. Csofalkozik, mennyire összemert, kiszállásnál lába nem éri el a talajt. Feri két karját fogja meg, szinte úgy emeli ki, mint egy gyereket. Kabátban szállt be, zsebében gyufa zörög. Nyolcvanhárom éves a mutter, mégse felejt el semmit. Pedig nő kavinton, nő ginko. Ha rajtam múlik, nem gyűjtünk ma mécesest, morog magában a férfi. Csendesen csoszognak a bejárat felé. Már megint halottak napja van!

Már megint halottak napja van. Tavaly megfogadta, nemcsak mindenszentekkor jön ki faterhoz a temetőbe. Aztán Sándor-napkor céges bulit rendeztek, a halálának évfordulójáról meg elfeledkezett. Hívta ugyan a mutter, de nem kitartóan, csak kétszer próbálta elérni, ő meg egy hét múlva hívta vissza. Vasárnap kimentünk Veronkával apád sírjához, tudod, három éve temettük el, mondta az anyja, szemrehányás nélkül. Nem tudta, még arra sem emlékezett, melyik hónapban volt a temetés.

A fehér zúzott kővel felszórt gyalogút mentén csupa friss sírt lát. Megállnak egy közös kert mellett, sok kis fekete kereszt, apró sírhanttal. Tisztára, mint a kedvencek temetője, gondolja magában Feri. Nézi a feliratokat, keresi a Cirmiket és a Bundásokat. Helyette Kovács János és A. Zoltán. Anyja büszkén mutatja veje sírját. Látnod, ide tetette Zolit a Veronka, olcsóbb volt, mint az urnahely. Anyjiba került, mint a szórás, mégis van hová kijönnie a kislánynak, virágot is lehet hozni. Lópikulát érdemel a sógor, nem virágot, válaszolja Feri halkán. Elvihették volna az állatkertbe az oroszlánoknak, úgyis éheznek. Ezt már magában teszi hozzá. Az öregasszony körülmenyesen meggyújtja a mécesest, fél doboz gyufát pazarol el, a szél minduntalan belekap a lángba, kioltja. Végül a kereszt elé teszik, még ég a gyertya, mikor elindulnak a családjuk sírhelyéhez.

Egy letisztított, vörös márvány fejfa mellett anyja megszélni kezd. Nézze csak meg, a Baranyai-gyerekek sírját milyen szépen megcsináltatták, itthon volt a nyáron Tibike Ausztráliából, ő adott rá pénzt. A fiait is elhozta, nem valami helyes kölykök, csupa sápadt, vörös szeplős mindhárom. Biztos a feleségére hajznak, őt nem látta, mert a nő otthon maradt, nem lehetett az üzletet magára hagyni. A kicsik nem beszélnek magyarul, mikor meglátogatta őket, az apjuk fordított. Egy hónapig voltak itthon, mert rövidebb időre nem érdemes olyan messziről eljönni, másfél nap az út. Sidney mellett laknak, a tengerparton, ott van büfjük, azért nem jöhetett az asszony. Szidni. Hogy lehet ilyen hülye nevet adni egy városnak, Szidni? Szidni. Ja, az angolul nem ugyanazt jelenti? Erre nem is gondolt. Nagyon rendes a Baranyai-gyerekek, az anyja házázt is kitataroztatta, beborították azokkal a fehér tá-

lakkal, most nem szokik ki a meleg télen, alig fizet gázt a Baranyainé.

Nagyon rendes a Baranyai-gyerekek. A testvérek közül Tibi egy évvel volt idősebb nála, míg a kicsi, Lacika egygyel fiatalabb. Mindenhova együtt jártak, még iskolába is. Pontban negyed nyolckor indultak otthonról, húszkor találkoztak az útkereszteződésnél, becsöngetésre épp csak beestek. Télen nem volt gond, ráfogták a hóesésre a késést. Sokszor rájátszottak, ellógták az első óra felét, nagy hógolyócsatát vívtak helyette, csurom vízesen érkeztek meg. A tanárok elnézték, még sajnálták is őket, a nagy hóban nehezen lehetett lejutni a dombról. Busz csak a domb aljától, a főúton járt, ott már nem volt értelme felülni rá, két sarok az iskola. A hókotró elkerülte a Kakashegyet. Ők gyerekként nem bánták.

Tavasszal megszűntek a hócsaták, előbújtak viszont a bogarak, hernyók, madarak. A reggeli késésekért már intőt kaptak, otthon meg verést az apjuktól. Később szülei hozzászórtak a rovákhhoz, aláírásuk először elmaradt a pofon, majd a morgás is. Az intők ellenére erős közepes volt Feri bizonyítványa, akkor mit piszkálják a gyereket?

Barátságuk Baranyaiékkal kezdetben kényszerhelyezet volt, ami később valódi szövetséggé alakult. A domb tetején néhány ház állt, a tehetősebbek lejjebb laktak. Az egyik épület üresen omladozott, kettőben öregek éltek. A temető alatti sárga házba költöztek a kisfiúval. Lacika már ide született. Feriék hárman, meg a két Baranyai uralták az utcát. Játékuk nem nagyon akadt, azzal játszottak, amit találtak.

Anyjuk kicsapta őket az udvarra, ne látatlankodjanak a konyhában. A három gyerek, a süket nagynéni és a hatalmas kert miatt állandóan kapkodott. Délután aztán teljesen magukra maradtak hűgával és bátyjával, mivel anyjuk rohant a moziba. Ott dolgozott jegyszédőként, és előadások után összetakarított a székek alatt. Apjuk három műszakban rakta a szemet a kohóba, ha véletlenül nappalos volt, akkor se haza ment munka után, hanem kocsmába a haverokkal. A férfiak dolga a gyerekcsinálás, az asszonyoké a nevelés, hangoztatta.

Kis korukban nem akadt más pajtásuk, hát jól elváltak öten. Bár Veronkát, az egyetlen lányt sokszor kiközösítették, kihagyták a nagy balhékból, arra hivatkoztak, túl kicsi még, meg lányoknak ez nem való. Vagy összefogtak ellene, egyszer földigilisztát tettek a copfjába, a sértődős lány sirva ment haza. Pár perc múlva megérkezett Baranyaiékhoz az anyjuk, és hazaparancsolta a fiúkat, büntetésül nem léphettek ki a kertkapun, saját udvarukon kellett játszaniuk. A fogság nem tartott sokáig, mert másnapra megörjítették anyjukat. Inkább elengedte őket, csak hajgóják már békén.

Később mindannyian más-más osztályba jártak, csapódtak hozzájuk idegen barátok, de a védszövetség megmaradt. Néha összevesztek, Tibi volt a bandavezér, ami ellen Feri olykor fellázadt. Pár napig külön mentek reggelente, és Lacika sem szólhatott hozzá. A szünetben az udvar ellentétes sarkán ették meg tízóraijukat, és a társaság megoszlott közöttük. Aztán persze kibékültek. Tibi kitalált valamit, szüksége volt segítségre. Iskola után nagy

csapatban rúgták a bőrt a földűton, óriási porfelhő járt a nyomukban, gyakran kiabált velük Baranyainé, menjenek arrébb, a tészcsé föld mellé, össze ne koszolják a száradó lepedőit.

Baranyai Lászlóné. Hiába erőlteti az agyát, nem jut eszébe az asszony keresztnéve. Tudta valamikor, és elfelejtette, mint annyi minden más? A Mutter mindig úgy hívta, a Baranyainé. A férje, Laci bácsi úgy emlegette, az anyjukom. Fiai anyunak szólították. Mi lehet, talán Mariska? Olyan mariskás. Megkérdezi a muttert.

Mi is a keresztnéve? Kinek, kérdezi az öregasszony, közben letör egy darabot a krizantémok szárából, hogy beleférjenek a vázába. Ha túl hosszúak, feldönti a szél, mondja. Pedig sokat kínlódtam velük. Háromszor beszórtam tetűirtó porral, azzal a, hogy is hívják, na, mint a nagynénéd. Piri, csípje meg a kánya. Piri valami. Meg lebibbóztam, attól lett ilyen szép nagy a feje. Lívia. A Baranyainé Lívia, kérdez vissza Feri. Az, válaszolja az anyja, nem tudtad?

Nem tudtam, maga meg mást nem tud. A Baranyai gyerekekről. Ezt már a férfi nem meri hangosan mondani. Ha a mutternak fogalma lenne arról, hányszor másztuk meg ezt a víztornyot. Nem pontosan ezt, mivel nyolc éve kompletten lecserélték. A hatvanas évek elején egy rozsdás monstrum állt itt, de az oldalán ugyanígy létra lógott. Minden negyedik-ötödik fok hiányzott. Az Egri csillagokat kellett olvasnia Tibinek a nyáron, hát azt játszották. Tibivel ketten voltak a várvédő magyarok, Lacika és Sanyi, a bátyja az ostromló törökök. Nappal történt, vajon hol lehetek a vízművesek? Nyugodtan játszhattak, felnőtt sehhol. Sanyi gyorsan felért, magas, erős gyerek, könnyedén elbánhatott volna mindkettőjükkel, de nem szeretett veredni. Kis viaskodás után beengedték. A keskeny körpallón várták hárman, hogy Lacika is felérjen. A vézna kis-

fiú ügyetlenül mászott, a hiányzó fokot alig tudta átlépni. Az utolsó lépcsőnél arca felderült, nyújtotta kezét, húzzák fel. Tibi ehelyett megfogta a létrát, el akarta lökni a faltól. Megőrüdtél, szörnyethal az öcséd, rángatta el Sanyi a párkányról. Ő meg gyorsan felhúzta Lacit. A kicsi sápadt lett, még egy órát ücsörögtek a magasban, mire le mert jönni.

Akkor kellett volna szólni a mutternak. Nagy patáliát csapott volna. A szelíd Baranyai Laci bácsi idegességében végre jól elveri a két fiút. Talán még segített volna Tibin. De hallgatott, mert barátja megeskette őket, mint minden közös balhé után.

A rózsabokorról se beszélt. Tibinek nem ment a foci, kitették az iskolai csapatból ügyetlensége miatt. Többé nem koszolták össze a kiaggatott ruhát, ezután Tibi nem rúgta a port. Indult egy biciklis szakkör, oda jártak inkább. Ő nem bánta, a labdarúgást csak nézni szerette. A szakörben hétvégén edzésként kirándultak. Egy vasárnap a cseszneki várhoz másztak fel. Lacika nagyon elfáradt a meredek kaptatón, a hegytetőn könyörgött, üljenek le egy kicsit. Tibi mindenkit meg akart előzni, ezért nem pihentek. Nekilődült lefelé, a többiek mint a birkák, utána. Laci gurult leghátul. Vagy túl fáradt volt, vagy a fék romlott el, nem látta senki, az üvöltésre fordultak meg. A kicsi egy csipkebokor közepén ült az árokparton. Lehúzták a macónadrágját, meg az alsóját, húsz percen keresztül operálták a tüskéket a fenekéből. Tibi állt mellettük és könnyesre röhögte magát.

Látod Ferikém, mekkora szárazság volt a nyáron, és most ősszel sem esik. Porzik minden, mondja az anyja. Örülök, hogy tavaly lefedettük a sírt, nem győzném locsolni. Megigazítja a nejlont a koszorú alatt, hogy sehol se érjen hozzá a márványlaphoz. A rozsdásodó drót csúnya nyomot hagy. Nem tudnék már mindennap kijönni, fáj a lábam, messze lakunk. Most már csak akkor jövök, ha a Veronka

vagy te kihoztok. Vettem apádra szép művirágot, majdnem olyan, mint az igazi, de nem kell cserélgetni a vizét.

Hatvanöt nyarán sem esett. A banda a hőségétől teljesen megbolondult. Szüleik dolgoztak, a szünetben már meg sem próbálták ellenőrizni őket, mehettek, amerre láttak. Szenvedtek a melegtől, mert fürödni nem lehetett. Strandra nem futotta, az Iparcsatorna közelébe pedig nem engedték őket. Igaz, úszni sem tudtak. Biciklin tekeregetek szerzesét, bejárták a környékbeli mezőket. Kedvenc helyük a konyhakertek végében levő kis erdő lett. Versenyeztek, ki ér oda előbb, majd ledobálták Csepel kerékpárjaikat az ösvény szélére, és csatakosan beleheveredtek a fák alatti kövér fűbe. Hűsülés után számháborúztak, az volt éppen divat.

Egy júliusi délután négyen játszottak, Tibivel együtt bújtak el, bátyjának és a kis Baranyainak kellett megkeresni őket. Sokáig vártak, az ellenség nem érkezett. Tibi kikiáltotta magukat győztesnek, és testvéreik keresésére indultak. Sanyi és Lacika leragadtak az indulási ponton, a vastag törzsű akácfa alatt. Egy földből kiálló rozsdás, fém valamit próbáltak pusztá kézzel előkaparni. Körmük már elkopott, vérző körömággal nem bírtak a szikkadt talajjal. Alkonyodott, abba kellett hagyni. Másnap ásóval és kapával tértek vissza. Lelkesen ástak, úgy érezték magukat, mint valami kincskereső expedícióban. A számháborúnál izgalmasabb játékot találtak. Tibi szokás szerint megeskette őket, hogy senkinek sem mesélnek a kincsről. Otthon titkolóztak, Veronkát és a többi ismerős gyereket lerázták, nem mehettek velük.

Két nap szorgalmas ásás után előbukkant az első rozsdáette, tojás alakú tárgy, elvékonyodó végén szárnyakkal. Gránát volt, honvédelmi ismeretekben beszéltek már róla, sőt, képeket is mutatott nekik a tornatanár. A várost a második világháború végén az oroszok megszárták bombákkal, főleg a gyárvárosi részt. Tudták, mit találtak.

A rohadt életbe, tudta, mit találtak. Ő szólni akart a szüleinek, de Tibi lehurrogta, ki akarta próbálni, működik-e a gránát húsz év után. Az is lehet, hogy teljesen beroszdásodott a szerkezet, vagy gyári hibás, hiszen láthatja, ledobták a repülőről, mégsem robbant fel, győzködte a nagyobbik Baranyai. Megint beleegyezett, és hallgatott. Folytatták a kaparászt, még két bomba bukkant elő.

Tibi másnapra tervezte a próbát. Sanyi biciklijé után kötötték a kerek kiskocsit, azzal húzták el a legnagyobb gránátot a temető fölötti kúthoz. A gödör már rég kiszáradt, félig-meddig be volt temetve, és egy betonlappal leföldték. A fedőt aztán valaki elmozdította, eltörte, és csálén odatámasztotta a kávéhoz. Tibi irányított, hárman megfogták a gránátot, betuszolták a lyukon keresztül a kútba. Hátraugrottak, fülüket befogva várták a robajt. Percekig nem történt semmi. Leeresztették kezüket, hallgatták a csöndet. Lapítottak még egy darabig, majd odaszaladtak, lenéztek a mélybe. Nem láttak semmit. Az idősebb Baranyai példálózott, na ugye, ő megmondta, hogy nem működnek ezek. Most menjenek vissza a kisebbikért, dobják be azt is.

A második már gyorsabban ment, könnyebb volt, nem kellett hozzá hárman, Sanyi és Laci cipelték. Rutinosan feküdtek hasra, arcukat a földre szorították. Nem történt semmi, Tibi kiadta az ukázt, sötétedik, indulás haza. A víztorony mellett tekertek, amikor megremegett a föld, leugrottak a kerékpárokról. Beton és vasdarabok potyog-

tak szerzesét, a környék lakói kiszaladtak házaikból. Tibi megfenyegette a többieket, aki elpofázza, megy a sítire. Feri most már nem beszélhetett.

A mutternak semmi sem jó, gondolja Feri, mikor látja, anyja átrendezi a rokonok koszorúit a síron. Ráhajol a márványlapra, szinte ráfekszik, úgy terül el az anyagszobor alatt, mint kispapok a felavatásukon. Honnan emlékszik ilyen hülyeségre, ugyan katolikusok, de sohasem jártak templomba. Istenkém, sóhajtozik a mutter, nyolcvanháromat töltöttem be a nyáron. Látod, már alig bírok morogogni, mondja, s közben lesöpri a kávébarna kabátjára tapadt túleveleket. Az ősszel is csak a virágágyást meg az eprest tudtam felásni, a hátsókerthez traktorost kellett hívnom.

Másnap az udvarukon találkoztak, szüleik nem engedték őket sehova. A temető környékét lezárták a rendőrök. A szomszédok szabatázsról suttoztak, ők, gyerekek, nem értették a szót, de félelmetesen hangzott. Tibi vérszövetség kötött mindnyájukkal. Megszúrták a mutató ujjukat, és a kibuggyanó vércseppeket egymáshoz préselték. Lacika rémülten tiltakozott, őt ne szurkálja a Tibi, már úgyis testvérek. Lefogták, visított, mint egy malac, de hiába, bátyja beledöfte a tűt. Süket néjünk felügyelt rájuk, nem hallott a lármából semmit.

Később az idősebb Baranyai arról beszélt, a harmadik gránátot sem kellene otthagyniuk. Jó lesz még valamire. Azt remélte, a rendőrök nem jönnek rá, hogy a kiserdőből cipelték a bombát a kúthoz. Megegyeztek, pénteken kikerkeznek az erdőbe, körülnéznek. Ők még a hétvégén sem mehettek sehová, mert anyjukat kikérdezték a rendőrök. Attól rettegett, kidobják a moziból, s akkor mi lesz velük.

Hétfőn este szirénázó mentő jött Baranyaiékhoz. Anyjuk kardigánt vett hálóinge fölé, úgy szaladt át. A gyerekek nem mehettek vele, és utána sem szökhettek, mert apjuk ott üldögélt a kertkapuban. Nagy sokára, dagadt szemmel, maszatosan érkezett meg anyjuk. Meghalt a Lacika, suttogta. Nem mertek kérdezősködni, gyorsan megmosakodtak, és bebújtak az ágyba. A nyitott ablakon keresztül hallották, ahogyan anyjuk siránkozik a faternak. Baranyainét elvitte a mentő, mert elájult, amikor meglátta Lacikát. Felrobbant egy gránát az ölében, biztosan megpróbálta szétszerelni. A repeszszilánkok szétszaggatták a lábát, az erdőt húscsapatok borították.

Feri nem beszélt többet Tibivel. A temetésen csak Laci bácsival fogott kezét. Baranyainé egy széken ült, és bambán bámult maga elé. Be volt nyugtatózva. Mikor leeresztették a koporsót a gödörbe, a nő felállt, megindult a sír felé, éppen akkor, mikor a pap ahhoz a sorhoz ért, szívében örökké éltsz. Férje utánakapott, szorosán tartotta, míg a göröngyök hullottak.

Ősszel kerülő úton, a Katalin utca felé járt iskolába. Tibi a következő évtől már a házgyárban dolgozott, majd az anyja mesélte, kivitték az NDK-ba. Sohasem jött vissza, disszidált, meg sem állt Ausztráliáig.

Na, itt már végeztünk. Vigyél haza, fázom, mondja az anyja. Most hova méysz, fiam, nem arra van a kijárat. Mindjárt jövök, válaszolja. Őt sírhellyel arrébb megáll egy fényes, vörös márvány fejfa mellett. Óvatosan megsimogatja az arany keretbe foglalt kisfiú arcát, végigfuttatja ujját a frissen festett feliraton. Baranyai Lacika, élt tizenegy évet.

A Mutter

Mutternak a lányok hívták, a csacsogó, cserfes Izabella és Zsuzsanna, az én drága jó anyám, akinek szelíd természetét derékig érő fekete hajzuhataga sem tudta megrontani. A keresztségben persze takaros nevet kapott nagyanyám. Háberhauer Anna. Egy Krúdy-regényből élénk lépő szolgálóleány. Az is volt a Csillagom. Tátott szájjal hallgattuk, miképpen kellett baltával lecsapnia a pulyka fejét a zsidó ünnep, Erev Jóm Kipur tiszteletére. Szaladt a pulyka fej nélkül, utána az én tizenhat éves nagyanyám – elképzelhetetlen egy Holle anyó ilyen fiatalon –, utánuk meg sivalkodva Weisz néni. Fickándozott a nyak, mi meg elborzadva révedtünk vissza egy sosemvolt korba. Csuda mulatságosakat mesélt nagyanyó, grimaszolt hozzá, teljes valójában átélte szerepét.

Mutternak a lányok szólították, amikor valami nekik nem tetszött tett vagy mondott, például pikáns viccet kanyarított a sarki vénlányról. Ez persze ritkán adódott, tekintettel arra, hogy legszeretreméltóbb őszám azért csak úri leány volt, a családi legenda szerint a Schönbrunni kastély kertjének labirintusában kékvér és szolgáló egyaránt eltévedhetett.

A Bagolyvárban élt, számomra időtlen idők óta. A Bagolyvár egy magyaróvári, cselédházakkal körbeölelt XIX. századi vízimalom-udvar volt. Ez lett az én igazi otthonom, kiskerttel, nagykerttel, kettő csodaszép vadgesztenyefával, kúttal, kövek között csordogáló csatornacsúszkával, szőlőlugassal, hátsó-kerti árnyékszékekkel, és egy hatalmas kapubeállóval, gyermekcomb méretű gerendákból ácsolt kapuzattal. Ezen át közlekedtek a lassú, melankolikus évtizedeken át a társzekerek, megrakva a Mosoni-sík acélos gabonájával, meg a molnárember munkájának hőfő dicsőségével.

Minden itt lakó imádkozta Annus nénit. A legkiállhatatlanabb szomszédasszony, a bogaras, zsörtölődős Vargáné is tisztességben tartotta. (Istenem, mennyire féltük mi ezt a Vargánét, aki megszámlálhatatlan macskával és kartondobozzal élt együtt. Fogadásokat kötöttünk, ki mer csak rálépni a lépcsőjére.) A Mutter a világtörténelemre semmilyen komoly hatást nem gyakorolt. Végiggöggicsélte az első világháborút, leánnyá cseperedett az összeeszt ország egyik nyugati iparvárosában, szerelembe esett, szolgálni kezdett, és ezt meg sem unta úgy hetven éven át. Szült öt gyermeket, visszaadott hamar kettőt a Teremtőnek, de hármát fel sem fogható tisztességre nevelt föl. Vidáman, mosolyogva élte túl az áldott állapotokat, nehézségeket, temette véreit, oltalmazta a családot a Bagolyvár pincéjében a bombázások idején. Hitet, erőt, tartást adott annak a kis közösségnek is odalent, a kicsírázó krumpli halmok tövében.

Minden sejtjével imádkozta és szolgált nagyapámat, akit Antal Györgynek hívtak. Szép, karakteres erdélyi ember volt, a már citált írónk hasonmása. Rendet tartott a lelkében és a cigarettatárcájában egyaránt. Rendet a gyerekei között, a szatócsüzletében, majd rendet a gyárban, a reá bízott raktárban. Mi, unokák féltük, tiszteltük és szerettük őt. Értelmetlenül szállt el belőle a lélek az altatógáz gyilkos szorításától. Sakkozni tanított előtte engem, bölcsen, szelíden. Mikor elment, a Mutter megfeszítette magát, eltemette, megsiratta, és élt tovább ugyanolyan kérlelhetetlenül kedvesen, mint azelőtt. Egy évvel korábban ikertestvéremet ugyanígy engedte az angyalok közé.

Én már a magányos nagymamát látogattam. Odajártak a lányok is, az unokák is. Mikor a csillagok minden éjjel körbeülik Holdanyót. Miképpen a kisharangok körbecsilingelik a toronyban lakó nagytetstvért, amikor áldásért a pap elé járul a népe. Minden nap volt időnk egymásra. Csak így szabadna élni ma is! Legyen valaki, akire minden nap van időnk! Tudta, ki mikor érkezik. Gyakran jött élénk az udvaron át a kapuig. Fülével is szolgált. Fia horgászösvényeken zajossá vált, háziállatként tartott kerékpárját, anyám apró koppanó lépteit, apám GAZ kocsjának indulatosságát, Mariska barátnéja szellőjárását, vagy másfél mázsás sógornője robaját mind távolról kiszűrte a kisvárosi zajok közül.

Mindenkit szeretettel vont be. Leültette vendégeit a picike kis házban. Az előszobai nagytükrök elé az úri, ritka vendéget, no meg apámat, a gazdász fiatalurat. Az egyetlen élőlény volt a világon, aki előtt az én túlfűtött apám meghunyászkodott, néha talán meg is csillapodott. Egyszerű titka volt ennek. Szeretett. Szerette az én nehéz lelkű, rabiátus jó apámat is, mert tudta, hogy akinek sok démontójást rakott a tarisznyájába az Úristen, az szenved a legtöbbet. Néha rajtafelejtette a szemét drága unokaöcsém dús fűrtös fekete fején egy-egy csinytevése után. – „Ejnye, nem jó vége lesz ennek!”

Az én helyem rendszeren a konyhaasztal végében volt, a Singer varrógép mellett, amit lábbal csak ünnepnapokon hajthattam. A végtelen szeretetóceán csöppjeit kaptam nap mint nap. Legtöbbet négyen voltunk ott. A Mutter velem szemben, háta mögött a szenes kályha, rajta egy bögre forró tea, vagy csirkevágásokkor a sercegő, vöröshagymás vérsterc. Körbehajoltuk a kis piros lábaskát, még igazi kenyérrel tunkolva a vörösbarna tyúkéletet.

Kacagott anyám, kacagott Bella, somolygott a Mutter, és nevettem én is velük, a leendő férfi. A tabumentes, érdekek nélküli kis világegyetem-szeglet szeretett lakója lehettem.

Bella a ládán ült, billegő kontya verdeste az ezer kincset rejtő fali ládikát. Nálunk a falban voltak a titkok! Nagymamám minden betegségre tudta a gyógyírt. Unokaöcsém a héten már harmadszor vágta meg magát késsel? Ellátta, bekötötte. A lányok tyúkszemai szemtelenedtek el? Emelte le a csodakenőcsöt. (Gyerekként úgy tudtam, minden leány tyúkszemmel születik, a fiúk meg nem.) Együgyű munkatársnőjének „lángolt a rózsája”? Mutter kész volt a langyos vízzel telt lavór ötletével. Ami titok volt a házban, az attól volt szép, hogy mégis hozzáférhető volt. Lehetett az múlt századi könyv, félszáz éves Vasárnapi újság, lim-lom a padláson. Talán a cigarettája, azt ma sem tudom, hol rejtegette. Úgy egy paklival szívott egy év alatt. Amikor már a határon táncolt a türelme a világ bolondságai miatt, hátraszökött a kert végébe. Mi a kis ajtóra vágott szívecskén kigomolygó füst okán tudtuk, itt az elcsöndesülés ideje, a nagymama most meditál. Egyszer csak az agy labirintusából nem volt képes kitalálni egy nevetséges rögcseke. Bénán hadakozott a halállal tizenegy éven át, de akkor is sajátos gyógymódra esküdött. Elcsalta a gyógyszereket, háta mögé, kötény zsebébe, tenyerébe ejtette, csak a lányok szemfülességén tört meg az ellenállása.

Istenem! Tudattalanul is mennyire szép volt! Anyám kifésülte csillogó fehér haját, kiültette a fényre. Ültünk az egykori lugas alatt a kispadon, fogtuk egymás kezét. Én már mentem volna, ki tudja, mi fontosabb dolgom akadt? Betegen is ki akart kísérni. Ki a kapuig. Mert nem lehetett olyan nagy a hófúvás, olyan forró a deszkára tett vasaló, oly sok a még maradó rokon, hogy ki ne kísért volna a kapu elé. Kikísért, mikor csöpp gyerekként tapodtam a havat anyám kezét fogva, ki nagyfiúként a bicajom, motorom mellett lépdelve.

A Bagolyvár és a házunk közötti útvonalon széles folyamként hömpölygött keresztbe az osztrák határra vezető Bécs–Budapest főút. Itt naponta át kellett kelniünk. Később ezen indultam el, előbb nyugatra, később keletre, hogy beteljesítsem az akkor még nem ismert küldetést. Erre a betonkígyóra célozva mondta el nagymamám nap, mint nap nekem: Vigyázz az átjárónál! – Néhány éve jöttem rá, hogy ő valójában melyik átjáróra gondolt. Amelyiken ő már átkelt, és vár rám.

Jász Attila

Az olvasó: Másokért is mentél?

A szerző: Persze, nem csupán értük. Hogy a rendszer-váltás óta eltelt két évtizedben hány találkozásból született irodalmi barátság, nem is tudnám sorolni.

Az olvasó: Sorold a tartósakat.

A szerző: A dunántúliakkal folytatom.

Az olvasó: Tömörítve, ha lehet.

A szerző: Győrből menjünk akkor át Tatára. Oda Jász Attila hívására látogattam, amikor ő szerkesztő lett az *Új Forrás*nál. Először talán Budapesten, az Astoriában beszélgettünk, ahol Simon Vanda, első fordítóm hozott össze bennünket. Igazi orosz-lángörényt viselt, amelynek hatvannyolcas divatja Franciaországban hanyatlásnak indult, Magyarországon azonban a kilencvenes években a felkelő nap sugárzását idézte. Tetterőben mindenképpen. Hívott, sodort, javasolt. Le akarta fordíttatni a *Déracinement et littérature*-t. Ebből a szándékából nem lett semmi – talán nekem is kellett volna futtatni a könyvet, csak éppen erre többé-kevésbé képtelennek érzem magamat. Az ügy érdekében egyszer a Mikes Kelemen Körben odacsempésztem egy példányt a megvásárolható könyvek asztalára, ennél többre nem futotta. Ami nem jelenti azt, hogy nem örülök, ha az érdeklődést rám irányul, illetve rám irányítják. Nem arra várok, hogy a sült galamb szájamba repüljön, elvégre fáradozom a könyvek megírásán; inkább arról van szó, hogy nem tudom a könyvet áruba bocsájtandó portékának kezelni.

Az olvasó: Az a terjesztők és kalmárok dolga?

A szerző: Munkamegosztás, persze. De ha arra célozgat, hogy én ezeket a foglalkozásokat megvetem, nagyot tévedsz. Az eredményes közvetítők érnek annyit, mint a jó írók. Én a média ajtajánál házaló szerzőt sajnálom, a beérkezett hatalomtól függőt és valamiképp mindig megaláztatottat, azt, aki buborékra bízta a méltó elismerést.

Az olvasó: Hát akkor neked kétszeresen gyűlt meg a bajod a visszatalálással. Bizonyos társadalmi, szellemi elzárkózásba ütköztél, és nem haladtál a korral sem, amely ajánlólevelet mindinkább a médiától fogad el.

A szerző: Látod, kezdetben ezért örültem meg Attilának. Ő mint fiatal vidéki író, kezdő lapszerkesztő szintén kereste a helyét, a képességének elismertetéséhez vezető utat. És ráérezett arra, hogy harminchárom év korkülönbségtől függetlenül nagyjából egy malomban őrlünk.

Az olvasó: Rokonlelkek az érvényesülésben. Egy felnövő s egy öregedő Rastignac?

A szerző: Ahhoz cinizmus kellett volna. Inkább kölcsönös segítségről volt szó. Tapasztalatátadásról, részemről: ő intellektuális irányban kísérletezett, s találhatott ehhez fogódzkodót az én írásaiban, talán tanácsaimban is; részéről pedig közvetítést kaptam a nyilvánosság felé, egy beszélgetés levezetését az Írók boltjában, ahol az írás és az öntudatlan kapcsolatára terelte a szót, egy másikat tatai kultúrházban, ahol a novelláimban észlelhető költői szemléletről faggatott lényeglátóan. Ottani barátaival fatányérosztunk utána, Kuti Józseffel, a felvilágosultan intellektuális református pappal, és Lévai Ádámmal, akinek

döbbenetes groteszk tusrajzai elbűvöltek. Nem tudom, hogy másnap vagy későbbi alkalommal került sor Tata kies berkeinek bejárására. Emlékszem, hogy bolyongtunk az Esterházy-kastélynál, a zsidó temető kuszaságában, a tó partján, Attiláék régebbi lakásában, ahol egyszer hátizomfejlesztő gyakorlatokat mutattam be, amelyeket csigolyaszűkülésem ellensúlyozására sajátítottam el, s amelyekre házigazdámnak is szüksége lehetett inszalagbántalmiához.

Az olvasó: Ez is az irodalomhoz tartozik?

A szerző: Nálam igen. Kamaszkorom óta műkedvelően és sokat sportoltam: bicikliztem, teniszteztem, pingpongoztam, eveztem, úsztam, korcsolyáztam, az Alpokban megtanultam síelni, ezt a mai napig művelem, hetvenhat évesen reggelenként, ha formában ébredek, lenyomok hatvan-hetven fekvőtámaszt, s szombatonként a medencében lehúzóok lomha krallal ezer métert.

Az olvasó: De mi köze ennek az irodalomhoz?

A szerző: Nem az ép testben ép lélek, mert lelkem nem egészen ép, nincs is olyan író, akinek ép lenne. A sport inkább valami egyensúlyérzést biztosít: ha a testemet irányítom, szellememet is kézben tartom, nem vagyok kiszolgáltatva neki, s az írás előnyére szolgál, ha testemmel is írok, a testem jelenlétével a mondatok formálásában, és merészséget is kapok a begyakorolt fiatalagságtól. Ide társul a tánkra nyitott érzékenységem, a ritmus, a lendület, az egybehangolt lebegés, a szédület is, persze, különösen a modern koreográfiákban, és ide a tánccal rokon labdajátékok, mint a kosárlabdázók szökellő balettje a magas háló körül.

Az olvasó: Könyörgöm, mi köze ennek Jász Attilához?

A szerző: Megtudtam, hogy rendszeresen kosarazik, és észrevettem egyes írásaiban a cselező oldalazást, s a labda diadalmas hálóba billentését. Amikor sikerül. Nem csak éleslátóan elemzi az irodalmi életet, hanem sportszerűen. Általában mint bennfentes JAK-osnál, a fiatal nemzedék észjárásáról, tevékenységéről nála tájékozódtam, és megfigyeltem, a különféle próbálkozások értékelésénél az eredményeket pontozza: jó dobás volt; mellément.

Az olvasó: Folyóirat-szerkesztőnél ez bizonyára erény.

A szerző: Azt hiszem, a maga írói munkájához is így áll hozzá. Született kísérletező, újító, stratégiákat dolgoz ki témákról, módszerekről, megközelítési lehetőségekről. Élvezet figyelni, milyen fegyelmekkel, meg nem alkuvóan igyekszik úrrá lenni az általa választott nehézségen. Önmagával akadályversenyez, tehetsége szemében akkor ér valamit, ha profiként él vele. Ahogy, *mutatis mutandis*, Kosztolányi szerette.

Az olvasó: Akkor szeret szerepelni.

A szerző: Is. Attila jelenlétei megszámlálhatatlanok. Szervez, részt vesz, zsűrizik, megnyit, felolvas, nyilatkozik, ő az, akihez az irodalmi élet minden megnyilvánulásában szívesen fordulnak, mert elegánsan, helyénvalón és szerényen tölti be az elvállalt feladatot. Azt hiszem, ilyesmihez különleges adottsággal kell születni, amit az ő esetében a megnyerő, filmszínészi megjelenésen túl a tekintetében ismernék fel. Kevés olyan szellemi jelenlé-

tet kifejező szemet ismerek, mint az övé. Szürke nézés, figyelő nézés, élesen figyelő nézés, megértő nézés, elnéző nézés, hitetlenkedő nézés, elismerő nézés, idegenkedő nézés, mosolygó nézés, ironikusan mosolygó nézés, gyengéd nézés, csábító nézés (férji és apai szerepben), volta-képpen nézés.

Az olvasó: Mi az, hogy voltaképpen?

A szerző: Csak nézés, jelző nélkül. De mivel a jelzősek mind kifejeznek valamit, hozzájuk képest ebben is kifejezés honol.

Az olvasó: Viccelsz?

A szerző: Azt érzékeltetem, milyen látszólag semleges fordulattal képes Attila meglepetést szerezni. Ezen kívül csakugyan nem ül szemében semmilyen kifejezés, amikor dzsesszkísérettel mondja szövegét, mint a *XANTUSiana* verseit, talán azért, mert a zenét tartja igazán beszédesnek. Illetve a nyelv teljességihiányáért kárpótolja magát.

Az olvasó: Elégedetlen a saját nyelvi képességével?

A szerző: Csak mint minden író. Amit ő ahhoz hozzátesz, az egyfajta bravúros elégedetlenség. Azzal, hogy a nyelv nem azonos a világgal, amelyről beszél. Lehet, hogy valaha azonos volt. De ma már legfeljebb elvesztett hangként említhető, siratható, kutatható. Ez a költő foglalkozása, erről szól sok-sok verse. És amelyik nem erről szól, az is alakjában, tartalmában magába építve görgeti a panaszt, eljátszik vele, felmutatja, okait és következményeit sorolja, a hiányt és a hiány megszüntetésére való törekvést, kiugratva a tökéletesség elszalasztásának okát és helytelenítését, az eléréseért (visszaszerzéséért?) teendő erőfeszítés fel nem adását. Ilyenképpen a *Fékezés* című kötetének nyitánya, melyben egy távoli hang telefonon arra szólítja fel a költőt, hogy ne hagyja abba:

(...) és olyan csend lett bennem
ott
mint mikor angyal suhan el

a fodrozódó víz felett
szinte hallani lehetett
szárnyai suhogását
az apró csobbanást

az angyaltest landolását
ahogy komolyan lépeget
a víz felszínén
ha elég nyugodt

nak tűnik a tó
s meglátja magát
e tükörben hahó!
ám ilyenkor

elég egy rossz mozdulat
egy kiszámíthatatlan hullám
mocská s rögtön oda
a befejezés ereje mintha

a képzelet működése
kavarná fel
mozgatná kissé
az állónak tűnő vizet

zavarná meg
idegrendszerünket,
ezzel aztán mintegy oda is
a mondat folytatása

mit is nem kéne
abbahagyni még?
a nehezen mondható dolgok
halk dicséretét?

Az olvasó: Mi ez az angyal?

A szerző: Attila verseiben jönnek-mennek az angyalok, akár Rilkenél: feltehetően a tökéletesség hordozói, testesítői, megkövetelői. Olyan természetesen lépnek be a versbe, majd repülnek ki onnan, mint házi madarak nyitva hagyott kalitkaajtón, szinte már rokokó tartozékok, pedig szerepük a számot kérő lelkiismeretfurdalásé, a költői vetületben ott kísértő és soha meg nem ragadható teljesülésé, s ez az otthonos röpködésük ötletes fogás a művészt nap mint nap, óráról órára kínzó hiányérzetek elevenítésére. Egyszerre hozzák az ihlet ígéretét és elfuserálását. „valami hiánnyal folyton piszkál. Itt áll / előttem, s közben előlem is bennem bujkál” „*A szökés gyakorlása*, [i/9ü]. „Landol”, „piszkál”, a tökéletesség fennköltség és glória nélkül, hétköznapian teszi dolgát, s persze a játékos nyelvi keresetlenségből a humor is kimosolyog. A költő nevet saját esendőségén, és nem az elkárhozottságát fájlalja, mint a romantikusok.

Az olvasó: Most akkor vidám vagy panaszos?

A szerző: Legfeljebb arányokról lehet itt beszélni és hozzávetőlegesen. Egyetlen szóba foglalni, vegyíteni a két jelzőt. És versszakról versszakra, gyakorta sorról sorra figyelni (s élvezni) változásukat. Elvontabban fogalmazva: Jász Attila újra meg újra azt a kérdést teszi fel magának, hogyan ábrázolja a pillanatot, a pillanatban az alanyt, ennek érzékenységét, képzeletét konkrét képekhez kötve és gondolati távlatban imbolyogtatva, mégpedig úgy, hogy az alanyt egy időben ábrázolóként és ábrázolóként jelenítse meg. Elmozduló szövegben tükröket tart, el is töri őket, hogy a cserepekből összeillesztés közben új arc rajzolódjon.

Az olvasó: A költő amint önmagát írja?

A szerző: Sok szó esik erről, de sosem pedánsan, inkább valami bukdácsoló bájjal, ahogy valaki a saját árnyékának körvonalait próbálja kitölteni meg-megújuló ügyeskedéssel, bizonytalansággal, helyesbítéssel, a befejezhetőségben való kétkedéssel.

Az olvasó: Ha ezt az árnyékot irodalomnak hívják, akkor ez mégiscsak meddő tevékenység.

A szerző: Ugyan már. Éppen azért, mert ennek az árnyéknak neve irodalom, egész univerzum bújhat meg benne. Végtelen lehetőségekkel, melyekbe a költő énje mások műveinek kisajátításával menekül. Magáévá teszi körvonalait, beléjük csempészve a maga erővonalait. Egy egész kötet, *A szökés gyakorlása*, készült ismert és kevésbé ismert alkotók hangjának, modorának újratereztéséből, melyeket Attila „önmagam lehetséges változatai”-nak nevez.

Az olvasó: Mégiscsak öncélú játék.

A szerző: Játék, de vérre menő. Mások szövegtestében elevenedni saját haláljelzéseiével.

Az olvasó: Vagyis?

A szerző: Aki másikéban él, a magából kihál. Korunk

nagy kulturális divatját ez a szorongás hatja át. Jász Attila posztmodern barátom.

Az olvasó: Az ember biztosan rokonszenves, de a költő a formajáték műnyelvén tud-e többet mondani, mint: „ők is én vagyok, ők is én vagyok”.

A szerző: Olvasd el akkor a 2007-es *Xantusianát*. Ebben a maga módján annak a Xántus Jánosnak naplóját és levelezését beszélgeti, aki 1848-as huszártisztként Amerikába menekült, indiánok között is élt, természetrajz-tudósként hazatérésekor megalapította a budapesti Állatkertet s a Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályát, majd Ázsiába hajózva jelentős állattani gyűjtést és etnológiai kutatást végzett. Megtalálod, persze, az immáron ismerős, körvonalkitöltő játék felidézését, hiszen a költői én itt az indiánok szemlélet- és életformájában próbál új életre kelni, de a tükörijátékban roppant élettartalmak sorolnak: az Újvilág ősi szemléletének és tapasztalatának megismerése a hazai múlttal folytatott párbeszédbe ágyazva, az idegenség, a száműzetés szorongásaival s a felfedezés örömeivel fűszerezve, s ami nyilván az érzelmek és gondolatok hullámvásárlását, önmaguk ellentétébe fordulását szellemileg izgalmassá teszi, a Xántus János–Jász Attila páros időbeli illeszkedése, az a furdaló, sarkalló anakronizmus, hogy az akkori magyar akarat s a mai törekvés ugyanazt a délibábot kergeti. „(...) miközben Indiát / keresem – mondja a <modern Kolumbusz> –, csak lassan nyugszom bele / azaz ismerem fel hogy mindvégig egy / Másik Magyarországot kerestem de / nincsen”.

Az olvasó: Mert az adott, az milyen?

A szerző: Van arról is egy beszámoló, „Barátság a Fejházban” címmel. A borneói dajakok ellenük levágott fejét

pálmalevelekbe burkolva hordják a partra a csónakokból amit üdvrivalgással és ordítózással fogadnak a falubeliek majd tüstént kiszedik belőle az agyvelőt az öreglyukon keresztül aztán faszén fölé helyezik úgy füstölik meg hogy a haj a hús és a bőr rajta maradjon a koponyán és tíz-tizenkét nap múlva akár a füstölt sonka elkészül

•••

díszmenetben elszállítják a megünnepelt fejet a fejházba ahol a többi közé függesztik fel melyek szintén a közösség birtokát képezik és éjjel-nappal fegyveres őrség őrzi mint a dicsőség és

vitészség jelvényeit a haditanácsot is ott tartják a fejek között mert hisznek benne hogy az ősök dicső szerzeményei jó hatással lesznek a harcosokra és egyébként is a legnagyobb meg

tiszteltetés ha valakit a fejházban szállásolnak el csak nézed ahogy a füstös és vicsorgó fejek lengedezve néznek vissza rád én kaptam is két ilyen füstölt fejet ajándékba a rádzsától ami náluk a

legnagyobb megbecsülés jele

Az olvasó: Egzotikus szatírát is lehet írni a honi állapotokról?

A szerző: Így modernizálódik a hazafias magyar költészet, holott vénája jóformán elsorvadt.

Részlet Karátson Endre: Jó lakásom az irodalomban című önéletrajzi emlékezéseiből, amely az Otthonok I–II. (Jelenkor Kiadó, 2008) harmadik, készülő kötete.

A rejtett munkahipotézis

Megjegyzések az ottliki Rr-hez

„a jelen csak annyiban létezik,
amennyiben jelenlét, találkozás, viszony létezik.
Csak azáltal, hogy a Te jelenvalóvá lesz,
csak azáltal támad a jelen.”¹

1. A létezés rétegei mint a regény modelljei

Ottlik Géza *A regényről* című tanulmányában valóság-érzékelésünk négyféle modelljét vázolja fel. Ez a négy modell valójában négyféle lehetséges viszony a valósághoz, azaz négy különböző nézőpont, ahonnan a valóságot látni tudjuk. Ottlik szerint a regény ezekből építkezve hozza létre a maga újabb modelljét: „ilyenekből, létezés- vagy realitásmoделlekből rakja össze a maga struktúráját – oly módon, hogy az lehetőleg épebb és igazabb, valóságosabban létező legyen, mint külön-külön az egyes modelleké.”²

A négy nézőpontot a következő: az R1 az olvasó, a „világ”, a mindenkori „többiek” nézőpontja (az ún. „konvencionális” nézőpont), az R0 az én szemszöge, az R2 egy „kozmosz”, külső nézőpont, a negyedik, az Rr pedig az a metamodell, amelynek lényege az előző három perspektíva által felkínált rendszerek szüntelen felülírása, tehát a rendszerek nyitottságának folyamatos fenntartása.

Az Rr előtti rendszerek egymást is felülírják, ez nyilvánvaló a magyarázatokból, amelyekkel Ottlik az egyes modelleket értelmezi: R1: „A valóság az, amit annak nevezünk”, R0: „A valóság én vagyok”, R2: „Valami van”, Rr: „Valami keletkezik”. Azt, ahogy a „világ” látja a valóságot s benne a mindenkori én-t (R1), felülírja az a perspektíva, ahogyan az én látja a valóságot és benne magát (R0). Az R1 azért előzi meg az R0-t, mert az én előbb látja magát a mások szemével, s csak később a magáéval. Amikor ez sikerül, akkor az élet „ingyen mozijának” filmjében ez az én szereplőből nézővé lép elő, az R1 mások által meghatározott, belső nézőpontját felcserélve a külsővel: a kiszolgáltatottság állapotából egy eddig nem ismert szabadságba jutva. Amit az én az R1-ben még belülről és mások által látott, arra az R0-ban képes lesz külső szemlélőként kívülről rálátni. Kívül kerül tehát a saját rendszerén, s az élet mozi-mivolta (tehát a lét duális struktúrája, amelyben egyszerre vagyunk nézők és szereplők) ezáltal válik nyilvánvalóvá. Az én akkor lesz igazán énné, amikor már tud magáról, vagyis amikor birtokába jut saját néző-pozíciójának. Az R1-ből az R0-ba való átjutás tehát voltaképpen az én megszületésének az útja, s egyben a belső (vagyis igazi) szabadság megteremtődésének folya-

mata. Ennek a folyamatnak a történetbe ágyazott elbeszélése az *Iskola a határon* című regény, s a címben szereplő „határ” szó ennek az R1-et és R0-t összekötő útnak a jelzése is lehet.

Az R0-ba való eljutás valójában egy kezdőpont, amin minden további alapulhat: ezt jelzi a modell megnevezésében a nulla, amelyet Ottlik rendszerében csak sorrendileg előz meg az R1, de értékét, fontosságát tekintve nem. Az R0-ban, írja Ottlik, „feloldódik az a tarthatatlan ellentmondás, amely az R1-et mondhatnánk katasztrófa-modellé teszi: hogy az alanyt, az egész modellt létrehozó és tartó ént is belehelyezte a modellbe. Az R1-beli térben és irreverzibilis időben póruljár. Meghal, ahogy született [...]. Az R0-ban szerencsére azt is tudja, hogy [...] az egész R1, születéssel-halállal együtt: nem valóság, hanem csak egy magunk készítette modellje, [...] az alany létezésének R1-beli elképzelése.”³

Ezt az R0 modellt írja felül az R2 perspektívája. Ottlik meghatározásában a létező egyes szám első személye egyes szám harmadik személyre vált: a „vagyok” helyett megjelenik a „van”, az én állítása helyére a lét állítása kerül, amely magába foglalja az ént. A „valóságot” felváltja a tágabb jelentésű, meghatározatlanabb „valami”. Ottlik „csillagtávlatnak” nevezi ezt a nézőpontot, s azért tartja szükségesnek felülírni vele az R0-t, mert az: „túl közeli nézet, alig-alig nézet egyáltalán.”⁴ Hangsúlyozza az R2 nézőpont személytelenségét, ami radikális különbség az előző két modellhez viszonyítva: „Teljesen személytelenül, a dolgoknak R1-beli tulajdonságai, összefüggései iránti tökéletes közönyt, a maga szuverén módján rendez be a modelljét. Amolyan zenei, festői vagy matematikai alapon. [...] A regénybe, mondjuk, távolnégzetnek épül be az R2. A mondatok, de inkább a bekezdések, fejezetek különféle elemeinek mozgása, visszatérő vagy módosuló hullámszáma, lüktetése imitálja az R2-t, meg a regény egész-négzetének tektonikája, dinamikája vagy tonalitása talán – vagy amit stílusnak szoktunk nevezni [...]”⁵ A modern irodalomtudomány téziseit előlegező gondolat, hogy a stílus személytelen, vagyis hogy a szöveg strukturális mintázata (és végső soron a nyelv) elsősorban nem az én, vagyis nem a szerzői szándék függvénye, hanem saját törvényei vannak, akár csak más művészeti ágak materiájának – például a festészetben a festő- és hordozóanyagoknak, vagy a zenében a hangoknak.

¹ BUBER, Martin, *Én és Te*, Bp., Európa, 1994, 16.

² OTTLIK Géza, *A regényről* = Ottlik Géza, *Próza*, Bp., Magvető, 1980, 190.

³ OTTLIK Géza, *A regényről*, 191–192.

⁴ OTTLIK Géza, *A regényről*, 192.

⁵ OTTLIK Géza, *A regényről*, 192–193.

2. Iskola a határon

Az Rr tovább tágítja a rendszert, tulajdonképpen ki a végtelenbe. A modell megnevezésében a létige a maga állító jellegével eltűnik, s helyette megjelenik egy létrejövést jelentő ige, a „keletkezik”, amely a van és a nincs közti határtörténeteket jelöli. Ez a határ a regény esetében a megnevezett és a még meg nem nevezett valóságartományok határára utal. Amennyiben az Rr, a „valami keletkezik” dimenziója még névtelen valóságdarabokat telepít át a névtelenből a megnevezettbe, a nyelv-előtiből a nyelvbe, a valóság meglévő tartománya gyarapodik, s ezáltal az eddigi rendszerek, modellek szükségszerűen magasabb rendszerekké tágulnak, s újabb modellek által íródnak felül. „Az alany itt nem az R1-beli téridőbe zárt pont vagy vonal – írja Ottlik –, nem is, mint az R0-ban, maga a világűr, hanem szabadon mozog ide-oda a modellek szövődékében, s méretei vannak. Mélysége, tágassága.”⁶ Az Rr tehát nem más, mint a teremtés dimenziója, a művészet kitüntetett terepe.

Az Rr révén kerül a művekbe az a megmagyarázhatatlan többlet is, amely egy író szövegvilágát egyedivé és megismételhetetlenné teszi, vagyis azzá, ami. Hogy melyik szerzőnél miben is áll az Rr, az „már marad az író titka – írja Ottlik. – Vagy mondhatnánk: ez már az író lelke víziója, látomása a világról, belső univerzuma, létének kohéziója, gammasugárzása, atommagja, kozmosza – mondhatnánk, lapáttal hányva a szavakat valami olyasmi köré, amiről nem tudunk beszélni.”⁷

Ottlik gyakran hivatkozik Dickensre érvelése során. Kísérletet tesz Dickens Rr-jének meghatározására is: „Hogy mégis megkockáztassunk valamit, egy adatot, Dickensnek erről a regényépítő (ismeretlen) modelljéről: alighanem szeretet járja át, méghozzá valódi szeretet. Átjárja, befelé, az R1-et, a mesét, a konvencionális világrajzolatot. Átsugárzik, kifelé, az R0-ból. Az R2-ben pedig, az űrben, a valaki más által teremtett (részvétlen) világ-mindenségbe beleteremti a maga részvételét, független jelenlétét. Dickensnél jól látható, hogy az Rr-ben a szeretet valóságos, teremtő, »valamit létrehozó« szeretet, és nem amit »annak nevezünk« az R1-ben.”⁸ A dickensi Rr tehát Ottlik szerint nem más, mint szeretet, amely teremtő energiaként van jelen mind a regényírás, mind pedig az ezt magába foglaló létezés terepén. A szeretet-természetű dickensi Rr megjelenése felülírja, visszajára fordítja az R2 személytelenségét és részvétlenségét.

A szeretet mint a világhoz való viszonyulás módja az ottliki történeteknek is sajátos háttérét alkotja, mint egy rejtett elbeszélői attitűd és „regényépítő modell”, amely azonban az ottliki szöveg-univerzum időbeli növekedésével kilép az elrejtettségből, és egyre nyilvánvalóbbá lesz. Ezt a folyamatot vizsgáljuk a továbbiakban a két regény, az *Iskola a határon* és a *Buda* tükrében.

„Sokáig úgy látszott, hogy egyáltalán élni is csak a szeretet éghajlata alatt lehet.”⁹ – olvashatjuk az *Iskola a határon* című regényben, ahol az elbeszélők alapélménye a szeretet-éghajlat elvesztésének traumája. A két elbeszélőt gyerekként az emberi kapcsolatok gazdag szövevénye veszi körül: anya, nagymama, nagynéni, dajka, rokonok és ismerősök – egyedi és pótolhatatlan kötődések hálója. Ez a gyerekkori „origó” – a kezdetek „asszonyi mikrovilága”¹⁰ – biztonságos és stabil. Kikerülve ez alól az éghajlat alól, egy ezzel ellentétes, egyoldalúan és gyakran brutálisan férfias világban találják magukat a szereplők, ahol úgy tűnik, hogy folytathatatlan az „origó körüli” élet. „Ideje van a gügyögésnek. Ideje van a visszarugdosásnak.”¹¹ – parafrázálja a Prédikátor szavait a *Buda*. A két világ, az új és a régi, az origó és a határ, a „cselédék” és a „parancsnokok” világa¹² között szakadék tátong: átjárhatatlanok, közölhetetlenek egymással, teljesen más jelrendszerrel (v.:ö. gügyögés, visszarugdosás) dolgoznak. A szeretet-nélküliség mindkét elbeszélő, Bébé és Medve esetében is súlyos belső terhet jelent, amely hosszú időre leköti minden figyelmüket – párhuzamosan a mozgástér, a szabadság elvesztésének külső történéseivel.

A növendékek azonban később, a maguk módján újraalkotják – illetve felismerik – a szeretet-éghajlatot az egymás közti kapcsolataikban. „De hát össze vagyunk kötözve, s még csak nem is úgy, mint a hegymászók vagy a szeretők, nem azzal a részünkkal, amelyiknek neve, honossága, laccíme van, s tesz-vesz, szerepel, ugrál a világban, hanem igazában a nagyobbik részünkkal vagyunk összekötözve, amelyik nézi mindezt.”¹³ Az idézett mondatból nyilvánvaló, hogy ez az összetartozás csak az R0 néző-dimenziójában lehetséges. Az egymással való kapcsolat keletkezése és a saját-én megszületése ugyanazon történet részai: „konvergens, egy metszópontból kiinduló sugárnyaláb tagjainak is tekinthetjük magunkat, hiszen annál jobban közeledünk egymáshoz, minél beljebb haladunk önmagunkban, magányunk közös centruma felé.”¹⁴

A szeretet-éghajlat újraalkotása által lassanként élhetővé válik az élet az iskolában. „Ez a pokoli militarista fegyház, mire 7-ik, 8-ik évünket megértük, az emberi együttélés paradicsomává vált, olyan mintatársadalommá, amilyenről álmodni sem mertek a nagy álmodozók.”¹⁵ – írja Ottlik egy nem publikált, kései jegyzetében. De elég az *Iskola* híres sorait idézni: „A tehetetlen összetartozásnak időtlen időkre szóló köteléke bogozott össze bennünket, valami kitermelődött, tejsav vagy gyanta, a sebekből, izomlázból, fájdalomból, törekvésekből és *lehetővé tette*, hogy éljünk; valami, ami talán kevesebb a barátságnál, és több a szerelemnél.” (Kiemelés: H. M.)¹⁶ Az az összetar-

⁶ OTTLIK Géza, *A regényről*, 193.

⁷ OTTLIK Géza, *A regényről*, 195.

⁸ Uo.

⁹ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, Bp., Magvető, 1993, 326.

¹⁰ ERDŐDY Edit, Ottlik Géza: *Buda = Életünk*, 1994/1-2, 183.

¹¹ OTTLIK Géza, *Buda*, Bp., Európa, 1993, 144.

¹² V. ö.: OTTLIK Géza, *Buda*, 91.

¹³ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, 427.

¹⁴ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, 426.

¹⁵ Ottlik Géza *kézírtas hagyatéka* = Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fond 428., 35. doboz.

¹⁶ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, 191.

tozás és szeretet tehát, amely az én R0-beli születésével együtt jött létre a szereplők közt, forrásává válik a továbbélésnek, vagyis az élet további növekedésének, keletkezésének.

A „valami kitermelődött” a „valami keletkezik” mondatára rímel. Az Rr – ami a regényírás síkján a lezárt rendszereket megnyitó, teremtő dimenzió – az elbeszélők élet-történetének síkján is hasonló funkcióval bír: kinyitja a „van” végérvényesnek tűnő állapotát, s lehetővé válik a lehetetlen: az élet folytatása. Valami kitermelődik, s ez a valami lesz az, ami kiszabadítja a szereplőket, ez lesz az, ami újra élhetővé (újra életté) teszi számukra az életet.

A kőszegi alreálból való kikerüléssel nyilvánvalóvá válik, hogy a kiszabadulás megtörtént, pontosabban: történik a szereplőkkel. „Egy pillanatra világossá vált a talaj alaprétegződése, amin éltem: a kimondhatatlan érzés, hogy mégis minden csodálatosan jól van, ahogy van”¹⁷ – fogalmazza meg Bébé az *Iskola a határon* híres zárójelenetében, a mohácsi hajóúton. Az élet folytatódni tud, Ottlik metaforájával élve, újra van hozzá „levegő”: „Pazarlás, nagy luxus, s ezért engedhettek meg magatoknak megint bármi csekélységet, potomságot befogadni, az emlékezetedbe mélyen elraktározni, bármit, amit láttál, hallottál, ami történt körülöttetek, ha kedved tartja, nem fontos dolgokat is tudóre szívni, mert volt hozzá levegőtök.” (Kiemelés: H. M.)¹⁸ Ez a visszakapott levegő a szeretet-éghajlat újateremtődésének következménye, amelynek a külső kiszabadulás csak egy látható, csodaszerű jele lett. A szeretet-éghajlat levegője a feltétele a megismerésnek és az emlékezetnek, bármilyen érdeklődésnek és kíváncsiságnak, így közvetetten az alkotásnak és a születő regénynek is. A szeretet révén visszanyert szabadság pedig nem elsősorban a valamitől való megszabadulást jelenti, hanem a valamire való kinyílást. Szabadságot arra, hogy az ember újra képes legyen látni és befogadni a világot, egszóval: képes legyen újra jelen lenni benne.

3. Buda

(3./1. A Buda mint szintézis)

„Visszakerültél hát Budára, ahol születél. Ez csoda volt. Megvolt a város; az elviselhetetlen és soha véget nem érő éveket elviseltd és véget értek. Az történt, hogy a négy, nem, a negyven – nem: a négyszáz év véget ért, elfogyott. Nehemiás próféta átkot szórt a népére, mert nem tartották észben az Úr csodáit, amiket értük tett. / Hát én, Both Benedek, észben tartom. 1926-ot írtunk, csoda volt, alig hihető.”¹⁹ Ahogy a regény első mondataiból is kitűnik, a *Buda* című regény (legalábbis annak első fele) a kiszabadulás, a túlélés és hazatalálás ünneplése, amelyben az origó tézise és a határ antitézise után valamiféle szintézis, teljesség körvonalazódik. A szülővárosba, Budára való hazatéréssel a két világ, a „cselédek” és a „parancs-

nokok” világa átjárhatóvá válik, ami addig elképzelhetetlen volt. Medve és Szeredy közös életterbe kerül Bébé családtagjaival, Évával és Júliával, s ami addig kétféle élet volt, az most összeolvad.

A szeretet mint rejtett létfeltétel a *Budában* – a számvetés és létösszegzés írói gesztusában – előtérbe kerül, sőt, tematizálódik, azaz: bizonyos értelemben bekerül az R1-be is. „A szeretet értékelődik át [...] – írja Forgách András a *Budáról*. – A személynek szóló szeretet: nem kellett, nem is lehetett, nem volt érdemes beszélni róla, esetleg eltagadni lehetett, pökhendien nem törődni vele, ám most [...] ezt az érzést immár nem lehet lecsupaszítani valamiféle filozofikus modorban [...]. Az élet nyelve lényegül át – visszafelé – ebben a hálaadásban.”²⁰ A *Buda* tehát nemcsak az „érzelmek könyve”²¹, hanem a hálaadás regénye is. A korábban tudattalanul ható szeretet-hátter most az elbeszélők figyelmének fókuszába kerül, s ez visszamenőleg is sok mindent újraértelmez a számukra: „...mi volt a szükséges valami, amit annak idején számba sem vettél, eszedbe sem jutott? Kellott az embernek, hogy legyen hová hazamennie. [...] Szeredy rohant fel a rekordokkal a Svábhegyre, Medve rohant mesélni Veronikának, én is elmondtam Évának, akinek fogalma sem volt, hogy a centiméterek vagy a szenzációs másodpercek mit jelentenek, mégis, bármely elért rekordomat igazán csak az ő mosolya és melegsége tudta hitelesíteni. Hilbert Kornél csillogó versenyeredményeihez ez az egy hiányzott: egy anya, akivel megoszsa örömét. Ha nincs kivel megosztani, az örömed is ellankad.”²²

A *Budában* az életeseményeknek a szeretett másik emberrel való megosztása a megismerés, az emlékezés és a megőrzés alkotói tevékenységének előfeltételeként mutatkozik meg. Végző soron a szeretet lehetősége és megélése lesz az alkotás feltétele. „Medve mindig elmondta neki [anyjának], amit tudnia kellett róla. *Megosztotta vele. Ettől vált a sajátjává*. Lehetett jelentéktelen apróság, bizonytalan tény, pontatlanul közölhető érzés, akármi: nem a tárgya, tartalma kellett annak, amit elmondott, hanem ez az anyjával való megosztása az akárminek. (Kiemelés: H. M.)”²³ A saját-élet tehát csak a másik ember által tud megtörténné, és az én számára is létezővé, valósággá válni.

A *Buda* fokozatosan feltáruuló szeretetfilozófiája különös módon kapcsolódik a két új szereplő: Márta és Lexi alakjához. A szerelmes (a majdani feleség) és a barát is részese annak a közös tudásnak, tapasztalatnak, ami a hajdani kiskadétkokat életre szólóan egymáshoz kapcsolta, holott egyikük sem járt a kőszegi katonaiskolába. Azonban Lexi egy másik helyen, Sopronban végezte el ugyanezt az iskolát, Mártáról pedig Medve „azt tartotta, hogy ez olyan lány, mintha végigjárta volna velünk a katonaiskolát, és nagy kár, hogy nem volt ott velünk csakugyan”²⁴ Ahogy Medve Lexiben, úgy Bébé Mártában ismeri fel azonnal ezt az eredendő összetartozást: „Azzal kezdődött ugyan-

¹⁷ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, 430.

¹⁸ OTTLIK Géza, *Buda*, 80.

¹⁹ OTTLIK Géza, *Buda*, 7.

²⁰ FORGÁCH András, *Hilbert Kornél („Lexi”) a világirodalomban = Ottlik Emlékkönyv*, Bp., Pesti Szalon, 1996, 350.

²¹ ERDŐDY Edit, i. m., 182.

²² OTTLIK Géza, *Buda*, 300.

²³ OTTLIK Géza, *Buda*, 56.

²⁴ OTTLIK Géza, *Buda*, 73.

is, hogy rögtön kitűnt, teljesen összetartozunk és senkihez a világon nincsen közünk, csak egymáshoz.”²⁵ „Amikor [Medve Lexit] 1926 őszén először meglátta a haranglábánál, a szépségében, a tartásában, a félmosolyában azonnal egy ősi, öröktől fogva meglévő mintára ismert [...]”²⁶ Márta és Lexi tehát – egy szójátékkal élve – „ugyanaz az Iskola”, mint Bébé és Medve.

Medve ennek megfelelően Lexivel próbál mindent megosztani, amit átélve a sajátjának tud, s mindent megértetni vele, ami számára fontos, tudatában annak, hogy: „Igazából csak azt lehet elmondani bárkinek, amit úgyis tud [...]”²⁷ Bébé esetében pedig „Márta az, aki a csodákat észben tartja, azok fő-fő számlálója: talán mert a csoda, a többlet valamiképp általa (is) történik meg, általa fogatik össze, s ez az összefogás talán nem más, mint a szeretet kötőanyaga, plazmája.”²⁸

A *Buda* metaregény: voltaképpen témája a *Buda* című regény (a festő-elbeszélő Bébé életében az *Abalak* című festmény) keletkezése, születése. A *Buda* látzólag folytatja és kiegészíti az *Iskola a határon* meséjét, cselekményét (s az R1 szintjén tartalmazza is az ide kapcsolódó szüzséelemeket), valójában azonban teljes egészében az elbeszélés nehézségeiről szól. A *Buda* tehát nem valami újat, nem új történetet próbál elmondani, hanem egy magasabb szinten kísérli meg közölni ugyanazt, s létrehozni egyfajta teljességet, „életünk gyarapodó műalkotását”. Ehhez a létrehozáshoz, ehhez az alkotói szintézishez kell a tapasztalati szintézis: „Hogy visszakerülni Budára miért volt csoda, és hogy a mohácsi hajóúton miért éreztem, hogy mégis minden csodálatosan jól van, ami van: ehhez nem elég, ami történt – hogy kibírtuk a kibírhatalan négyszáz évet, – hanem kell hozzá az előttevaló gyerekkorból tíz naptári esztendőnek a körülbelül negyvenezer felnőttkori év tartalmával felérő anyaga, sőt kell a tudása az eljövendő éveinknek is.”²⁹ Ez a mondat felfogható a *Buda* írói tervének is – persze sok ilyen programmondat van még, amelyek mind beleépültek a regénybe. Tudni, egyben látni a teljes „történetet”, azzal együtt, ami időben még az elbeszélő előtt van: ehhez kell az R2 személyen túli, magasabb nézőpontja, rálátása, és természetesen az Rr – „a még el nem készült dolgok számára.”³⁰

(3./2. A *Buda* mint második éghajlatvesztés)

A *Buda* második felében a szeretet-háttér jelentőségét a hiánya, az elvesztése rajzolja ki élesen és végérvényesen. Bébé felesége, Márta halála után – melynek életrajzi háttere Ottlik Géza feleségének, Debreczeni Gyöngyinek 1979-ben bekövetkezett halála – a regény egy szenvedéstörténet³¹ lenyomata, és ez a szenvedéstörténet annak a jelennek a végül egyedülivé váló témája, amelyben a regény íródik. A regény, amelynek írása elakad, amelynek szálai szétesnek, s amely – mint a csodákat számbavevő és számontartó végső életösszegzés – egészében folytathatatlanná válik Márta halála után. „Nagy vásznad, az Abalak összegzés lett volna, de a Márta-nélküliség talajának fejtelten zűrzavarában abbahagytad.”³² – fogalmazza meg az elbeszélő. – „Túl sok és túl súlyos a feledtetnivaló. Egy hideg, idegen világ ül a lelkedben, Bébé, folytatni a munkát csak meleg és meghitt, napfényes levegőben lehet.”³³ A regény szövegében egyre gyakrabban megjelenő rövid, dátumozott, leginkább naplójegyzetekre emlékeztető céduláknak visszatérő motívuma lesz a széteső gombolyag, gubanc, illetve a légszomj és fuldoklás, ami a cédulákat író Bébé alkotói-emberi válságát jelzi. Erről tanúskodnak a következő mondatok: „Ha nem tartod két kézzel tarka, többszínű szálból való gubancodat, a szavak már nem tartják helytedet. [...] Mikor elveszted őt [Mártát], kitűnik a rejtett munkahipotézis. Hogy csak egymáshoz van köztök igazán, senki máshoz. Nem boldogság, nem lánygoló szerelem. Vadabb, szilajabb dolog. Akármilyen hiányát nem tudod tovább kézben tartani, két kézzel sem.”³⁴ „Két és fél éve írom mindennap ezeket a cédulákat. Mióta nincs kinek elmondani a dolgokat. Nem gyász, bánat van bennem, hanem fuldokló harag, hogy elvették tőlem ezt a lányt, az enyémet. Ezért nagyon megfizet majd valaki. Aki abbahagyta velem az úgynevezett »életem« folytatásához szükséges csodáit.”³⁵

Amivel Bébé az elbeszélés jelenében szembetalálja magát, az nem más, mint egy második éghajlatvesztés. Az élet (és a regény, a „gyarapodó műalkotás”) ugyanúgy folytathatatlanra válik, mint hajdan a katonaiskolába kerülés „fejvesztett zűrzavarában”.³⁶ A *Buda* szenvedéstörténetében még nyilvánvalóbbá válik, hogy mindaz, ami az elbeszélővel történik, csak a megosztás által tud igazán megtörténni lenni, sajátta válni. Csak a megosztás által folytatódhat az élet.³⁷ Amíg nem lehet megosztani, addig minden csak átmeneti, ideiglenes: „Élek itt ideiglenesen. Visszaélek.”³⁸ Ez az éghajlatvesztés súlyosabb az előzőnél, egyrészt azért, mert a veszteség itt a szeretett ember(ek) halálával véglegesnek tűnik, másrészt a saját-halál közelsége miatt, amely kérdéssé teszi egy újabb kiszabadulás lehetőségét. A *Buda* első részében megjelenő létteljesség-tapasztalat és szintézis-kísérlet szétesik, vagyis felülíródik egy újabb antitézissel, Márta halálával. A törés váratlan, s elmondható róla ugyanaz, ami az előző éghajlatvesztésről: „Most az előrejelzésed csődöt mondott. És egy életre meglazult benned. Az tör-

²⁵ OTTLIK Géza, *Buda*, 221.

²⁶ OTTLIK Géza, *Buda*, 38.

²⁷ OTTLIK Géza, *Buda*, 73.

²⁸ NÉMETH Marcell, „...megjegyzései egy csomó tájképvázlathoz hasonlatosak...” = Jelenkor, 1994/3, 276.

²⁹ OTTLIK Géza, *Buda*, 16.

³⁰ OTTLIK Géza, *A regényről*, 193.

³¹ ERDŐDY Edit, *i. m.*, 183.

³² OTTLIK Géza, *Buda*, 336.

³³ OTTLIK Géza, *Buda*, 259.

³⁴ OTTLIK Géza, *Buda*, 264.

³⁵ OTTLIK Géza, *Buda*, 334.

³⁶ V. ö.: OTTLIK Géza, *Buda*, 34.

³⁷ V. ö.: OTTLIK Géza, *Buda*, 55–57.

³⁸ OTTLIK Géza, *Buda*, 351.

tént, amiről előre biztosan tudta, hogy veled nem történhet meg.”³⁹

Hogyan lehetséges így tovább élni és tovább írni? Hogyan tud tovább nőni az a regény, amelynek az elveszett, de megtalált szeretet-éghajlatról kellene szólnia? Mindarról, amit Bébé felépített – az életéről és a születő festményéről –, kiderül, hogy nem végleges, nem végérvényes. Bekebelezi egy nagyobb rendszer, Márta halálával jön az újabb antitézis. Amíg a társ megvolt, „állt Buda még”⁴⁰. Amikor eltűnik, a Város (az élet, mint Város, a festmény, mint Város és a szöveg, mint Város) összeomlik.

(3./3. „Hamuját a malteromba?” – adaptált szövegek a Budában)

A fent említett összeomlásról, válságról tanúskodik Ottlik *Miért Buda?* című esszéje, amelyben a következőket írja készülő regényéről: „Buda. Elkezdem építeni 33 sort. Mert nekem folyton összedűlt. Amit éjjel raktam, reggelre leomlott. Magas Déva vára. Aki hozzám tartozott, most keverjem a hamuját a malteromba?”⁴¹

Az idézett mondat, a népballadára történő utalás előrevetíti a továbbélés egy lehetséges módját: a regényben Bébé Márta jelenlétének tudatával él tovább és fete tovább. Ezt a feloldást Bébének a *Buda* utolsó fejezeteiben leírt kegyelemszerű tapasztalata hozza meg, amelynek lényege, hogy Márta továbbra is van, megvan, létezik. Erről tanúskodnak a következő szöveghelyek: „Ha Márta nincs már meg, én pedig jövök-megyek a lakásban és hiánytalanul megvagyok: ebből az egyik nem lehet igaz. Vagy én vagyok csalóka látszat, vagy Márta halála volt pusztán hiedelem. – Ha kettőnkét egységként nézünk, például egy összetartozó emberpárnak, [...] csak közösen hiányozhatunk az ábrából, vagy közösen lehetünk csak meg benne.”⁴² „Éjfél után [...] hirtelen rávilágított bennem valami, hogy rendben van. Ő átmenetileg most nincs itthon, dolga van, ez a szabály, én csak csináljam addig is, s majd azután, majd ő is meglátja, ahogy lesz, de egyelőre ez a platform. Vele is rendben van ez így, ez az ábra.”⁴³ „Márta hiányát [...] az allúvium nem tűrte. Megszüntette. Feshetsz tovább, Bébé [...] nyugalommal a katasztrófában, Márta megvan. Megvan, hol? Valahol, valamiként.”⁴⁴

A feleség újfajta jelenlétének az életbe való integrálását az a regénybeli gesztus is jelzi, amivel Márta megőrzött naplójának gondolatait Medve átveszi a saját készülő kéziratába. A gesztus azonban nemcsak regénybeli: ahogy a *Budában* az író Medve Gábor adaptálja barátja feleségének naplórészleteit, úgy a *Buda* szerzője is hosszabb részleteket emel át készülő regényébe a meghalt feleség, Debreczeni Gyöngyi fennmaradt naplójából, s ezek az idézetek szövegszerűen megegyeznek a Medve által kölcsön vett Márta-szövegekkel.⁴⁵ Mindez felfogható egy olyan szimbolikus írói gesztusként, amely – hasonlóan Kőmíves Kelemen tétéhez – az alkotáshoz szó szerint nyersanyagként használja fel a szeretett ember hagyat-

tékát, ahogyan emberi-személyes továbbéléséhez a társ újrateremtett jelenlétét. Mert az Rr, a keletkezés, csak a szeretet éghajlata alatt lehetséges. A naplórészlet felvétele a regénybe, a Márta-szöveg adaptálása a Medve-szövegbe, s a Medve- illetve Márta-szöveg adaptálása a *Budába*: a „hamuját a malteromba” ősi rítusának megismétlése a regényírás szintjén. Olyan gesztus, amely a titokzatos Másik jelenlétét kísérli meg rögzíteni és véglegesíteni a maga eszközeivel, hogy e jelenlét által mégis megmaradjon a szeretet-éghajlat, s tovább működhessen az Rr, a keletkezés dimenziója.

A Márta-Gyöngyitől átvett szövegrész, hasonlóan Ottlik regényelméletéhez, szintén lét-, illetve inkább életértelmező modellek rendszerét vázolja fel – a modellek ugyanis a saját-élet határain belül érvényesek: „Tegnap arra gondoltam: az életnek számomra négy síkja van. Hétköznapi, vagy reális sík. Kötelesség, járás-keles, spórolás. [...] Aztán romantikus vagy boldogság-sík. Szerelmi rögeszmék, érzelmek, regények, csodás hangulatok. Nagyon bele lehet idegesedni, mert édeskevés köze van a valósághoz. [...] Aztán félelem- vagy veszély-sík. Ő, az nagyon undorító és megalázó. Adóhivatal, gégerák, népi demokrácia, közelállók halála tartozik ide – minden félelem. [...] A végső sík, az érthetetlen, az én halálom síkja. Ott minden elveszti a fontosságát: kincs, hír, gyönyör, félelmek – minden-minden. Ha arra gondolok, boldogtalannak se lehet lenni.”⁴⁶ Ottlik modelljeihez hasonlóan ezek is felülírják egymást: a hétköznapi síkját más megvilágításba helyezi a boldogság síkja, de a boldogság jelentéktelenné válik a félelem síkjáról nézve, a saját halál síkjának aspektusából pedig érvénytelenné válik az összes korábbi életértelmezési modell.

A kétféle modellrendszer persze nem feleltethető meg egymásnak, már csak azért sem, mert Márta-Gyöngyi inkább a pszichológia, Ottlik pedig a filozófia köréből veszi a fogalmakat modellrendszerének rögzítéséhez. Ennek ellenére a párhuzamosság – legalábbis a rendszeralkotó létértelmezés kísérletének szintjén – nyilvánvaló. A két rendszer találkozási pontja lehetne például az a sík, amelyet Márta a halál síkjának nevez, s amely nála a végső nézőpont, a legkülső rendszer. Ottliknál ennek megfelelője lehetne az R2-vel, amit ő „ürnek” hív: nála ez az a pont, ahol a személyes személytelenbe vált, vagyis ahol a személyes én nézőpontja megszűnik. Az én-aspektus megszűnése azonban ebben a rendszerben nem kap tragikus színezetet, mivel az R2 nem a végső modell. Felülírja az Rr, amely a modellek átjárhatóságának, a köztük való mozgásnak a biztosítója. Tehát nem a személytelen ír a mindent magába foglaló, legnagyobb és végérvényes rendszer, hanem a keletkezés, a teremtődés dimenziója. Valószínűbb azonban, hogy Ottlik létmodelljei (legalábbis az R0-tól fölfelé) ott kezdődnek, ahol Márta-Gyöngyi életsíkjai végződnek. Hiszen Ottliknál már az R0-nak is az a lényege, hogy létrejön az én néző része,

³⁹ OTTLIK Géza, *Buda*, 34.

⁴⁰ V. ö.: OTTLIK Géza, *Buda*, 310.

⁴¹ OTTLIK Géza, *Miért Buda?* = *Ottlik-émlékkönyv*, 314.

⁴² OTTLIK Géza, *Buda*, 335.

⁴³ OTTLIK Géza, i. m., 334.

⁴⁴ OTTLIK Géza, i. m., 336.

⁴⁵ L. *Ottlik Géza kéziratok hagyatéka*, „Kockás füzet” = Országos Széchényi Könyvtár, Kézirattár, Fond 428., 35. doboz.

⁴⁶ OTTLIK Géza, *Buda*, 349–350.

amely személyes életét kívülről tudja látni, Márta-Gyöngyi síkjai pedig vállaltan a saját-élet keretei közt maradnak, s ennek megfelelően nem is létről, hanem életről beszélnek.

Ottlik a *Budában* továbbviszi a kettős elbeszélő *Iskola*-beli hagyományát. Bébé mellett itt is Medve a másik elbeszélő, a festő elbeszélő mellett ő a regényíró-elbeszélő, akinek kéziratai megjelennek a *Budában*. Márta naplórészlete regénytervként, lehetséges regényrendezőelvként épül bele a *Buda* szövegébe, illetve Medve *Buda*-beli szövegébe: „Medve legépelte, talán már betéve tudta az egész kézírásos szöveget, és szerette volna, Márta jóváhagyásával, beleolvasztani a saját Hilbert-kéziratába. Ez nem ment. Se átstilizálni, se végül összesen Márta két-három szavát kicserélni Medve regényírói hangjának megfelelőbbre, nem lehetett. Így hát – kicsit dühösen – felhasználta a dolog velejét: Lexi életét Márta négy síkján folytatta tovább.”⁴⁷ Medve tehát Bébé szerint nem szövegszerűen, hanem regényelméletként használja fel Márta modellrendszerét saját művéhez.

Nem véletlen, hogy Medve éppen Lexiről ír regényt. Hilbert Kornél árva, senkije nincs, így az ő élete történéseit – mivel nincs kinek elmondani – nem örzi senki. Medve regényírása Lexi életéről tehát megint csak egy szeretet-geisztusként fogható fel: az elmondva-megőrzés felejtésnek ellenszegülő, mintegy gondoskodó gesztusaként, amely egy másik ember életének megőrzésére irányul.

Medve regényrészleteit a *Budában* többnyire utalás-szerű, hivatkozott, kivonatolt vagy átírt formában kapjuk: általában a másik elbeszélő, Bébé idézi tartalmilag, illetve foglalja össze saját szavaival a Medve-kéziratokat. Szó szerinti idézésben csak egyszer halljuk a Medve-elbeszélő hangját: a (*A kézirat első változata, 1956. május-június:*) című fejezetben.

Medve szó szerint idézett regényrészlete ezzel a külön sorba szedett mondattal kezdődik: „Valami van.”⁴⁸ Szembetűnő, hogy a „valami van” az R2-modell tételmondata, s a szöveg további részei is mintha az ottliki regénymodelleket akarnák sajátos módon szemléltetni. A regény főhőse, Hilbert Kornél éppen ébred, s az ébredés tudatállapota vetíti elének visszafordított sorrendben a modelleket. Maguk az alvás és éberség közti tudatállapotok lesznek tehát a regénymodellek szemléltetői.

„Valami van. / Változás? Változatlan feketeség? / Valami mozdul. Fordul? Megszakad?” / A tenger odakint. Az éjszaka vége idebent. A szél.”⁴⁹ A lírai tömörségű szöveg a „csillagtávlat” szélsőségesen általános nézőpontjából indul, hogy aztán egyre közelebb érve válaszoljon arra a kérdésre, hogy mi is az, ami van. Ez a figyelem nem Hilbert Kornélból indul, hanem valahonnan nagyon távolról, s Lexi az a pont, ahová ez a figyelem-fókusz az ébredéssel fokról fokra közeledve visszatér. Csak a hatodik sorban jelenik meg a Hilbertre utaló személyes névmás: „bened”. A szöveg tagolása különálló sorokból bekez-

désekre vált át, és lassanként, fokozatosan – inkább csak mint lehetőség – megjelenik az R0 aspektusa: „Ezt még nem tudod. Egyelőre felébredtél valamire. Ámbár még fel sem ébredtél. [...] Még nem tudod, ki ébredt fel, még nem tudjuk, hol ébredtünk fel. Tudom, hogy én még nem ébredtem fel.”⁵⁰ Az egyes szám második személy után itt jelenik meg az egyes szám első személy, az „én”, de ez a későbbiekben nem tér vissza: a Medve-kézirat további részében Lexi többnyire mint „ő” szerepel, egyes szám harmadik személyben.

A tizedik bekezdéssel („Akkor felébred a fogoly a nógátásra...”⁵¹) jelenik meg a regényrészletben az, amit hagyományosan cselekménynek, történetnek nevezünk, s ezzel együtt az R1 (a konvencionális valóságértelmezés) modellje. A főhősben tudatosul, hogy mi vár rá, mit kell tennie ma, és rögtön összeütközésbe is kerül az egészen elhagyni még nem tudott R0 és R1 modellekkel: „Először is ébredjek fel. Először is rendezem el, ki vagyok, kik vagyunk, ki vagy – te, mi, ők, én? / És mi van?”⁵² A következő bekezdés már a visszafordíthatatlan ébrenlét állapotából adja meg a választ, s itt indul el a voltaképpeni történet: „Toronybörtön van. Tavasz jött megint, tizen-nyolc éve, vagy nyolc éve jön itt mindig új tavasz. Alszanak a népek, országok, városok, és fordul a szél, felriad a rab. *Vissza kell menned a világba, ahol Hilbert Kornél a neved.* (Kiemelés: H. M.)”⁵³ A szöveg itt azt az átmenetet szemlélteti (már a történet szintjén is), amelynek során Hilbert mint néző visszatér az ingyen mozi, vagyis a saját élete színpadára, s ott újra szereplővé válik.

A toronybörtön a nézői, szemlélődő létforma metaforája a maga magaslati fekvésével, stabilitásával és elzártágával. Ennek ellentéte a hajó, amelyre Hilbert a regényrészlet végén felszáll, s elutazik a „világba”. A hajó mozog, sodródik, instabil és kiszolgáltatott a természet erőinek – ez már a szereplő-lét világa, vagy egy másik ottliki metaforával élve: az ingoványra épült világ. Amikor a Medve-kézirat Hilbertje lejön a toronyból és alászáll a tengeren úszó hajóba, ott régi szerelme, Gordon Klári várja őt, aki a szöveg víziószerű atmoszférájában később Bébé anyjává, Évává változik át. Vagyis az élet-hajón, a szereplő-létben egy nő várja a főhőst, mint a tengerre szállás „tartozéka”.

Medve kéziratának története tehát ott kezdődik el, ahol Hilbert Kornél a néző-létből „leszáll” a világba, szereplővé válik élete ingyen mozijában, s ezzel együtt Medve regényében. Újra azzal a részével kezd élni, „amelyiknek neve, honossága, lakcíme van, s tesz-vesz, szerepel, ugrál a világban”.⁵⁴ A kéziratban szereplő Lexi hosszasan mérlegeli, hogy megéri-e ez neki, megéri-e elhagynia néző-léte megszokott biztonságát. Végül a „hajózni szükséges” parancsa győz, felidézve a *Buda* ingyen moziról szóló fejezetének mondatait: „Hát csináld tovább, Bébé, de ne felejtse el, hogy csak látogató vagy itt, néző. Ám ahhoz, hogy bármit csinálj, építs, teremts itt, hogy élj,

⁴⁷ OTTLIK Géza, *Buda*, 350–351.

⁴⁸ OTTLIK Géza, *Buda*, 288.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo.

⁵¹ OTTLIK Géza, *Buda*, 289.

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ OTTLIK Géza, *Iskola a határon*, 427.

ezt el kell felejtened. És ha elfelejtetted, ha nem őrzöd meg a kezdetedet, a kívülállásodat, utolér majd mindenféle istencsapása.”⁵⁵

Hogy mit is épített, teremtett a világban Lexi, s eközben miféle istencsapásai érték őt utol, azt mégsem tudjuk meg a kéziratból, csak nagyon vázlatosan. Bébé kommentárja szerint a történet, ami Hilberttel mint szereplővel elindult, s amit Medve kézírata az R1 modellje szerint rögzített, érdektelen, mivel eltávolodott, elidegenedett a főhős személyétől: „[Medve szerint] Hilbert Kornél hányattatásai nem érdekesek, mert pusztán a kort jellemzik, őt magát alig. A kor förtelmei mindnyájunkkal megtörténhetek volna: a történelem önmagát untilag ismétlő, lapos, elcsépeelt banalitásai csupán.”⁵⁶

Medve regénye Lexiről *mint regény* talán ezért bizonyult megírhatatlannak, s talán ez az oka, hogy – Bébé szerint – Mártának nem is tetszett a kézirat. Az idézett részlet nyilvánvalóan nem a Márta-napló életsíkjai szerint szerveződik. A fenti elemzésből kiderül, hogy ez a „kézirat” inkább egy olyan szövegkísérlet a *Budában*, amely az ottliki valóságmodellekkel, illetve azok (*A regényről* című Ottlik-tanulmányban rögzített) elnevezéseivel, meghatározásaival játszik. Valószínűleg ebből fakad a szöveg erőteljesen szimbolikus, illetve elméleti karaktere, amely ellehetleníti regényként való megformálását. Mintha nem egy regényíró, hanem inkább egy filozófus vetette volna papírra ezt a részletet filozófiai rendszere szemléltetéseként.

Márta életértelmező rendszere akkor már inkább a *Budának* a gyász munkával átszőtt második felében érvényesül. Itt valóban nagyobb hangsúlyt kapnak azok a Márta-féle életsíkok, amelyek a regény első felében nem látszóttak jelentősnek. Megjelenik az elbeszélő, Bébé életének hétköznapi síkja (átmenetivé, feleslegessé vált mindennapi ténykedések), emellett nagy szerepet kap a boldogság-sík (mint az elvesztett Márta iránti szerelem síkja) és a félelem-sík (betegség, magány, félbeszakadt regény). A halál síkja – ami azonban itt nem a saját-halált, hanem Márta halálát jelenti – a *Budában* is mint „érthetetlen” jelenik meg, ami minden mást is érthetlenné, sőt, értelmetlenné tesz. A válságba jutott Bébé-elbeszélő tehát átmenetileg egy szűkebb rendszerbe kényszerül, mint az ottliki létmodellek rendszere. Úgy is mondhatnánk: visszazáródik a saját életébe, nem tudja azt kívülről, csak belülről látni. Csak az R1 marad.

A *Buda* utolsó fejezetében (*December 3 – HÉT ÓRA*) a hajnali utca látványától váratlan boldogság fogja el az elbeszélőt. Érzését analizálja: az érdeklő, hogy valóságos, jelenbeli érzés-e az átélt boldogság, vagy egy régi érzés emléke csupán. A kérdés az alkotás oldaláról merül fel Bébében: „...csak akkor festheted a látható világot, mikor megvan benne az a láthatatlan »több«, amit meg akarsz őrizni: olyasmi, mint boldogság (vágy, romantika, stílus, nosztalgia, nem alaptalan várakozás), vagyis amit épségben-egészen akarsz magaddal vinni a túlvilágra. Avagy: ahová majd szeretnél még visszajönni néha.

/ Emlékezetből akármilyen festő meg tud festeni látható boldogságot; jó festő láthatatlant is, ha kell. Te nem. A látvány sokféle »több«-jéből tevődő, szemmel nem látható boldogságot érezned kell ahhoz, hogy festve is érezteni tudd, emlékekből összetenni nem elég.”⁵⁷ A keletkezés-létrejövés Rr-je tehát, ami nélkül a festmény/regény nem tud megszületni, enélkül a „több” nélkül egyszerűen nem tud működésbe lépni. Vagy talán ez a megmagyarázhatatlan, szavakkal csak körülírható „több” – maga az Rr? A fejezet során kiderül, hogy a váratlanul átélt „több” nem a múltban, hanem a jelen pillanattal keletkezett: „Az érthetetlen boldogság, ami ebben a napkeltét megelőző szürkületben elfogott, nem egy régi boldogság emléke volt. Nem emlék volt, hanem érzés – érzés a jelen pillanatban.”⁵⁸

Az Rr a lezárt rendszereket nyitja meg – s a többi modellek átjárhatóságát is ez a modellek feletti modell hozza létre. Az Rr a csoda, amit Both Benedek elbeszélő észben tart.⁵⁹ Az Rr az örök „mégis”, amely a tér-, idő- és okozatiság kategóriáit írja felül – akár úgy is, hogy a saját-élet korlátai közül szabadítja ki az ént: „Ha a halálom után vihetem magammal, amit még festeni szeretnék, akkor kezdjek bele nyugodtan: a munkám kényszerű megszakítása időnap előtt: nem fogja elpusztítani az egész meglévő nyersanyagomat.”⁶⁰ – ismeri fel Bébé. A megfoghatatlan és szabadító Rr érkezése a *Buda* utolsó fejezetének tanúsága szerint kegyelemszerű. Az Rr-nek tehát kegyelem-természete van. Non est volentis.

⁵⁵ OTTLIK Géza, *Buda*, 19–20.

⁵⁶ OTTLIK Géza, *Buda*, 292.

⁵⁷ OTTLIK Géza, *Buda*, 355.

⁵⁸ OTTLIK Géza, *Buda*, 358.

⁵⁹ V. ö.: OTTLIK Géza, *Buda*, 7–8.

⁶⁰ OTTLIK Géza, *Buda*, 357.

A hétköznapok természetrajza

Szentgyörgyi József rajzaihoz

Sokféleképpen juthatunk hiteles vallomásokhoz kis hazánk utóbbi évtizedeinek mikéntjéről, ha úgy tetszik, hétköznapjaink természetrajzáról. Ki-ki táblázatokba, lexikonokba, celluloidra vagy immár digitális pixelekbe, szóval igen különböző anyagokba gyúrja, mások levélbe-naplóba, lírába vagy lantba terelik, avagy konyha- és kocsmasztaloknál osztják meg, öntik ki élményeiket, tapasztalataikat. A krónikások egyik legfontosabbika a képíró – ahogy szláv és indián nyelvek némelyike mondja szó szerint is. *Szentgyörgyi József* is ilyen mániákus jegyzetelő. Klasszikus indíttatású, de folyton megújulni tudó és akaró, expresszív festő, és ilyen grafikus is.

A grafikus olyan, mint a vándormuzsikus: mindig úton van, ha máshogy nem, akkor önmagában. Megélni, át gondolni, megjegyezni csak jegyzetelve, jelekbe öntve, vonalakba-foltokba öltve lehet. Miként a vándorzenész, a grafikus is csak a kezei meghosszabbításaként leledző instrumentumaival működik, a kis hangszer, a ceruza, a toll, a papírdarab elválaszthatatlan társak, útítársak tehát. *Szentgyörgyi* vázlatait, rajzos jegyzeteit, illusztrációit nézve az összes elképzelhető élet-rezdülés tanúivá lehetünk, pedig többnyire csupán tenyéryni skiccek ezek. Bizony, *Szentgyörgyi József* jegyzetlapjai az emberi frekvenciák minden hullámhosszából őriznek és hordoznak, fizikai kiterjedésüknél ezért sokkal nagyobb a lelki-szellemi, miként *Radnóti* kis sáros-véres *bori notesze* is nagy súlyú spirituális-morális örökség. *Szentgyörgyi* kis rajzaiban a gazdag grafikai eszköztárral letisztultan társuló festői gesztusok vannak. Szikár fekete-fehér mivoltuk, vagy visszafogott koloritjuk ellenére tüzesen parázsló emocionális kis tartományok ezek, drámai tartalmak hordozói, közvetítői.

A grafikusok költők is, nemcsak krónikások, különösen az olyan olvasztótégelyekben öntudatra ébredtek, mint amilyen a Kárpát-medence volt. Annyi sebzett szárnyú, karikás szemű angyal kevés helyen született, mint erre felé, igen, itt másként cseng és többretegű *Ikarosz* története, és az egész angyal-lét. Így adalékok ezek a rajzok egy spirituális anatómia-atlaszhoz, egy Kárpát-medencei szárnytörténethez. Miként a legtöbb szakma művelője, *Szentgyörgyi* is tagja mestersége családjának, így kitapintható, vonalaiban, foltjaiban tetten érhető a rokonsága kép-krónikás elődeivel. *Rembrandt* rajzainak, rézkarcainak világa idéződik fel talán leginkább *József* képes noteszlapjain, miközben a *düreri* hagyomány, a rajzos útinapló műfajának kései rokonát is felfedezhetjük e lapokon. Mai rajzművészetünkbe az iménti tradíciót új tartalmakkal *Kondor Béla* plántálta át, az ő szellemi örököse is *Szentgyörgyi József*.

Kis lapjai röpke, de cizellált sóhajok a teremtettségről, esendőségről – ittlétünkről. Ha beengedjük magunkat maroknyi méretű, de időben, térben mérföldnyi távlatú, kút-mélységű erőterekbe, sokakkal, akár önmagunkkal is találkozhatunk. „*Őn itt áll*” – látjuk a legkülönbözőbb léptékű települések útbaigazító térképein a kis jelzés mezsgyéjén. Művészeti-szellemi értelemben efféle helyzetjelzések, helyzetjelentések a *Szentgyörgyi-kartográfia* (tér)képecskéi. Útikalauzok nekünk, úton levőknek, önmagunkhoz.

„az öröklét feszeng a pillanatban”

(Bertók László: Pénteken vasárnap)

„Sokáig, hét évig írtam ezt a könyvet, pedig a pillanatról szól. Arról, amit nem lehet kikerülni, de mintha örökké tartana, meg arról, amelyik föl villan és eltűnik, hiába kapaszkodsz bele.”

Bertók László új kötetének címe olyan nyelvi jelként állhat előttünk, mely – a fülszövegben olvasható utalásokkal együtt – a versgyűjtemény meghatározó kérdéskörét, a poétikai artikuláció jellegét és ritmusát, valamint az alkotói pozíciót is magyarázza.

Az elegáns, a költői formanyelv iránti tiszteletet különösen hangsúlyozó új versgyűjtemény meglehetősen hosszú (a 2002 és 2009 közötti) időszak termését fogja át, és – a 2007-es *Hangyák vonulnak* című kötethez hasonlóan – igazán egyetlen poétikai témát, a visszavonhatatlanul eltűnő idő, a csalókan föl villanó pillanat és az öregedés kérdéskörét járja körül.

A szigorú kompozíciós elvek szerint három ciklusba rendezett háromszor huszonöt vers mindegyike rímes, három négy soros strófából építkező egység. A szövegek fészes sorokba, a költő beszédmódjára korábban is jellemző hiányos mondatokba sűrített szakaszokba rendeződnek, s egy-egy markáns – gazdag asszociációs rétegeket képviselő – képet bontanak ki. A hetvenöt vers koherenciáját így egyrészt formai karakter, jellegzetes szövegkompozíciós elv teremti meg. A tizenkét soros költemények klasszikus értelemben ugyan nem szonettek, ám leginkább ehhez a – költő életművében oly meghatározó – lírai formához állnak közel. A Bertók László által alkalmazott, poétikai ritmust meghatározó sajátos szonettforma a gondolatiság, a talány és a fegyelmeltség artikulációs lehetőségeként állhat előttünk. A versgyűjtemény a szubjektum „sűrített önkifejezésének” nagyvonalú összegzése, a poétikai hang és a versek mögött rejtőző én szellemi-egzisztenciális tengelye közti útkeresés. Bertók László lírai alapélményeiből eredeztethető motívumai kiszámú poétikai eszköz alkalmazásával képesek a polifón, egymással is feleselő költői léttapasztalatok rögzítésére. Bár a 20. századi alkotók egy részére jellemző tónusváltások, az ambivalens hangnem alkalmazásának lenyomatai fellelhetők a versek világában, a szövegalakzatokra a világos artikuláció és az eredetiség kultuszától való idegenkedés jellemző. A tiszta csengésű sorok finom távolságtartásról, a gondolati tartalom „szikár pontossággal” rögzített jellegéről tanúskodnak.

„törött óralap, csupasz ág, / magára rímelő világ.
Csak a fölötte néma rés, / a hiány lüktet, mint a kéz,
a messi mag, a csonka ég / fűti a világ tetejét.”

(Sorról sorra röppen a táj)

„a gondolatban, mozdulatban, / mikor a kő befelécsobban
[a hullámba vesző mosolyban, / a pillanatban
[ott maradtam.”
(A lélegzetvételnél csöndben)

A kötet meghatározó kérdéseként bukkan fel az értelemmel bíró történetek keresése, illetve különösen az én, az élet és a halál határán egyensúlyozó szubjektum önértelmezésének kísérlete.

Bertók László poétikai világa, „hiátusos szövegépítkezése” az életmű egészen korai szakaszától sajátos olvasói magatartást, jellegzetes, koherenciakeresésre irányuló alapbeállítottságot feltételez. A költő szövegvilágában bizonyos jelölők (az új kötetben elsősorban a kétely, a bizonytalanság, a statikusság fogalomkörébe tartozó utalások) megkülönböztetett szerepet kapnak, s ebben az olvasó, az értelmező által kijelölt konfigurációban a textus retorikai lehetőségei is felszínre bukkannak. A szövegalakzatok koherenciáját az egyetlen pillanatot rögzítő, ám rejtett narratívákat tartalmazó, a kötet három egységének kapcsolatát is biztosító jelsorok teremti meg.

Bertók László sok-sok finom jelzést (ám olykor csak talányos utalást) tartalmazó szövegegységei így a „koherenciakeresés textusaivá” válnak, melyekben az alkotó és befogadó kölcsönös erőfeszítése nyomán rajzolódik ki „a szavak összeillesztésének drámája”. A szöveg, (a sajátosan értelmezett ikonicitást alkalmazó, újraértelmező) szerző és az olvasó is kifejezésre juttatja a (szöveg)világot egységgé formáló elvárásait, s ebből az egymásrahatásból új műfaji látomás bontakozik ki. A hiányos mondatok és szóalakok egymásra vetülése, egymásutánisága „intencionális korrelátumaként” teremti meg Bertók László szövegvilágát. Az egymás mellé látszólag csupán lazán kapcsolódó mondatok, kijelentések, a zárt egységek utáni indokolatlan váltások, töresek az elbeszélő éntől óvatos eltávolodást, majd visszalépést reprezentáló disztingvált igehasználattal válnak szinte észrevétlenül a szövegkohéziót megteremtő jelsorokká.

„Mindig közelebb. / Igazít kicsit.

(...) Mindig távolabb. / Már nem is jelez.

(...) Mindig ugyanaz. / Tengelye oda, ostora körül /
[billeg a csiga.”
(Mindig közelebb)

„Meg-meglódulni, mintha síneken? /

(...) Hintalovon érkezni meg? Hova?

Várni? Kifogni a menő szelet?”

(Hintalovon érkezni meg? Hova?)

Az igazi poétikai leleménnyel megalkotott kompozíciók egységét az egyes strófák kezdő- (ritkábban második, harmadik) sorában megjelelő változatos alakzatok, a hasonló jelentésű vagy alakú szóelemek, ismétlések biztosítják.

„Ahogy az arc, a bőr, az agy / lötyögésre nyúlása,
[rögösödése,
(...) Ahogy a szó, a tett, a vágy / csorbulása, vérzése,
[varasodása,”
(Ahogy az arc, a bőr, az agy)

„Az orrában, az orra felső / bugyrában (padlásán?),
[mikor / megakad,
(...) a szemében, a szeme vérző / mélyében
(tükrében?), ahol / föl-le száll
(...) a szájában, a nyelve izzó / patkóján (fészkeben?),
[ahogy / elbotlik,”
(A részletekre, arra nincs szó)

A versekben megszólaló szubjektum bizonytalanságát, a labilitást kifejező artikulációt csak erősítik a (fél)

mondatok modalitását meghatározó kérdőjelek. A *Hintalovon érkezni meg? Hova?* a címmel együtt 18, a *Gályapad? Fogorvosi szék?* tizenkét sora 14 kérdőjelet alkalmaz, és ugyanez (az olykor játékos-ironikus, olykor fájdalmas-groteszk) nyelvi – retorikai játék érezhető a *Motor röpteti-e, vagy csak a képzelet?*, a *Valamit a tető alá*, illetve a *Mintha szappanért futnál vissza* soraiban. Az önmagának és a befogadónak minduntalan kérdéseket feltevő, ugyanakkor (látszat)biztonságot kereső attitűd a teljes kötetre jellemző.

Az első ciklus (*Dróttal, spárgával, rafiával*) groteszk világa a mozaikszerűség eszközeivel, olykor fájdalmasan banális (tehát a drámaiságot elutasító) képhasználat alkalmazásával kínál fel jellegzetes poétikai önreprezentációt.

A költő konvencionális szövegelőzményekre, szófordulatokra, intertextuális jelekre utaló lingvisztikai térben rejti el narrátorát. Az én jelenlétének és elrejtőzésének finom lebegése, a labilitás nyelvi artikulációja az interioritás – tárgyiasság egymásba fonódását eredményezi. Az én keresése, az elviselhetetlen létélménytől való menekülési kísérlet, a haragtól való megszabadulás narratívája mindmind ott rejtőzik Bertók László képsoraiban. A két további ciklus (*Az arcodra, ha nem vigyázol, Ahogy önmagát körbeássa*) hasonló élményanyagból építkezik, míg a poétikai beszédmód a szigorúnak tűnő formai keretek ellenére nagyfokú változatosságot mutat. Az eltérő szótagszámok, illetve különböző rímszerkezetű szakaszok (*a a b b, a b a b, a b b a, olykor a a a a vagy x a x a*) sokféle tónust, tartalmat hordoznak. A jelölők közti sajátos retorikai–textuális kapcsolat, a verssorokat egészé szervező szavak (a mozdulat, a pillanat, a test) egymásra vonatkozásának lehetősége tranzaktív interpretációs pontokat jelöl ki. A költő szó- és nyelverteremtő tette a nyelvi elemek ikonikus jellegében, illetve a rímhasználatban nyilvánul meg. Bertók László a rímet e kötetben is olyan kiténtett pozícióként kezeli, melyben nincs kötelező érvénye a grammatikai törvénynek, a rím és a kompozíció kedvéért elmaradhatnak (vagy hiányos formában jelenhetnek meg) szavak vagy ragok.

„Semmi, csak ő a győztes embert, / te meg a
[vesztést, szomorút.
Ő nem fél napozni a sírkert, / te sírva még a gyalogút.
(...) Ő ki-be jár az éden hátsó, / s almával tömve a zsebe.
Te meg, a kapu előtt álló, / örökké, hogy sehol, sose.”
(Semmi, csak ő a győztes embert)

A versek markáns fonetikai (és a létezés minőségét jelentésánál is rögzítő) elemei a textus nyelvi szintjén rendezik az én állapotának jeleit. A szavak közti fonetikai és jelentéstani kapcsolatok, a szójátékok és a különböző vagy kétértelmű asszociációk, amelyek egyetlen szóhoz (*perc, centi, por*) kötődnek, a *Pénteken vasárnap* világában elsősorban strukturális alapelveknek tűnnek. A banális képsorokban váratlanul bukkannak fel nyers poétikai képek: „Nyavalyogni a közös gennyes?”, „Ömlik a szívekből az ól. / Rőfög a sírkert”, „Kopasztott csirke... Micsoda? / Lükettő vándling az agya.” olykor az egzisztenciális csömör és keserű düh tárgyi regisztereiként. Bár a versek látóköre kilép az egyén sorsát reprezentáló zárt terek világából, a személyes sors általánosabb képletként áll előttünk, megmarad azonban a világot birtokba venni próbáló ember esendő tragikuma, a másikhoz tartozás po-

ziciójának bizonytalansága. A lassan megsemmisülő valóságokat, a széthulló tárgyakat figyelő én elsősorban a felületek eltávolodását reprezentáló szavak erőteljes használatával jelzi létélményét.

„Ahogy az ég, a föld, az ág / (...) s zizeg a hangyaboly
[tovább”
„Világgá mennek a hegyek,”
„ez az állók, mégis megyek / valami, ami akkor,
[hogya”
„a mindenség pora, sava / testből, lélekből kimozog?”

Bár a költő verseinek térkoordinátáit tudatosan redukálja a személyesség, az intimitás keretei közé, a szétforgácsoló világ létélményét mindvégig magunkénak érezhetjük. A költő olyan kötetet tarthatjuk ismét a kezünkben, amely – azon túl, hogy a banalitás, a kisszerűség világának ironikus reprezentációját képviseli – a megtisztulás felé vezető utat csak a lét kibogozhatatlannak tűnő enigmáival való szembenézésben tudja elképzelni.

„Ahogy szökik és bekerít a messze, / s az öröklét
[feszeng a pillanatban,
ahogy egy csillag önmagába esve / utoljára a
[végtelenbe villan.”
(Ahogy a percek is meghosszabbodnak)

Bertók László életművének nevezetes évfordulói szép és fontos versgyűjtemények megszületését eredményezték. A költő ötven évesen a *Hóból a lányom* című válogatott és új verseket tartalmazó kötettel, hatvan évesen a 243 szonettből álló *Három az ötödiken* című gyűjteménnyel, majd tíz évvel később a *Platón benéz az ablakon* (*Versék 1954–2004*) címmel megjelenő, az életmű keresztmetszetét nyújtó kötettel egy kivételes (és számtalan leágazást rejtő) poétikai világ lenyomatát rögzíti. Az idő erejével, a test száználmas törekenységével, a lét határhelyzetei felé közeledő ember dilemmáival komolyan számot vető új kötet a hetvenöt éves költő végtelen felé tartó lépéseinek üzenetét is hordozza.

(Magvető Kiadó, 2010)
Horváth Imre

„Próba-halálok, próba-létek”

(Tózsér Árpád: A vers ablakán kihajolva.
Válogatott versek)

(*A költészet mint bábeli könyvtár*) A vers ablakán kihajolva kötet cím Tózsér egész költészetének szimbolikus összefoglalása, hiszen egyszerre foglalja magába kint és bent, fent és lent világát, s veti fel múlt és jelen, látszat és valóság, élet és irodalom problémáját: „S ahogy a tekintet ki-kirepes: / a vers ablakán kihajolva / fölnyújtózkodsz egy égi sorba, / kikattan halkán a földi retesz.” (*Sebastinus mondja*) „Áll sötétlő sziklák közt lesben: / istennőkre vár; mióta lehel, / mindig a voltban, s délibáb-leszben, / mennyég és föld között, se alá, se fel.” (*Parisz*) A között sajátos világa ez, melyben „csak lebegés van, / és nincsen hová.” Ám e tér nem csupán a világból kiszakított, az istenektől

távol került modern ember kényszerű pozíciója, hanem tudatosan vállalt filozófiai perspektíva is: „*Képes vagy lát-körödet, a szubjektum ívét / túlról is nézni, / a nádirodát fentről látni? / El tudja gondolni a nyelvünk az ént?*” (A *hütteldorfi kertész*) Vers és valóság világa hol eggyé fonódik, hol élesen szétválik, hol egymással felcserélhető.

Hermetikusan zárt és látszólag szűkre szabott világ ez, s hiányérzete támadhat annak az olvasónak, aki a hétköznapi értelemben vett valóságot kéri számon e versektől. Esztétikai nézőpontból azonban nagyon is tág ez a költészet, hiszen a kollektív emlékezet révén egy olyan kultúrhistoriai utalásokkal átszőtt intertextuális hálózatot hoz létre, mely képes átlépni téren és időn, többféle módon is megidézve a hagyományt. Az evokáció módja lehet mítoszátirat (*Csapda Odüsszeusznak*), versátirat, illetve allúzió (a vörösmartys *Ezredvégi sorok a könyvről* és a *Nem lesz új csontvetemény*, a Radnótit idéző *Téli levél a kedveshez*, a József Attilára utaló *Globális árva*, a Whitmant, Ginsberget és Kassákot is felelevenítő *Madarak*). Kettős átírat a *V. N. mester testamentuma*, mely egyszerre idézi meg Vitezslav Nezvalt és Villont. Továbbírt történet, illetve kiegészítés a Joyce-ra utaló *Finnegan halála* és a Madách Tragédiájához kapcsolódó *Adalék a nyolcadik színhöz*. Stílus-, illetve szerepjátéknak tekinthető a *Tanulmányok költőportrékhoz* című ciklus, melyben a kortárs magyar líra nagyjainak hangján szólal meg (pl. Petri György, Kukorelly Endre, Orbán Ottó, Tóth Krisztina). Gyakoriak a motívumokra épülő művek (Borges, Valéry), az eliotti versmodellre utaló beépített vendégszövegek (*Mittelszolipszizmus*, *Ivan Mestrovic Jób-szobrához*, *Finnegan halála*). A felidézés történhet címadással (*A skarlát betű*, *Nietzsche*), mottóval, ajánlással vagy valakinek az emlékére írott verssel (A Hrabalt is idéző *Capriccio – Petri Györgynek, megkésve*), hommage-okkal (az Illyés Gyulának valamint Szabó Lőrincnek adózó *Ez a kocsmá és a Vezér-monológok*), de történhet forma és műfaj által is. Tózsér gazdag formaművészeti tárházában egyaránt helye van a kötött (triolet, szonett, glossza, ballada) és szabad versformáknak, találmunk példát a klasszikus (ekloga, episztola) és modern műfajokra („lábjegyzet”, „jelentés”, „kísértet-makett”), kép- és szövegversre, archaizáló és interpunkció nélküli műre.

Egy Tóth Lászlóval folytatott beszélgetésben Tózsér azt vallotta, hogy „az irodalomhoz valószínűleg sohasem a közvetlen élmények adják az ihletet, hanem maga az irodalom, az irodalmi élmény. S ehhez az elsődleges élményhez csak járulékosan kapcsolódnak az úgynevezett valóságos élmények.” Tózsér Árpád költészete egy olyan bábeli könyvtárat épít fel, amelynek falai között a kultúrára fogékony olvasó szabadon járhat-kelhet, egy-egy csöndes zugban elmélkedhet, s esetenként akár el is tévedhet. Mélyen ontológiai ihletettségű, intellektuális líra ez, melynek bonyolult, labirintusszerű járataiban türelmes Thészeusként találhatjuk meg Ariadné fonalát.

(*A költészet mint élő múzeum*) Tózsér Árpád költészetének tengelyét az idő (jelképei mindenféle órák, ú. m. vekkeróra, ingaóra, homokóra) és az emlékezés alkotja, mely szoros viszonyban van az identitás és a hagyományfolytonosság kérdésével. Ez utóbbi kettő szintén nem választható szét egymástól, hiszen önazonosságunk csak a személyes és a tradíció által közvetített múlt felteképezése révén manifesztálódhat. Az emlékezés több-

féle formája is fellelhető Tózsér költészetében. A személyes emlékezés lehet monológ jellegű autobiografikus, mely vagy villanásszerű epizódként (*Barbarossa-terv*, *Egy iskolai évkönyvre*, *Gőz a víz fölött*, *Sötétítszta*), vagy montázszerűen (*Mittelszolipszizmus*) idézi fel az ősoket, gyerekkort, ifjúságot. Lehet kommunikatív-nemzedéki, melyben egy „outsider” a befejezés dialogikus kiszólásával a múlt példáján keresztül a jelenhez is szól (*Jalousionisták*). A *Csatavirág* című utolsó kötet „létdalaiban” az emlékezés vagy kényszerű–kényszerítő létállapottá („*Emlékből nincs kiút, keríti a nemlét, / gúzsprésként nyomja ki belőle a színbor*.” – *Színbor*), vagy világgépalkotó erővé válik („*úgy látja: egyetlen emlék a világ*.” – *Korunk hőse*). A személyes emlékezésnél azonban hangsúlyosabb Tózsér Árpád költészetében a kollektív és/vagy kulturális emlékezet, mely képes felidézni az elveszett édent, hogy annál élesebbé váljon korunk transzcendenciahiánya, mítoszatlansága. E költészet alapállása a nietzschei világgépet tükrözi: „...mítosz híján odalesz minden kultúra természetes alkotóereje: mert csak a mítoszok övezte horizont zár szoros egységgé valamely kultúrát, tereli ugyanazon mederbe egész folyamatát, minden mozgalmát. (...) És előttünk a mítoszt veszített ember, aki minden múltak közepette múlttalanul és múltra éhesen, örökké kielégítetlenül kapar és kurkász, hogy valami gyökeret leljen.” E költészet is tisztában van azzal, hogy a legfennköltebb kulturális értékekről is lefoszlott már az abszolútum aurája, mégis hisz abban, hogy archaikus és klasszikus mítoszainknak identitásképző szerepük van, mértékadóak a modern ember számára is, hőseik történeteiben személyes sorsunkra ismerhetünk. Tózsér a folytonos mesélhetőség hitével és az olvasó dialógus-léte állításának szándékával újrain, átír, felülír, egymásra ír régi (és új) történeteket, mítoszokat (*Panem et circenses*, *Efebosz a téren*, *Danton*, *Vezér-monológok*, *Palimpszesztus*).

A hagyomány az emlékezet révén képes a bennünk visszhangzó értelmes megtapasztalására s annak felfedésére, hogy a világ elemei nem lineárisan, inkább holografikusan elrendezettek, s a transzcendens világ tipikus időviszonya az egyidejűtlenségek egyidejűsége, a földi pedig az örök körforgás: „*A sors nem múltból jövőbe, / inkább csak körbe léptet, / arcodon sírások körme / mutatja időben-léted. // A miocénben időzől, / ijesztnek jégár-dagályok, / hűlt földön magányod gőzöl, / grenz-erfahrungodat várod.*” (*Határtapasztalat*) A hagyomány tehát képzeletbeli múzeum, azonban Gadamer szerint „nem szubjektív gyűjteménye a múlt darabjainak, és pusztán nem azért van szükségünk tradícióra, hogy konzerváljuk a múltat, hanem átültessük a jelenbe. (...) Az átültetésben pedig az is benne van, hogy valami régebbit megtanulunk új módon mondani és megérteni.” A tózséri (és minden valamire való) líra egzisztenciális tétje pedig nem más, mint önmagunk és a világ megértése. Ezt látszik igazolni még Tózsér Árpád tudatos versátírói és újrendezői gyakorlatja, hiszen az egyes művek kötettről kötetre való újrafelvétele, átírása (vagy kihagyása) a verseket nem csupán önmagukban álló zárt egységként, hanem a visszatekintő önértelmezés alakzataként is olvashatóvá teszi, de arra is ráébreszthet, hogy nincs végleges forma, az örök lezáratlanság vágya és kínja életünk nagy paradoxona.

(*A költészet mint theatrum mundi*) Az emlékezés mellett Tózsér lírájának másik feltűnő sajátossága a szerep-

játszás, azaz nem csupán újairja, hanem maszkokba bújva újra is játssza a hagyományt, tisztában lévén azzal, hogy ha nincs átélés, a tradíció konvencióvá válik, historizmussá fakul. Musil szerint az irodalom célja „nem önabrázolás, mindig behelyezkedés, önmagunkat nem megismerő, hanem átélő, elszenvető, furcsán érző és akaró objektumnak ábrázolni”. Az én-azonosság problémájáról Tózsér Tóth Lászlónak így nyilatkozik: „Az én magánember-létem csupán egyetlen lét valakinek a számos létezmódja közül. Az a Valaki pedig megnevezhetetlen, egy megnevezhetetlen egzisztencia, egy metafizikai görcs a világmindenségben. Azzal van adva, hogy minden megteremtett arcától, helyzetétől igyekeznek különbözni.” Számára tehát „nem az egyéniség a döntő, hanem az állandóan új egyéniségbe menekülés szabadsága.”

Tózsér költészetében olyan egyszemélyes színházat teremt, melynek forgatókönyvírója, rendezője, összes szereplője és nézője, sőt sűgője is egyaránt ő. A színpadon egyszerre zajlik egyén és világ drámája, melyben néha a tragikum, néha a komikum, de legtöbbször a tragikomikum a meghatározó. A nézőpont lehet emberi, a benne-lét, de egyszermind a kint-lét pozíciója is: „nem tudom elviselni / hogy köröttem minden olyan, mintha / ripacsok játszanának / egy dilettáns komédiában.” (*Euphorbosz monológja*) De lehet egy Madáchot idéző tisztán kívülálló, luciferi: „Meg kell mondanom, a szememet / e látványos darab fölöttébb szórakoztatta, / de a lelkem, a lelkem az érintetlen / maradt tőle.” (*A forradalmakról és a lélekről faggatják*) A fenti, égi nézőpont szintén ironikus: „Innen, az égi zsinórpadlásról nézve a Föld csak sülyesztett / színpad, amelyen nem akar véget érni a Huszadik század című / frivol dráma.” (*Adieu, Föld!*)

A virtuális színház drámaírója és egyik színésze a hanyatló, ezüstkori Rómában élő „költői lelkületű filozófus”, *Euphorbosz* lehetne, akiről Tózsér egy Németh Zoltánnal folytatott interjúban ezt vallja: „Az *Euphorbosz* monológja című kompozícióban *Euphorbosz* tulajdonképpen virtuális drámaíró, aki abban éli ki drámaírói hajlamait, hogy drámaként éli meg és adja elő – saját magának – a saját sorsát és környezete eseményeit.”

További színészi szerepekként („felnőtt mimikri”) a lírai én maszkok sokaságát magára öltve, száz alakban életre kelve sokszorozódik meg, s hozzá létre én-konstrukcióit és alteregóit. Két komikus-ironikus írói alakmása „a lét nélküli tudatú”, „mittelszolipszista” *Mittel Ármin*, közép-európai költő, aki hol a bazini, hol az n-i elmegyógyintézet lakójaként tűnik fel, s „feltalálja a vers nélküli verset” és *Franz Xaver Kappus* kapitány, Rilke dilettáns költőtársa, aki „hiszi, hogy Rilke, bár – Kappus”, s akinek hol „aranyerét (meg) operálják”, hol „önmagába mélyed, s megvizsgálja a mélységeket, ahonnet élete fakad.” Tragikus szerepfigurája *Szent Sebestyén* vértanú, aki „agyonynyilatztatását túlélte és börtönbe zárták.” (*Sebastinus mondja*) Az ókori római szatíraíró, *Juvenalis* figurája révén a rezonőr szerepében jogot formál kor- és erkölcskritikára, s teszi mindezt nyers, vitriolos, indulatos stílusban. (*Juvenalis I., II.*) Eltűzött groteszk-dramai szerepkör *Vrba úré*, a kiöregedett ripacsé, akinek „ágytálért és ibuprofenért” való látványos üvöltése, sírása, jajveszékélése még sokáig borzolhatja a nézők idegeit. (*Vrba úr*) Közvetett szerepekként foghatók fel a nyelvben feloldódott szubjektum *Tanulmányok költőportrékhoz* című ciklusbeli „hangjai”, mely megszólalásmódok azt a József Attila-i gondolatot tükrözhetik, hogy „hiába fűröszöd önmagad-

ban, csak másban moshatod meg arcodat”. A pálya végéhez közeledő virtuális színész *V. N. mester* bőrébe bújva elkészíti számvetését: „Nehéz szerepeim ha voltak, / megküzdöttem velük hiven. Rossz (s jó) vagyok, akár e korszak, / embernek gyarló, bábu nem.” (*V. N. mester testamentuma*)

Végül színészként, nézőként, sűgőként s rendezőként is eljön az pillanat, mikor tisztában kell lennie, hogy a függöny ohatatlanul legördül. Mint író, „nézi az ég merev lapját, s érzi, nem lesz több könyve.” (*Historia Arcana*) Mint sűgő, tudja, „a 'kijár' itt olyan végszó, / amelynek hiteles folytatását csak innen, e kerti verem / sűgőlyukából mondhatom be.” (*Euphorbosz monológja*) „Az utolsó jelenet” rendezőjeként „felfut / a színpadra, s csak áll. / (...) Nem jut / eszébe semmi, csak ez: Finita...” (*Finita la Commedia*) Nézőként maga is az előadás részévé válva – immár felfüggesztve a kívülálló nézőpontját – a személyesség okán rádöbben a darab tragikus mivoltára: „S én, jaj, ott vagyok fizetett néző, hol véres szemekből / végleg kipatazkik a nézés, s a sorsom eldől.” (*Historia Arcana*) Színészként az utolsó szerepben *Hamlet* álarcát magára öltve – mint egy modern performance-ban – saját teste is színpaddá válik („a bőr; a test, a mell: színpad), s rituális áldozatként halálát kétszer is eljátssza. Egyszer *Hamletként* („Másra sújt, ön-szívére céloz” – *Hamlet*), egyszer pedig egy József Attilát idéző modern kori végzet-dráma tragikus, névtelen hőseként („Kaptál egy álszent világot, / hol már az isten is álnok, / s lettél globális árva – / Hajtsd le fejed a sárba.” [*Globális árva*])

Láthatjuk, a szereplehetőségek tárháza a tőzséri színházban szinte kimeríthetetlen, a maszkok sokasága egyszerre nyújt lehetőséget a rituális rejtőzködésre és a vallomásszerű önfeltáráásra. Nem a posztmodern arc-talan szerepjátszó hajlama, inkább a klasszikus és későmodernség magatartása ez, hiszen Oscar Wilde szavai szerint „Egy szép maszk sokkal többet árul el gazdájáról, mint maga az arca.” Tózsér maszkjai közül már többen kiemelték *Mittel Árminét*, aki a szűkebb haza, Közép-Európa groteszk-ironikus figurája. Tózsér szakítani kíván a közép-európaiság illúziójával, ezért *Ármin* lakhelye nem valószínű földrajzi táj, inkább fiktív, metaforikus: „Az ismert formákon túl van e kör; / túl és innen: örökké az uton. (...) Egyik parttól a másikig botol, / s érzi: ő a körök közt a Között.” (*Mittelszolipszizmus*)

(*A költészet mint katarzisz és/vagy kultúrsoikk*) A kötetet végigolvasva egyre nyilvánvalóbbá válik Tózsér lírájának az a modernségben gyökerező életérzése, amit *Karl Jaspers* így fogalmaz meg: „Egy olyan világban, amely csak mint külső rend létezik – szimbolikus jelentés és transzcendencia nélkül – , üresen hagyja a lelket, és nem felel meg az embernek, aki, ha a lélek magára hagyja, visszaszorul saját elemei közé: kívánságaiba, unalmába, rettegésébe, közömbösségébe. Ebben a világban az egyén magára hagyatva, egyedül él. S ha filozofikusan akar élni, saját fáradságával kell felépítenie azt, amit a világ nem ad meg neki.” Tózsér *Árpád* poeta doctusként teremt maga köré egy bonyolult utalárendszerrel átszőtt, kultúrhistoriai vonatkozásokkal terhelt filozófiai alapozású versvilágot, ám a *Csatavirág* című utolsó kötetben – a forma- és eszköztár imponáló gazdagságának megtartása mellett – érezhetően egy letisztultabb, sűrítettebb ábrázolás- és kifejezőmód felé halad e líra („a csöndbe térnek a dalok”).

(*Palatinus Kiadó, 2010*)
Ujlaki Csilla

Negyven felett az ég

(Jász Attila: *Alvó szalmakutyák*
avagy áldozati ének)

„egészen a szívig lehet látni”

Nagyon szép kivitelezésű könyve hátsó fülszövegén a következőket olvashatjuk a szerzőről: „Jász Attila költő, esszéíró. Apa, férj, kutyagazda. Jazz- és képzőművészetfüggő. Kultúrmisszionárius”. Ez a kötet motívumhálózata által is megerősített azonosítássorozat azért válik rendkívül figyelemfelkeltővé, mert Jász Attila előző kötetei (*Aszókés gyakorlása*, *Fékezés*, *XANTUSiana*) az ún. lírai én metonimikus-metaforikus helyettesítésének az alakzataiként formálódtak. A korábbi versek rögzítetlen énje nem pusztán én-alteregők sorát hozta létre, hiszen egy nagyon érdekes strukturális következménnyel is járt. A tapasztalat közvetítettsége által a szó nem a beszélő én helyettesítésében nyerte el végső funkcióját, hanem a hasonló elemekkel (mások szavaival, szószerveződéseivel) való közvetlenségi viszonyában. E poétikai felismerésnek strukturális következménye egy sajátos önfelreflexív intonáltság lett, a líra egy olyanfajta tükrör-stádiuma, melyben a tükrök – a szövegek – nem a külvilágra, hanem önmaguk másikára nyíltak. A líra így értett episztemológiája a szerzőt informálisan kirekesztette a maga által teremtett vonatkozásrendszerből, s egy az íróniára alapozott poétika jelenlétét tette lehetővé. Az *Alvó szalmakutyák* című kötet visszatérés egy olyan vonatkozásrendszerbe, melyben a szerzői én, a lírai én és a hozzájuk kötődő mondás egy tengelyen helyezkedik el – poétikusabban: egy ritmusra dobog a szívük. A visszanyert centrális lírai hang azonban megtartja, sőt bővíti korábbi széles körű legitimitását.

Ez a ritmikus bővülés Jász Attila költészetét egyfajta territoriális szerkezetbe rendezi. Kötetei, ciklusai egy-egy konkrét vagy metaforikus tér megszállásai, visszaszerzései, amiknek során egy korábban ismeretlenségében vonzónak tetsző világ-valóság működése tárul fel a költészet terében. A szerző, természetesen nem conquistador, aki a leigázás szándékával, és a megszálló fölényével néz körül az új földön partot érve, sokkal inkább az a misszionárius ő, aki az idegen földre elsődlegesen saját magát hozza mint eszmét. Miközben térít, megtérül benne is az idegen, mert világossá válik, hogy az idegen tér szellemi valósága valójában mennyire nem idegen. A *Miért Szicília?* Égei-tengerének mitológiája, a *Xantusiana* Észak-Amerikájának indiánjai, az *Alvó szalmakutyák* Távol-Keletének tradíciói a kulturális és területi távolság különböző fokozatait jelenítik meg, s úgy válnak a költői szemlélet érdeklődésének tárgyává, hogy idegenségük a poétikai értelemképzés hajtóereje lesz. Az elődök a messzeségek vándorai: Csontváry Kosztka Tivadar, Xantus János, Körösi Csoma Sándor. Amikor Jász Attila *e nyomok* szellemében ír, valójában *e szellemek* nyomait őrizi. Az invenció és az imitáció kettősségében formálódó szellemi-poétikai tér egyrészt extenzív, kiteljesedő formává válik, másrészt a szellemi intenzitás révén koncentrált tartalmakban realizálódik. A szellemi expanzió során minden irodalomná válik, terek, korok, tárgyak, hangok, képek, szobrok, bábuk sűrű közegében/ből megteremtődő irodalmi tér egzotikuma szinte elnyeli az olvasót. Az *Alvó szalmakutyák* című kötetben organikusan vannak jelen a korábban már meghódított te-

rületek formái, alakzatai, melyek átnőnek, beívódnak az új kötet szövegterébe. Ebből a szempontból a könyv a szintézis tere, melyben az új elem magától értetődő természetességgel idomul a már korábban kialakult tér erővonalaival. A kötet négy ciklusának formális összetartását formálisan a paratextusok biztosítják. A ciklusok elé helyezett mottók Lao ce Tao te king című tankölteményének egy szövegrészletét négy különböző fordításban adják meg (Ágner Lajos, Hatvany Bertalan, Weöres Sándor, Karátson Gábor): „*se Ég se Föld nem emberi / a tízezer dolgot olybá veszik mint a szalmakutyákat / a szentekben sincs semmi emberi / olybá veszik a sokaságot mint a szalmakutyákat*” (Karátson Gábor). Ez a négy sor mint a kötetben végigfutó vörös fonal teremt összetartozást az egyes részek között, mégis valami lényegi elválasztottságra mutat rá. Nem tudjuk, mennyire szándékos a mottó és a versvilág, az elválasztottság és az átjárhatóság poétikája közti szemléleti feszültség fenntartása, de úgy érezzük, hogy ez a disszonancia izgalmas ritmust ad a kötet extenzív komplexitásnak „*A szalmakutyákat halotti áldozatoknál használják. Egy szekrényben használják ezeket az összekötözgetett fűnyalábokat, és himzett ruhákkal öltöztetik fel, míg a halott képviselője és az áldozópap bőjtelt tisztítják meg magukat. Majd felajánlják őket. Az áldozat után azonban eldobják, és a járókelők lábbal tiporják szét a szalmakutyákat. Végül valaki összeszedi és elégeti maradványait.*” A kötet fülszövegének magyarázata szerint a szalmakutya az emberi sors kettősségét szimbolizálja, melyben lényegiség és esetlegesség, fontosság és jelentéktelenség egymást kölcsönösen érvénytelenítő ritmusa valósul meg. A fenség és a tragikum esztétikájának feszültsége Jász Attila költészetében (már régebbtől fogva) az ironia távolságtérítő beékelődéseinek köszönhetően rendeződik. A szalmakutya-lét ironiája a Friedrich Schlegel-i definícióban ragadható meg: az ironia folyamatos parabasis. Az azonosban megnyíló és fenntartott távolság, megszakítás (parabasis) Schlegelnél az önteremtő embere szabadságkifejeződésének távlatra. A felfüggesztésben koncentráldott, és a távolságban szétosztott végtelen erő nem semlegesíthető, nem tüntethető el, hiszen az maga az eltűnés. A szalmakutya-lét immans tartalma a pusztulás – a felfüggesztett halál, ami megszakított, felfüggesztett, ám az élet felől maga is megszakít és felfüggeszt. Retorikai szempontból a szalmakutya mint áldozati tárgy az értelmes pusztulás allegóriája. Léte az ember életéhez kötődik, pusztulása az ember halálához – ennyiben sorsallegória. Ebben a kontextusban maga a mű is lehet áldozati tárgy, ami egy beszélőhöz köthető életéről leválva az „utcára kerül”. Főleg, ha gyászének, ha a fájdalom artikulált formájaként létével, születésével mintegy leveszi a terhet a beszélőről, és élni engedti azt. „*sötét templom mélyén üvegkoporsóba zárt cári szív / szeretnék lenni, / és nem az / aki itt most verset ír.*” (iii. mostitt)

Az *Alvó szalmakutyák* kötetben kibontakozó költői tér fontos sajátossága az az elsősorban ajánlásokból megteremtődő sűrű szövevény hálózatrendszer, mely az elsődleges funkció, a vonatkozási rendszer, az igazodási pontok kijelölésén túl a kötet belső törvényeinek is fontos meghatározója lesz. A szövegek kb. kétharmada ajánlás, forrásmegjelölés formájában a tulajdonnéven keresztül egy-egy személyhez kötődik. Jász Attila korábbi kötetei is éltek a személyesség megteremtésének ezzel

az eszközével, ám korábban ez a gesztus az én hangjának a disszeminációjaként vált értelmezhetővé. A szerzőszubjektum heterogenitása, mindig-mássága nyert benne poétikai formát az intertextusokon keresztül. Az én-alteregók (Pessoa, Paul Auster, Weöres Sándor) tulajdonképpen egy beszéd- és szemléletforma modulációiként jelentek meg. Az új kötetben az ajánlások többsége kortárs képzőművészekhez, költőkhöz szól, de nem módosítja a költői beszéd alapkarakterét. Ezek a mottók sokkal inkább *tematikus meghatározóként* értelmezhetők. A tulajdonnév itt egy-egy ars poetica és értelmezésmód metonimikus helyettesítője, s mint ilyen, nem mindig válik szövegformálás belső elvévé. Ez a sajátosság leginkább a képzőművészeti tárgyú szövegekben válik nyilvánvalóvá, ahol is a helyettesítés hordozója gyakran az aposztrófált személy egy festménye, s a helyettesítő funkció a kép verbális megragadása, valami láthatóság szavakkal történő újraláttatása. Véleményünk szerint azok a legjobban sikerült szóképek (szóvá tett képek) a kötetben, ahol a színek, tónusok, terek, faktúrák impresszionista-asszociatív leírásán túl a vers képként kezd gondolkodni, s elsősorban önmagára mutat és nem a képre.

A kötet recenzió úgy látja, hogy a versek hol jelölt, hol látens (mindenképpen nagyon érdekes) alakzattömbökbe rendezőnek. Az alakzattömbök általunk történt önkényes megnevezése igyekszik idomulni a kötet tematikus implikációihoz, s talán segítségünkre lesz a költői tér belső összefüggéseinek a vizsgálatában.

I. festőversek (szóképek)

A kötet első és második ciklusa tartalmaz festőverseket. A festőversekben egy költő beszél képről (szoborról, textiliáról), tehát egy olyan hang szólal meg bennük, amely számára a képben és látványban megszilárduló artikuláció elsődleges rögzítettsége egy másodlagos, verbális rögzítés potenciálját tartalmazza. E versekben tehát látens alaptéma a reprezentáció, a megjelenítés, a művészi objektiváció két különböző formájának izgalmas, de nem problémamentes játékba hozatala. A költői nyelv és a képi nyelv egymásra fordíthatóságának problematikus-sága Platóntól kezdve jelen van az európai esztétikai tradícióban. Szerinte a festőnek a festék és vászon külsőleges anyagában való mimetikus leképezési tevékenysége csupán a látvány pusztá látszására irányul, s ezzel a kijelentéssel tulajdonképpen a képpel szemben a költői kifejezés elsődlegességének ad hangot. A képnek az idea igazságával és annak tiszta láthatóságával szembeni kétszeres eltávolítottságához képest a nyelvi kifejezés a lényeghez közelebb kerülhet. Platón tehát a reprezentáció két, nem egyenrangú szintjét látja a festészetben és a költészetben.

A kép és szó közötti identitás – a megértés képi nyelve és verbális nyelve közötti egyszerre konvergáló és ellentétes a viszony. Hermeneutikai síkon a kérdés akkor kikerülhetetlen, amikor a szem képi élménye az interpretáció során nyelvi közegbe megy át, azaz egy látványstruktúra megértése verbális apparátust hoz mozgásba. A kép hermeneutikájában tehát a nyelvi kód mint szükségszerű közvetítő idegenség jelentkezik, hiszen a nyelv mindig önmagáról beszél.

(mindenképpen)

Sulyok Gabriella emlékfoszlányai

Először csak ágak, majd az apróbb részletek is
[kivetkőznek a felhőfoszlányokból, egy tócsa lágy hullámzásaiból,
[lassan bontakozik ki a fa lombkoronája is, levelek és sejtelmes
[üres közök költöznek a fénylő ágacsok közé, tökéletes
[megfelelőjeként egy temetőkeri fának, mégis biztosan tudod, nem, nem az,
[ez a fa sötét, tócsaszerű lombkoronájával csak papíron él, ke-
[retben, hiába piszkálsz bele, akár az eső, újbegyvel a tócsatü
[körbe, nem tűnik el, csak árnyalódik az újrarajzolódások nyomán,
[sötét, súlyos árnyéka ott marad, kicsit fölszívódik, beleivódik
[ugyan lassan a földbe, de csak azért, hogy ott, onnan
[bontakozzon, növekedjen tovább a gyökérszerű lomb, immár
[láthatatlanul, lefelé, bennünk, minden képen egy kicsit másképpen.

Ez a nagyon szép szöveg képleírás, tehát benne egy képtárgy válik verstárggyá. Szinte megjelennek az olvasó szeme előtt Sulyok Gabriella individuális fái. A lombzat és az ágak finom rendszeréből sugárzó látványerő azért tud megőrződni a versben, mert a nyelvi egységek rafinált, finom hálózatának szintaxisa a kép konstrukciós elvét érvényesíti: az ismétlődések, beékelések, sokszorozódások szeriális rendjének elvét. Mintha a szavak mozgása a fát ábrázoló grafikus finom kézmozdulatait képeznék le. A látvány tehát nem pusztán inspiratív felület a vers számára, hanem belső formaelv. A vers nem a fa leírása, hanem magának a burjánzásnak a megjelenítője.

II. testversek

A kötet verseinek egyik érdekes típusa az olyan szöveg, amely egy potenciális (meg nem festett) kép kibontásával születtek. Érdekes, hogy ez a megoldás leginkább a testversekre jellemző. A test Jász Attila verseiben többnyire megbontott *corpus*, nem zárul önmagára, hanem valamilyen szegmentálódáson megy keresztül, s a szegmentált részek a világra nyitják a testet. A test kórbonctana bizonyára összefügg a szalmakutya figurájával, az el/felhasznált test, amely tűzre vettetik, valójában az ember teste. (Ennek a képi értelemnek lehetnek a reprezentánsai a meg-rázó hontalan-versek, amelyekben az otthontalanság leginkább a test hontalanságában ábrázolódik. A hontalan test kizárólag tárgytestekhez kapcsolódik.) A test zártságának a megszűnése invenciózus szürrealista képek sorát teremt meg ezekben a versekben. Az alászállás a test rejtelmibe az extenzív külső tér oppozíciójaként az önmagaság birtokbavételének a poétikai formája. A megbontott corpus szürrealista tere nagyon szép képi szerkezetekben rögzíti a költői fantázia vizuális potenciálját:

Ablaknyílás a mellemen, kitárom

*szárnyait, hadd szellőzzenek a szobák,
repülje át minden rejtett sarkát a friss levegő,*

*hordja csak tele homokkal,
növényi, állati meg emberi nyomokkal az idő,
csontjaimnak majd egykoron puha homokágya legyen,
egy-kettő elsárgulva a felszínen,*

III. tengerversek

A tengerversek nem alkotnak tematikus tömböt a kötetben, de jelenlétük meghatározó, hiszen minden ciklusban találkozhatunk velük. A tenger több szempontból is végső referencia Jász Attila számára. A költői szemlélet szintjén a tenger a mozgó végtelen, olyan eszköz, amelyen keresztül „Isten szépen lecsupaszít mindent, alkot”, azaz olyan közeg, amely meg/átformálja az ember tárgyi valóságát, lerombolja és újrateremtí a formákat. A tenger ugyanakkor „takonyszínű”, s az emberről leváló hulladék mauzóleuma, az idő tárháza, időtlenség, amibe tárgyakként ékelődik az emberi idő. A tenger acheron típusos jelentése tehát a rajta és benne fennakadt emberi kacatkatalógus révén demitizálódik és depoétizálódik, mégis megőrzi az forma eredeti szerkesztését. A tenger abból a szempontból is referencia, hogy abszolút háttér: fehér vagy festett vászon, üres vagy teleírt lap, artikulálatlan vagy értelmes morajlás – de felület. Olyan alap, ami önmaga létén keresztül lehetőséget ad valami másnak a megjelenésére, megjelenítésére. Jász Attilánál a tenger – Thalassa-arché. A legszebb tengerversek pontosan fogalmazza meg az alapnak az ember-előttiségét.

Nemakar
duinói paradoxon

*Szárnyas hajóról nézi a halk, halódó partot,
ahogy Isten szépen lecsupaszít mindent,
alkot,*

*egy angyal meg a szikláról nézi a tengert,
vizet köveket, szemetet,*

*nem akar,
nem akar látni embert.*

Végül a tenger természetesen kép, látvány, vizualitás, aminek invenciózus megjelenítésében nagyon gazdag a kötet. A már említett „takonyszín tenger” meghökkentő képe rendkívül plasztikus (szinte Rimbaud tengerét idéző), s éppen naturalizmusának köszönhetően nagy megjelenítő erővel bír. A tengerversek jelentik az *Alvó szalmakutyák* kötetben a habarcst, az összekötő masszát, s ily módon maguk is *közeggé* válnak. Hullámszerű ismétlődésük jól reprezentálja mind az alapszerkezet ritmikáját mind a költői szemléletmód pulzáló jellegét. A tengerversek mellett nagyon fontos témaaspektus a kötetben a *folyó, víz, Le folyó* motívumok köré szerveződő sorozata is.

IV. férfivers (szívvers)

A szerzői én Jász Attila korábbi köteteihez képest – mint már fentebb említettük – hangsúlyosan íródik bele a szövegtérbe. Az önreflexió kiinduló pozíciója a „negyven fölötti lét” könnyűsége és terhe. Véleményünk szerint ezek az alapvetően önironikus versek a kötet üzenetének a legfőbb hitelesítői, hiszen bennük a beszélőn érvényesül a kötet világképi-poétikai szemléletének az igazságigénye. A beszélői pozíció legfőbb meghatározója e tekintetben az elhasználódás-élmény, ám a múlandósággal, az idővel való szembenézés nem teremt nosztalgikus perspektívát, s nem váltja ki a rezignált bölcselkedő, kopottas hangját sem. Helyettük az önironia (ami Jász Attila költészetének egyik fundamentális eleme) hangja uralja a verseket, aminek köszönhetően a szövegek szerencsésen egyensúlyoznak a komoly játék – az élet – pengeélen. A férfiverssek szorosán kapcsolódnak a testversekhez (néha átfedik egymást), mindkettőben a szalmakutyasors személyes allegóriáit látjuk. A sorssal való ironikus szembenézésben többnyire megteremtődnek az ellenállás formái, azok az emberi tartalmak, életkötelékek, amelyek lehetővé teszik a másikhoz fordulás gesztusát: „*azért talán mégse / temessétek el magatokat élve.*” Valójában a versbeszédben megképződő tapasztalatok eleve feltételezik az idő olyan erős jelenlétét, mely révén az idő a szívbe ér. Jász Attila kora az összerendeződés kora. Az az idő-állapot, melyben a csöpögő vízcsap látványa felszólítás a tetre, a hiba látható – tehát kezelhető. Az értelmezésnek (önértelmezésnek) ez az ironikus alakzata különböző variációkban tér vissza ezekben a szövegekben.

Nemjönkibelőle
avagy negyven fölött az ég

*Akár egy túl régóta használt csap, csöpögött,
ha kellett,
ha nem*

*aztán már azt sem,
elvízkövesedett,
mostanra meg nem jön ki belőle lassan
egyetlen csepp valami sem*

*(pl. szeretet vagy mi
ami az élethez feltétlenül kell
eni szokott, ami nélkül
– állítólag – nem érdemes),*

A nem-romantikus érzelmesség nagyon fontos eleme Jász Attila költészetének. Mintha az intellektuális és érzelmi kötődés egymás szűrőjén engedné át a másikat. Talán a személyesség fogalma ragadja meg jól ezt az attitűdöt, amennyiben a személyesség elsősorban nem személyekhez kötöttséget jelent, sokkal inkább a léttel szembeni személyesség konkrétcióit, identikus alakzatait. Valószínűleg a Jász Attila-i önironia is ebben gyökerezik. A testversek centruma a szív – több vers „belépés a szívbe” vagy szív történekek reprezentációja. A férfiverseken belül meg kell említeni azokat a nagyon szép apaverseket, melyek a gyász munka szövegeiként értelmezhetők, ám nagyon intenzíven íródnak rá az én-ről szóló szövegekre, fenntartva egy soha véget nem érő elemi kapcsolatot.

V. taovers (útvers)

A kötet talán legszebb szövegcsoportja a *belső császár: Kőrösi Csoma Sándor noteszlapjaiból (Su-la-ce nyomában)*. A területfoglalás, a szellemi expanzió fiktív dokumentumai nagyon pontos képet adnak arról az útról, ami, véleményünk szerint, Jász Attila költői útja is. Ugyanis Kőrösi Csoma személyes útjára olyan sokszorozódások rakódnak, melyekről maga az utas eredetileg mit sem tudott. Az út nem tervezhető éppen azért, mert a nyitott jövő felől találkozások, interferenciák telepednek rá, az út azonban mégis mindig oda ér.

(halálugyanaz)

Sose gondoltam volna, a Szatledzs-völgyben, útban
[Kanam felé,
hogy egyazon cél vezérel minket, csak épp az
[ellenkező irányba,
a bőrszakos tibeti kereskedőkkel, a pasmina kecske
[szőre, vagyis
tudományos ambícióim mögött valójában egy angol
[állatorvos
gazdasági ötlete húzódtott....

Úgy véljük, Jász Attila kötetében Kőrösi Csoma útjának szellemi rajza képződik le Sulyok Gabriella fáinak, ágrajzainak kanyargó vonalaiban, találkozási és elválási pontjaiban, de a tengerversek tengerhullámaiban is. Az így értett út-motívum tematikus kitüntetettsége tehát valójában poétikai elv érvényesülése, miszerint az alkotás olyan tér, amely ismert és ismeretlen utak csomópontjait teremti és tartja fenn, azaz lehetetlen bármiféle térképre történő felrajzolása, hiszen az sohasem az utat jelöli – csak az út nyomát. Az *Alvó szalmakutyák* a külső és belső utak könyve. Térhódítás és egyszerre térteremtés is. A költő térnek fontos komponense a verstér mint forma.

VI. formavers

A kötet formák gazdag repertoárja, ám e tekintetben is hangsúlyos a ritmikus ismétlődés szerepe. Az alapformák közé tartozik a prózavershez közelítő sorkizárásos forma, melyben a külső egyszerűség összetett, sokszor szinte útkereső szintaxist zaboláz meg. A kereső szándék ellenére nagyon pontos mondategységek az úton lét módusát reprezentálják. A másik póluson a „szellős szabadvers” formája áll, amely változatos képletekben nyílik és zárul. A kötet egyik sajátos formáját, jobb híján, „hosszú haikunak” nevezhetjük. Ezek olyan rövid szövegek, melyek grammatikájukban, tematikájukban és hangulatilag is idézik az ősi keleti formát, s a kötetegész is szinte implikálja ennek a formának látens jelenlétét. A kötet szerkezetében is érvényesül a formakombinációs logika. A szinte taxonomikusan elrendezett szerkezet világosan áttekinthető tematikus – és formahálózatot teremt. A kötet záró verse – keretvers párja az (aliglátszik) – ötletes kilépés a szövegtérből, a „megszállt” területek átadása az olvasónak, hiszen a versben véget ér a költő.

Fáradtangyal

*Egy fáradt angyal nyugós maszkját
mossa le rólam a reggel*

*nézem csak, nézem,
ahogy a Le folyó elviszi,
elviszi
fogkrémmel kevert borostával
az arcom.*

(Kalligram Kiadó, 2010)
Komálovics Zoltán

Futóhomok

(Csehy Zoltán: Homokvihar)

A Dunaszerdahelyen élő Csehy Zoltán kétségtelenül a magyar irodalom poeta doctusainak számát gyarapítja –, ezt a megállapítást a 2010-ben megjelent *Homokvihar* című kötet is egyértelműen alátámasztja. Bár a műfordítóként és irodalomtörténészként is elismert és termékeny szerző nem túl gyakran jelentet meg verseskötetet (a legutóbbi a 2006-ban megjelent *Hecatelegium* című könyv volt), eddigi munkáiból a fent megfogalmazott állítás minden szempontból védhetőnek tűnik. A szerző roppant nagy irodalmi és művészettörténeti műveltséggel rendelkezik, melyek a verseknek nem csak tartalmában, témájában, de formai megoldásaiban is tetten érhetők. Ez a hatalmas tudásanyag akár meg is rémítheti olvasóját, aki a kötet(ek)et olvasva magát könnyen aprónak, törekenynek, a vele szemben álló műveltséganyagot pedig monumentálisnak érezheti. De ha nem is fogja el kisebbségi érzés, nagyon kitartónak és öntudatosnak kell lennie ahhoz, hogy követni tudja a nyilvánvaló és rejtett kultúrtörténeti, irodalmi, művészeti utalások tömkelegét, a más korok műveivel folytatott párbeszédet, s képes legyen feltárni e költői világ – ha nem is minden, de legalább egy koherens értelmezéshez szükséges – rétegeit, sokszínűségét.

A *Homokvihar* egyrészt továbbviszi a *Hecatelegium*ban már középpontba állított antikvitás témáját, másrészt színre lépteti a komolyzenét, mint újabb, az irodalom és a költészet számára új távlatokat nyitó lehetséges „beszélgetőpartnert”. Olvasójától tehát elvár némi ismeretet az antik görög és római irodalomról, szerzőkről, mitológiáról, valamint nem kevés tudást a zenéről. Csehy Zoltán természetesen mindkét terepen otthonosan mozog, hiszen az ókori irodalmat fordítóként és irodalomtörténészként is jól ismeri, s a nevét ismerők előtt talán az sem titok, hogy irodalmi munkássága mellett rendszeresen és értő módon ír zenéről, elsősorban kortárs komolyzenéről kritikákat. A *Homokvihar* című kötetben mintha ez a két szenvedélye fonódna össze, s kelne életre egy harmadik fontos szenvedély, a költészet, a versírás segítségével, azt játékba invitálva.

A rendkívül szép kiállítású, kisalakú könyv borítóján egy meztelen férfitest látható, amely kiszolgáltatottan zuhan egy kottával, hangjegyekkel kibélelt kútba/örvénybe. Ebben a figyelemfelkeltően szimbolikus (és ezért az értelmezés számára nehezen megkerülhető) képben megjelenik egyrészt a zene sodrása, hatalma, mely akár még a testre, érzékekre is felforgató hatással lehet, másrészt az érzékiség, testiség problémája, amely az eddigi kötetekben egyformán domináns kérdéskör. A borító sugallta len-

dület a címben is érzékelhető, méghozzá a vihar átrendező, felforgató erejében. Ennek interpretálásához talán a kötetzáró *Homokvihar* című vers segíthet hozzá leginkább. A szöveg címe alatt olvasható (a verstesthez még közvetlenül nem tartozó) dőlt betűs megjegyzés szerint: „...sivatagi szél árad a szövegből, mely minden pillanatban kész átrendezni a tájat”. Vagy sokat segíthet az alábbi részlet is: „Mivé lesz a homok? Ez a száz testtel megáldott/ örökös kivetkőzés...” Mindkét részlet arra hívja fel a figyelmet, hogy a homokvihar, azon túl, hogy megvan benne a vihar ereje, egy speciális helyzet: vihar egy olyan közegben, ahol az állandóság, a fix pontok nem léteznek. A homokdűnék helye akár óránként változhat a sivatagban, és a táj állandósága nem létezik, percről percre módosítja azt a szél hatalma. A természeti erő egy rendkívül képlékeny anyaggal találkozik itt. Ez a találkozás pedig több mindennek lehet a metaforája. Vonatkozhat egyrészt a művészet (és jelen esetben elsősorban a zenére és a költészetre kell, hogy gondoljunk) és a befogadó találkozására, ahol a zenét hallgató, verset olvasó szubjektum lenne a homok (akit akár gyökeresen is megváltoztathat a lehangoló hatású művészet); de vonatkozhat akár az értelmezés működésére is. Ez utóbbi esetben az interpretáció lenne a szél, mely újra és újra képes átrendezni egykori alkotását, megváltoztatva a masszívnak és kikezdehetetlennek tűnő korábbi formákat. Mindkét esetre jellemző az állandó változás, a folyamatos megújulás lehetősége és az ezzel együtt járó szabadság. Szabadság az egyik oldalról, kiszolgáltatottság és tehetetlenség a másiktól. A befogadó sokszor tehetetlen, szinte csak hagyja, hogy magával sodorja az áradat, vagy beszipantsa az örvény (és itt ismét érdemes felidézni a borítón található képet), ugyanakkor értelmezéseivel ő maga is alkotóvá, (át)rendező erővé válhat. Így rendezi át a mű az őt befogadó szubjektumot, és a szubjektum a művet, kölcsönös oda-vissza ható játékként.

A befogadó és a műalkotás kettőssége mellett hagyományosan egy harmadik vizsgálendő tényező is felkínálja magát: érdemes pár szót ejteni az alkotó oldaláról is. A kötet hátsó borítójára kitett idézet (kiemelt helyzete miatt is) szinte kínálja magát, ráadásul nehezen lehet másképp értelmezni, mint valamiféle „költői önvallomást”: „És én már nem bírok többet ölni, / nem fér már belém több halott, / átnőnek bőrön, izmokon, / helyettem zengik el tőlem nyert sorsukat, / s olyan vagyok, mint egy többször levakart tekerics.” Ebben a néhány sorban megjelenik az irodalom, mint szüntelen palimpszesztus, újírás és kombináció, ugyanakkor az irodalmi apa-gyilkosságok problémája is. A versbeszélő helyzete kettős és paradox, hiszen halottakat őriz magában (a nagy irodalmi, költészeti elődöket), akik egyrészt rajta keresztül szólalnak meg, de ő sem képes másképp megszólalni, csak az említett elődökön keresztül („helyettem zengik el tőlem nyert sorsukat”). A múlt irodalma csak a jelen közvetítésével válhat elérhetővé, ugyanakkor a jelen sem képes függetleníteni magát a múlttól, minden egyes hangjában, még a legeredetibbnek tűnő megszólalásban is ott „kísértenek” a múlt nagyjai.

A kötet két nagy egységre tagolódik, az első könyv a *Nottetempo*, a második a *Homokvihar* címet viseli. Az elsőben egyértelműen a komolyzené, míg a másodikban az antik mítoszoké a főszerep. A *Nottetempo* versei között Webern, a francia Milhaud és Messiaen, az amerikai avantgárd zeneszerző, Antheil, Philip Glass, Puccini és még sok más zeneszerző is megidéződik, hol közvetlenebb,

hol közvettebb módon. Puccinivel szabályosan párbeszédet folytat a ciklusban, másoknak a zenéjére fókuszál, sőt, verssé tesz két operarecenziót is. A komolyzenében járatan olvasó megrémülhet ezektől a szövegektől, és helyenként tényleg zavarosnak, kaotikusnak tűnnek a zenetörténeti szempontból iskolázatlan befogadónak. Az írások nagy része azt próbálja a legkülönbözőbb formákban és hangnemekben körüljárni, mi is, milyen is a zene hatása az emberre. A zené, mely a legkevésbé racionalizálható, s így legnehezebben interpretálható művészet, mely nagy részt nem is intellektusunkra, hanem érzékeinkre, testünkre hat: „A sokszorosan üreges testű isten / (régii regék mondják) / végül átszelte az erdőt, / átkelt az Amazonason, / s hagyta, játsszon a szél a testén, / s míg ki-be bújócskázott / a zene, minden mozdulata, bár komikus volt picit, / tiszteletet parancsolt. // Mintha nem lehetne szélből az ember / tüdeje, mája, epéje, veleje is, (...)” (*A Philip Glass-konstans I.*) Külön érdekesség, hogy míg ezen esztétikai kérdést járja körül, s már említett, kivételes műveltségét is csillogtatja, a szöveg finomságát obszcén kifejezések, megjegyzések tarkítják: „Vegye a kabátját, és végre menjen. / Ekkora részletezés már szégyenteljes, / untat, hányok magától, / és csöppet sem érdekel, bűdös-e a lába, / s miért nem élvez el, hányszor, hová dugja szaros ujját, / s mért zokog vasárnaponként, / ha újra lát egy apránként széteső nőt, / s hogy mért nem ír szabályos dallamot.” (*A Milhaud – változó IV.*) „Ó, nem, nem pokol ez, az ellenkezője, Henriette, / a sivárságra ugyan példa, bár... / Itt próbálta visszafogni a szellentést, / mely épp a legszebb mondatnál / kíváncsított belőle ki. (...)” (*A Milhaud – változó III.*) Szinte minden versben találunk ehhez hasonló, a testre, a test kevésbé finom funkcióira, működésére utaló sorokat, melyek kilógnak a szofisztikált szövegekből, ez a regiszterkeverés ugyanakkor sokat elárul a testről mint olyanról, annak létmódjáról, s nem engednek megfélekedezni arról, hogy a befogadó, műélvező sohasem pusztán szellemi lény.

A második könyvben a zene helyett az antikvitás mítoszai, szerzői, a görög és római világ válnak meghatározóvá. Kitérített eljárás, hogy egy-egy antik történet részletét dolgozza fel újra, eltolva a hangsúlyokat, esetleg új kontextusba helyezve a történetdarabkát. Ahogyan az előző könyv avatott zeneértőt, ez a ciklus szinte klasszika-filológust követel, ha minden apró utalást, parafrázist meg akarunk érteni, fel akarunk dolgozni. Az a kötet összes versére igaz, hogy talán túlságosan sokat követel, s néhol cserben is hagyja olvasóját. Sokszor támad az az érzésünk, hogy kevesek vagyunk ehhez a szövegvilághoz. Vannak versek, amelyek a háttérudás nélkül is jelenthetnek valamit (hiszen a cél sohasem az eredeti koncepció rekonstrukciója, a szerzői szándék megtalálása), vannak azonban olyanok is, melyekkel szinte lehetetlen bármit is kezdeni azon kívül, hogy igyekezhetünk felgöngyölníteni és megtalálni az utalások háttérkonotációit. Az intertextualitás, a palimpszeszt játéka nagyon sokat adhat egy szövegnek, ugyanakkor talán akkor nevezhetjük igazán erősnek, ha „műveletlen” olvasójának is nyújt valamit, több réteggel is rendelkezik. A József Attila-díjas Csehy Zoltán verseire ez nem mindig igaz, így nem kizárt, hogy sokan visszatáncolnak majd e kötet verseit olvasva, ami különösen azért kár, mert a *Homokvihar* a formákkal magabiztosan bánó, invenciózus költő kifejezetten jó verseit, sorait is elrejtí majd.

(Kalligram Kiadó, 2010)
Kolozi Orsolya

„...csak felmutat”?

(Zalán Tibor: Göncölszekér)

Tenyérnyi könyv, nagy intenzitású kispromóakkal. Értégyors és jelentős szakmai elismerés: Mészöly Miklós-díj. Gyors és számottevő recenzió, recepció: szubjektív reflexiók régi Zalán-hívóktól, -értőktől; felemás méltatás felemásnak mondott írásnívó miatt; fikció és valóságirodalom arányainak latolgatása, műfajmegjelölési bizonytalanságok; a realizmus zaláni változatainak kritikai elmaszatólása – mindezek azt mutatják, hogy szerzőnk legutóbbi kötete is érdemi figyelmet vonzott, de sokirányú tehetségének legújabb lenyomatai az életmű egészét tekintve még eléggé társtalanok ahhoz, hogy biztonsággal találjon meg rajtuk minden érdemi fogást a szakmai és szakmán kívüli olvasóközönség. Nem mintha nem lennének hangsúlyos és jól viszonyítható előzményei e gyűjtemény darabjainak Zalán eddigi munkásságában. Első verseskötetével egy időben már novellája és lírai publicisztikája egyaránt megjelent (l.: *Blue Dolphin* – in: *Mozgó Világ* 1980/5., *Kék cserepek – Üzbegisztán* – in: *Palócföld*, 1980/5.), publikált már jóval ezelőtt tárcasorozatot (l.: *A kor falára* – in: *Jászkunság*, 1991–1992, *Lapvég* – in: *Iskolakultúra*, 1992–1998), korábbi epikus műveiben szintén feldolgozott sok innen is ismerhető élményanyagot (pl.: *Amerika, munkapad, körülírások; Papírváros*), kedvelt témái, motívumai (halál, vér, szexus, gyermekkor) rendre ott voltak már versesköteteiben is. Valahogy mégis indokolható mindemellett az a lappangó, részbeni kivárás és ráhagyatkozás, mely szerint – szerzőnk hűtlen és eklektikát kedvelő írói alkatát ismerve – arra számítunk, hogy a kispromóknak nem lesz folyamatos és konzekvensen épülő felütésük az életműben; s ha lesz is még belőlük, azok lesznek annyira függetlenek e mostani írásoktól, amennyire függetlenek ezek a korábbiaktól. Annyi biztos azonban: Zalán ismét olyan művet alkotott, amely túlmutat a pályaképi jelentőségen, és méltóképpen demonstrálja újra azt az elemi, mondhatni: őserőt, melynek közvetlen hatása mindig is jelen volt műveiben, s amely talán munkásságának legfőbb védjegye, legyen szó bármely műnembeli alkotásairól.

„fut vele egy ... szekér”

Amiként Zalán első verseskönyve, a *Földfogyatkozás* egy függetlenített opussal kezdődött, úgy az első kispromóakötet is önállósított nyitódarabként szerepelt egy írást. Mindkettőre jellemző, hogy sok mindent előrevetítenek az utánuk olvasható művekkel összefüggésben, habár az epikus szövegek négy ciklusa több váratlan megoldást is felsorakoztat a karakteres kezdés után műfaji, tematikai, stílusi értelemben és a narrációs technikában egyaránt.

Ha még fel tudjuk idézni Ady és Kosztolányi éjszaka-látomásait (*Kocsiút az éjszakában, Hajnali részegség*), vagy éppen Tolsztoj Andrej hercegének olmtüzi belefedeledkezését a holdas-csillagos égbolt ihlethozó látványába, valami hasonlóan euforikus állapotot képzelhetünk el, mint amelyet szerzőnk alteregója, Pál élhet át a kötet címadó írás aktuális élethelyzetében. Zalán, aki sosem volt híres arról, hogy boldogság-irodalmat művelne,

most egy alakmás számára adja meg a teljes önfeledtségnek, a boldogságvágy beteljesülésének élményét, melynek még az sem kölcsönöz sötét tónust, hogy a szereplő a történet befejezésében már saját életének végpillanatait vizionálja. Ennek az extatikus állapotnak romantikus, pátozközeli vagánysága szinte felszabadítólag is hat az olvasóra, és ez azért fontos, mert a későbbiekben nyers és komor árnyalatok sokaságával jeleníti meg a szerző az elmúlást, a pusztulást, és még akkor is csak látszólagos felszabadultságot szemléltet – a megrendültséget kompenzálva talán –, amikor az utolsó fejezet címadó írásában könnyed humornak tetsző hangvétellel ad sajátos színezetet a balesete utáni túlélés-pillanatoknak, érzések és gondolatok groteszk hangvételű felidőzésének.

Hogy a szerző miért nevezi alteregóját éppen Pálnak, annak családi, magánmitológiai kötődései vannak. Az apától és a bátyjától kölcsön vett név itt olyasvalakit jelöl, aki jól felismerhetően személyes zaláni vonásokat mutat, de mégsem ugyanaz a figura, aki a harmadik fejezet történeteinek már sokkal inkább önállósított-függetlenített alakja, címszereplője. Az ég és föld között suhanó, elvágódó hontalanságában, több értelemben vett kívül-létezésében is zalánian lírikus alkatú alakmás csak a későbbi kisciklus darabjaiban tűnik fel művészemberként, most a családtagok mellett csupán barát-művészeket idéz meg az égi seregszemle során, s még az is hangsúlyt kap ekkor, hogy ő „semmiképpen sem próféta”. Nem is esik szó semmiféle küldetésről, ars poeticáról – a csillagkocsi-kázás pergőképei inkább egyféle kvázi-számvetést, életfilm-visszanézést jelképeznek, melyben a boldogságérzet forrása talán elsősorban az a ritka teljességérzet, amely bizonyosfajta világértés, mindenértés kinagyított pillanatában válik szemlélhetővé és szemléltethetővé.

„kicsit érteni kezdtem”

Ha a nyitó novella az értő beteljesedés pillanatából származtatja alapélményét, akkor az első ciklus darabjairól elmondhatjuk, hogy azok pedig az értés-élmények korai származtatására alapoznak, amikor megidézik a gyerekkor anekdotákban gazdag világát. Szinte mindegyik történet hozzátesz valamit az értőbbé válás naivságvesztő momentumainak kiemelésével a felnőtt világlátás és értékrend kialakulásának előzményfeltáráshoz. Talán nem véletlen, hogy itt is kiemelt szerep jut egy alkalmi, intuitív égbé bámulásnak: „Hirtelen csönd támadt. Feküdtem a gang forró kövén, és tudtam, most tényleg nagy baj van. Kínomban nézni kezdtem az eget, és kicsit érteni kezdtem a nagyapámat, aki egész nap a semmibe bámult” (*A rendőr vére*). A korabeli hozzáállás körvonalazásában viszont az is hangsúlyt kap – nyilván ironikus hangsúlyt, hiszen hősünk, „Tibi” végül tanári diplomát és gyakorlatot is szerzett –, hogy a gyermek-beszélő már se tanulni, se tanítani nem akarna többé (*Emlékirataim*), és ez a gesztus Zalánra, az irodalmárra is jellemző, azaz: ő általánosságban és e kötetben is távol tartja magát a didaktikus bölcselkedéstől, a példázatoságtól. Egyik legutóbbi nyilatkozatában erről ekképpen beszél: „A jó történet soha nem tanít, csak felmutat, választásra kényszerít, döntéshozatalra sarkall” (Magyar Szó).

A Téglyagári történetek beavatásmeséi szinte mindvégig teljes hitelességgel a gyermeki nézőpontból, a gyer-

meki megélttség reflexióival ábrázolják az egykori kisvilágot és szereplőit, amit sajátosan ellenpontoz az utolsó fejezet három szövege (*Húsleves, régi fénykép...*, *Negro, E-TÉ-TE*), hiszen azokban már a felnőtt tudata vetíti egymásra a két életkor eseményeit, az alanyi reakciókat. És fontosnak tűnik a gnosztikus vonulat szempontjából az is, hogy a záró ciklus címadó története (*Villanások tágra nyílt pupillában*) az érzékek és az értelem visszanyerésének folyamatában szintén a fokozatos, szembesülő tudásra-értésre helyezi az igazi hangsúlyt.

Az első ciklus tizenkét darabja szinte egy laza fűzésű, a koherens folyamatrajztól távol álló kisregénnyé áll össze. Hasonlít ez egy kicsit a mikszáthi palócnovellák sorozatára, amely szintén egy kisebb közösség belső világába vezet be, ahol néhány társzereplő újra és újra felbukkan, de történeteik nem egymás folytatásai; a szövegek olvasmányosak, és mindegyikükbe beépül több anekdotikus szál is, valamint a narrációban általánosan jellemző a redukált írásjelhasználattal is megtámogatott szabad függő beszéd. És azt hiszem, nem kerülhető meg a csáthi gyermeklélektanvaló rokonság említése sem, mivel a kiskamasz közösség tagjaira éppen azok a gesztusok, cselekvésformák és motívációk jellemzőek, mint az ottani gyermektörténetek pszichésen túlfűtött és kegyetlen közegében. Zalán ezen felül is avatott lélekábrázolóknak mutatkozik itt, különösen a behaviorista figyelem és ábrázolásmód terén.

A gyermekcsapat, és benne a kis főhős mindennapjai szolgáltatják a történetek magját. Ebben a közegben épül „téglánként” a még nem konkrétan formatervezett építmény, zajlik legerőteljesebben a személyiségformálódás: a kisebb gyerek meglesi, kihallgatja a nagyobbakat, hozzájuk csapódik, átveszi gesztusaikat, beszédmódjukat, fel akar zárkózni, s közben durva forgácsolással-sorjázással alakítják őt a különböző élethelyzetek (erő)próbái. A ténytérítés, a keresetlen naturalizmus, a nyelvi brutalitás és a karakterfüggő stílnyelviség csak hitelesebbé teszi a megélttség felidézését, de mellé szürreális és romantikus, illetve groteszk elemek is csatlakoznak, ahogy az már a „véres valóság” nemiségre és halálközelségre fogékony zaláni-gyermeki világában természetesen. Zalán azonban nemcsak a stíluseszközök összetettségével ér el hatást, hanem azzal is, hogy szinte minimális, erősen redukált jelzésekkel tud beavatni az összetett érzésvilág rejtelmeibe. Líraiság és balladás drámaiság egyaránt képes érdemben hozzájárulni a nagy erejű ábrázolás sikeréhez.

Mint a korábbi hivatkozás alapján is sejthető, a legtöbb fontos gondolat, az igazi bölcséleti hatás a kevés beszédű nagyapától érkezik. Az ő mindenlátása mágikus-misztikus színezetet is kap, ahogy az már csak lenni szokott egy kisgyerek látásmódjában, illetve ahogy a legintenzívebb ismeretszerző időszakát élő egyetemista fiatalember emlékezetében ő újra megjelenik (l. a második ciklus *Hagyaték* című írását). Emellett Petőfit és József Attilát egyaránt eszünkbe juttathatja, ahogy a zokogva büntető anya teljes ónatadó szeretetgesztusait látva érzékeljük a gyermek áhítatát érzelmi-etikai éréseinek kulcspillanataiban és az elbeszélő jelenben.

Vajon működnek-e még manapság a bensőséges kapcsolatok, az efféle – jelzés értékűségében is hallhatlanul intenzív – közvetlenség a közeli hozzátartozók kisvilágában? Vajon tudunk-e még a legegyszerűbb kismemberek nagyságára úgy feltekinteni, ahogy a zaláni gyermek- vagy felnőtt alakmások idézi fel az apa alakját? Azt hi-

szem, ezek a kimondatlan hiányérzetek is ott lappanganak a felvezető írásban és a novellákban egyaránt.

„csúnya és rideg világban”

Az illúzióvesztések ellenére is értékfelmutató gyermeki emlékezet történeteit a már beavatott felnőtt kortársi életképekben szemléltetett tapasztalatai egészítik ki, illetve ellenpontozzák. A második és negyedik rész szövegeinek túlnyomó többsége, vagyis az egész kötetnek mintegy a harmada már redukált szimbólumhasználattal, de stilizáltsága és fikcionált volta ellenére is éles kontúrokkal rajzolt, aktuális korfestéssel járul hozzá az alkotói világkép árnyalt megjelenítéséhez. Az önfeledtebbnek (néhol tán kissé öncélúnak is) tűnő humor, az alkalmi, burleszkzerű, fonák abszurdítás sem arra szolgál azonban, hogy feledtesse, feloldja a lényegi kiábrándultságot, a keserűséget. Itt már ritka a könnyed anekdotázás, nem jellemző a valóságosság sem; a harmadik személyű narráció kívülről viszonyulást sejtet. A szemlélő tekintet itt nem a magast kutatja, hanem a lent-lét, a mélység, az eltorzultság világa készíti azt döbbséget befeleledkezésre, „pupillatágulásra”. E történetek fele alapvetően a testi-lelki agressziót, néhol a perverzítást és ezek lélektani, illetve szociológiai motiváltságát teszi szemléltethetővé, szinte dokumentációs értékkel. A *Téglagyári történetek*ben is láthatunk példát a döbbséget és riadt gyermeki csalódásra, a családon belüli krízishelyzetekre, a nélkülözés, a hiányérzetek dühödte gesztusaira, de itt már a gyermeklélek élethosszra kiható, tragikus törésével szembesülhetünk a Galamb című írás által, a családi kötelékek átváltozását szélsőséges és alpári elidegenedettségbe a *Telitalát* felkavaró életképe tükrözi, de a válságkorszak végleteit a (lelki) nyomor modern agressziójának reflexív demonstrálása szolgáltatja látomásos felnagyításban, l.: *Az úton* végig. A megdöbbenést a szelidebb történetekben a humoros-anekdotikus poentírozás váltja fel, illetve – jelentősen kis arányban ugyan – arra is látunk példát, hogy nem feltétlenül kell kivesznie e világban az emberből a tartásnak, az éthosznak (*Hagyaték, Vízagy és porcelán-csésze, A tanítvány*).

„Pál egyszerre átlát”

A kötet harmadik része kizárólagos főszerepben, személyiségére fókuszáltan, mégis sajátos hangsúlyviszonyú, töredékes jellemábrázolással visszahozza a nyitó novellában megjelenített alteregót, ha ugyan nem egy azonos nevű újabb alakmást. A kötetkezdő darab alányának sok életrajzi tartozéka jól felismerhetően önletrajzi eredetű is egyben, ehhez a mostani Pálhoz azonban a szerzőnek biografikusan elég kevés köze van – vagyis az újfént harmadik személyű elbeszélésmód talán újra csak távolító gesztus Zalántól. Hősének fiktív genealógiája ténytérően is ellentétben áll az „első Pál”-éval, ugyanakkor a szerzőhöz való hasonlóság nyomokban e nyolc írás esetében is felismerhető (világjáró művész, ex Ady-rajongó, a művészet váteszi küldetését viszont már kételylyel szemléli, és sok válsághelyzetet él meg). Az Új Forrás márciusi számában egy szerkesztői kérdés nyomán Zalán fölveti annak bizonyos mértékű valószínűségét, hogy

egyfajta belefáradás, kiüresedés stádiumába került alkotóként – nos, az is lehet, hogy már ennek előérzete jelenik meg a pár évvel korábbi keletkezésű írásokban (*Párizsban jár, A kanna, Hírek a mobilon, a Negro* című írásokban pedig a „kiüresedő szívére” is hivatkozik), ugyanis a művek felében felbukkan a sűrű hideg, a semmi nyomasztó közelsége, s a szövegek többsége megint csak családshelyzetekre épül, két alkalommal pedig érzékelhető az ironikus szkepszis a művészet jövőjéről, az iránta való közönségigény(telenség)ről szóló felvetésekben. (Lehet, hogy mégsem csupán felületi, nyomokban meglévő egyezésről beszélhetünk akkor?) Pál kiábrándultsága már a sokat – a talán túl sokat – megélt felnőtté, aki viszont képes az önironikus szemléletre is. Többnyire anekdotikus történetei szerkezetileg homogénebbek a többinél, és a groteszk elemek mellett olykor megtűrjük a könnyed (*Strandolunk*) és a filozofikusabb humort (*Sárga láng, A légy délutánja*).

„legyen hősünk író”

A távolított alanyú, korrajzos írások mellett az utolsó ciklus nagyrészt szubjektíven személyes, ezen belül is többnyire reflexív szövegeket tartalmaz, melyek a hagyományos szépirodalmi műfaj-kategóriákból már kilógnak, publicisztikai karakterűek: karcolatok, tárcák. A világ dolgairól határozott véleménnyel rendelkező, stabil értékrenddel bíró szerző a kötetzáró opusban éppen közírói-írói öntudatának ad hangot ironikus, sőt gúnyosan parodisztikus formában (*Tárca-bárca*), s nem mellesleg feltárja ezzel együtt a kortárs irodalmi közélet napi visszasságait is. Nem igazán szívderítő e szövegben az általánosító érvényű, evokatív végző („Nincsen remény, nincsen remény”), melyhez személyes vonatkozásban még az az önironikus dokumentáció is hozzájárul (I. *Negro*), hogy a világhálás keresőben saját nevére mindössze kétszer annyi találat érhető el, mint az értelmetlennek tűnő, a számára szimbolikusan a „valami-ami-létezik-de-meg-nem-mutatkozik” (másként „a hajdani semmi”) jelentésű KOGA hangsorra.

Mindezek ellenére az egész kötetben leginkább ezeket az írásokat jellemzi könnyedség, felszabadultság. Ez néhol a szlenges stílusban, illetve a lazább, asszociatívabb, „villanásos” szövegszerkesztésben is felismerhető. Különös színfoltja ennek az oldottabb dikciónak a nyelvi játékoságra is alapozó szellemes humor, melynek legeredtebb változatait az egész ciklusnak is címét kölcsönző *Villanások tágra nyílt pupillában* soraiban fedezhetjük fel. Kulcsfontosságúnak tűnik még ez az írás olyan szempontból, hogy a kezdetektől jelenlévő világértés-problematika a legközvetlenebb módon itt tematizálódik, éppen annak kapcsán, ahogy egy baleset utóélete során a tudat és az érzékek újra működni kezdenek, s a beszélő mintegy újratulja a világot, a valóságot („Lehet, hogy tényleg most születtem meg...?”). Sok halál- és halálközelség-motívum felbukkant már a kötetbeli művekben, sokféleképpen kötődtek hozzá érzelmek, gondolatok, de talán itt lelhetjük fel a zaláni groteszk legszebb, leghatásosabb megnyilvánulásait is.

E művekben a már említetteken kívül fontos tényezője a felszabadultságnak, hogy az érték- és szépségfelmutásra még akkor is találunk példát (*Ervin és az őserdő*,

Negro, E-TÉ-TE), ha a már említett reményvesztő végző mindezt alaposan megkontrázza. Ez utóbbinak a negativitása komoly ellensúlyokat kap egyébként azáltal is, hogy míg a többi szövegcsoporthoz darabjaiban hangsúlyosnak érződik az „ütős”, frappáns felütések alkalmazása, addig az utóbb említett írásokra a feloldást-megnyugvást hozó lezárás gesztusa jellemző.

Amikor a már említett interjúban Zalán a terveiről beszél, abban elsősorban versek és színházi munka szerepel, s elvben az epikus folytatás lehetősége is szóba kerül a *Papírváros* és egy mesekönyv kapcsán. Hogy publicisztikai indíttatása alábbhagyott, az a *Tárca-bárca* alapján indokolt és érthető, de azt gondolom, aki a *Göncöl-szekér* által ismerkedett meg az epikai ihleteteket is avatottan megmunkáló Zalánnal, az szívesen olvasna tőle a későbbiekben is a jóféle kisprózákban.

(Palatinus Kiadó, 2010)

Juhász Attila

Mindenség és szümpatheia

(Szoboszlai-Kiss Katalin: Poszeidóniosz – Töredékek és kommentár)

A hellenizmus filozófiai irányzatai iránt mutatkozó érdeklődés nem csupán a korszak bölcséletére vonatkozó, a források kevés számából adódó korlátozott tudásunknak, és az ebből fakadó megismerési vágyunk köszönhető, hanem annak is, hogy a kései ókorban forgalomban lévő tanokat életre hívó társadalmi-kulturális-politikai viszonyok hasonlóságokat mutatnak napjainkkal. A szkeptizmus, az epikureizmus, a neoplatonizmus, a cinizmus vagy éppen a sztoicizmus mind-mind egyfajta válasz volt arra a klasszikus kor utáni időszakra. A gyors változások, a görög poliszok válsága, a római terjeszkedés nyomán jelentkező sajátos problémákra a filozófiai iskolák eltérő válaszokat kínáltak a kor emberének, és jórészt etikai kérdésekkel foglalkoztak. Természetesen nem mondtak le teljesen a természetfilozófiáról, metafizikáról, illetve a logikáról sem, azonban az e területekkel való foglalkozást is erőteljesen motiválták az etikai problémák. A hellenizmus filozófiája a társadalom átalakulása következtében az elbizonytalanodó, kapaszkodót kereső egyén boldogulását, boldogságát tartotta szem előtt, az iskolákba csoportosuló gondolkodók tanításai lényegében világértelmezési, életvezetési stratégiákat kínáltak. Az ily módon jelentkező értékpluralizmus többféle utat kínált a válsághelyzetben való megmaradásra, és korunk értékválsága közepette talán éppen ezért irányul a figyelem erre az időszakra. Bár napjaink filozófiai leginkább a természettudományos és technikai fejlődés nyomán felmerülő tudományfilozófiai kérdések megválaszolására törekednek, ezzel összefüggésben számos (bio- és öko-)etikai probléma is előtérbe kerül, élénk vitákat váltva ki. A globalizáció következtében jelentkező társadalmi változások is a megfelelő válaszok kidolgozását követelik meg. Így tehát, tisztán történeti érdekessége, relevanciája mellett, illetve amiatt, hogy a késő-antik bölcsélet nyilvánvalóan meghatározta, meg-

határozza az európai gondolkodást, hiszen számos, korunkban is releváns kérdést vetettek fel, azért is érdemes közelebbről foglalkozni a hellenisztikus korról, hogy elgondoljunk az általuk kínált válaszok és stratégiák aktualizálhatóságán, saját korunkban való alkalmazásának lehetőségén.

Szoboszlai–Kiss Katalin könyve azért különösen izgalmas, mert egy még a korszakkal foglalkozó filozófiatörténészek által is kevésbé ismert, és éppen ezért ambivalens megítélésű gondolkodó életművének bemutatását és értelmezését tűzi ki célul. A sztoicizmus irányzatának leginkább a kései, harmadik, Seneca, Epiktétosz és Marcus Aurelius nevével fémjelzett korszaka közismert, hiszen teljes művek csak ebből az időszakból maradtak fent. A régi és a középső sztoa időszakából, amelyhez Poszeidóniosz is tartozik, csak töredékek és másodlagos források állnak rendelkezésre, amelyek hiányosságuk mellett kérdéses megbízhatóságuk, egymásnak ellentmondó tartalmuk miatt alapos vizsgálatot követelnek meg a kutatótól.

A szerző célja, hogy a ránk maradt fragmentumok és testimóniumok magyar nyelvű (néhány kivétellel saját) fordításainak, és a hozzájuk fűzött magyarázatok révén képet adjon Poszeidónioszról. Ismerteti a vele kapcsolatos eddigi kutatások eredményeit, hivatkozik a filozófussal foglalkozó szakirodalom tekintélyeire, ugyanakkor vitába is száll némelyikükkel, és amellett érvel, hogy Poszeidóniosz eredeti módon fejleszti tovább a sztoikus tanítást. A rendelkezésre álló források eltérő értelmezéseket és értékeléseket eredményeztek, vannak, akik eklektikusnak vagy éppen platonistának bélyegezték Poszeidónioszt, de Szoboszlai–Kiss Katalin szerint annak ellenére mégiscsak sztoikusnak kell tartanunk, hogy több helyütt kritizálja, vagy éppen eltér a régi Sztoa hagyományától.

A könyv bevezetésében előbb Poszeidóniosz antik, majd modern recepciójával foglalkozik. Megemlíti azokat a szerzőket, akiknek a munkáiból rekonstruálható filozófiája; Galénosz, Sztrabón, Athénaiosz, Diogenész Laertiosz, Cicero, Seneca, Proklosz és Plutarkhosz műveiben maradtak fenn terjedelmesebb szövegrészletek. A modern kori szövegkiadások közül kiemelendő a Ludwig Edelstein elkezdett, majd I. G. Kidd által befejezett, a töredékeket, azok fordításait és a hozzájuk fűzött kommentárokat tartalmazó munka. Az elemző művek közül Reinhardt kétkötetes monográfiája volt az első, amely a huszadik század elején elsőként értékelte a görög filozófust, emellett leginkább Jacoby, Pohlenz és Laffranque írt elemzéseire támaszkodhat, vagy éppen szállhat velük vitába. A Poszeidónioszsal kapcsolatos bizonytalanságokat jól jelzi, hogy A. A. Long magyarul is olvasható *Hellenisztikus filozófia* (Hellenistic Philosophy, 1974) című művében hajlamos ugyan nem eredeti gondolkodónak nevezni Poszeidónioszt, de véleményét felfüggeszti, amíg nem ismeri Kidd kutatásának eredményét. Miatán ez megtörtént, revidálta korábbi álláspontját, azt viszont már korábban is elismerte, hogy ha eredetisége miatt nem is, hatása miatt mindenképpen fontos szerzőről van szó.

Poszeidóniosz a mai Szíria területén, Apameiában született Kr. e. 135-ben és Kr. e. 51-ben halt meg Rómában. Fiatalon Athénban tanult filozófiát, a sztoikus iskola akkori vezetője Panaitiosz volt a mestere, akinek halála után bejárta Észak-Afrikát, Hispániát, Itáliát és Észak-Euró-

pát. Iskolát alapított Rhodoszon, ezenkívül fontos állami tisztséget töltött be, prütanisszá választották. Marius consulsága idején a rhodosziak választott követe volt.

Érdeklődése széles körű volt, munkássága több tudományágra is kiterjedt. Szoboszlai–Kiss Katalin Poszeidónioszt a legnagyobb filozófusok, Szókratész, Plátón és Arisztotelész osztályába sorolja, és úgy gondolja, hogy tematikai gazdagsága, professzionális színvonala fölébe emeli akár Plótinoszhoz, vagy a régi Sztoa harmadik vezetőjének, Khrüszipposznak.

Eredetisége abban áll, hogy megújítja a hagyományt, felülvizsgálja, kritizálja, kiegészíti az ortodox sztoikus tanokat, és megpróbálja kiküszöbölni az ellentmondásokat, miközben rendszeréből megérthetővé válnak a sztoikus filozófia problémái. Felkészültsége, sokoldalúsága kiemeli őt más sztoikusok közül, hiszen a filozófia és az egyes szaktudományok összekapcsolására, egybenlátására törekedett.

Szoboszlai–Kiss Katalin elsősorban a hagyományos sztoikus filozófiai tudományokkal, a fizikával, etikával, valamint a logikával kapcsolatos problémákat elemzi, de a Poszeidóniosz által művelt szaktudományok, mint a matematika, földrajz és történetírás is helyet kapott a filozófus életművét így mégis nagyjából egyben bemutatató kötetben. A töredékekből az említett szempontok szerint válogatott, tehát nem egy Poszeidóniosz összest vehetünk a kezünkbe, ugyanakkor mégsem lehet hiányérzetünk, hiszen a kommentárokkal egy gazdag és egységes rendszert sikerült rekonstruálnia.

Poszeidóniosz fizikájának tárgyalásakor kiemeli, hogy egyetemesnek tekinti a filozófiát. „A filozófus célja az univerzum működési elveinek feltárása, a természeti törvények, az általános emberi magatartásformák vagy akár a mesterségek alapszabályainak feltárása is. (...) A filozófia területeinek egyenértékűségét a mindenség dolgai közti egyenlőség is szavatolja, a filozófus célja így nem is lehet más, mint az univerzum dolgai közti összhang törvényeinek feltárása.” (56. o.) Korunk láthatatlanná differenciálódott, sokszor egymástól teljesen elszigetelt szaktudományá által felhalmozott ismeretanyag miatt nyilván lehetetlen mindenhez „szakérteni”, ugyanakkor szükség mutatkozik az alapelvek tisztázására és összehangolására, multidiszciplináris szemléletmódra, amely érvényes világkép megalkotását tenné lehetővé.

Poszeidóniosz monista metafizikája miatt tér el a korábbi sztoicizmustól, amely dualizmust állít. Véleménye szerint az univerzum két princípiuma, a passzív anyag és az azt megformáló aktív erő, a logosz csak fogalmilag különbözik egymástól. A mindenségben azonosak, egymástól elkülöníthetetlenül alkotják az értelmes anyagát, amely kormányozza a világot, és megteremti a partikuláris létezők létrejövését, amelyekben egyfelől megmarad ez az azonosság, ugyanakkor differenciáltan is megjelenik, mint természet és racionalitás. Poszeidóniosz szerint „az értelmes anyag felvehet bármilyen egyedi formát és minőséget”, ez jelenti a mindenség fizikai aspektusát. Csak az egyedi létezők keletkeznek és pusztulnak, a mindenség metafizikai aspektusából ezek csak módosulásként, változásként értendők. A mindenség harmadik aspektusa, a fatum, a racionális erő felől tekintve azonban minden harmóniában van, gondviselésszerűen és nem véletlenszerűen történik. A kozmikus szümptatheia tana Szoboszlai–Kiss Katalin szerint a kozmosz raci-

onális működésének elmélete, amely a mindenség részei közti ok–okozati összefüggéseket tárja fel. Metafizikai nézőpontból minden létező szabad, a fizikaiból tekintve viszont determinált, mert mindent a fatum irányít. Poszeidóniosznál a fatum az ok–okozati összefüggések törvényszerűsége, amely az értelemmel felfogható. Éppen ezért nem utasítja el a jóslást sem, hiszen a kauzális viszonyok ismeretében feltárhatóak a természetben történő folyamatok, még a jövőben bekövetkező események is. Elsősorban a tudományos jóslást, az oknyomozást, de az álomfejtést, az asztronómiát, a belső szervekből, testi adottságokból való jóslást is elfogadja. Poszeidóniosz apodiktikus logikáját, az ok–okozati összefüggések feltárását a fizikában, de az etikában és minden, általa művelt tudományterületen alkalmazza, a bölcstől az okok megértését és megállapítását követeli meg.

A lélekről vallott nézeteit az különbözteti meg elődeitől, hogy a racionális mellett elismeri a lélek irracionális képességét, ellentétben Khrüszipposszal, akinek nézeteit komoly kritikával illeti, és helyesbíteni igyekszik. A lélek irracionális minőségeinek etikájában van meghatározó jelensége, különösen a szenvedélytan esetében. Khrüszipposz szerint a szenvedélyek oka a tudatlanság, a túlradó készítés és a téves ítélet, de Poszeidóniosz szerint ezek másodlagos okok. Valójában az emotív mozgások mint természetes, de irracionális törekvések eredményezik a szenvedélyeket oly módon, hogy emotív lökés éri őket. Ezt a lökést a téves vélemény, vagy túlradó készítés, de természetes emotív mozgások, mint győzelemre, vagy gyönyörre való törekvés is kiválthatja.

A szenvedélytan kitér a szenvedélyek megszüntetésének módszereire is, itt Platón, Arisztotelész, másfelől a sztoikus gondolkodók tanításait veszi át. Külön tárgyalja a gyermekek és a felnőttek terápiáját, hiszen a gyermekeknél, amíg nincs kifejlődött értelem, csak a zene és a testgyakorlás alkalmazható, míg a felnőtteknél az értelem művelése révén is csillapíthatók a szenvedélyek.

Poszeidóniosz élenként érdeklődött az emberi viselkedés okai iránt, valószínűleg ez indíthatta arra, hogy ún. erkölcsrajzokat készítsen. Neves történelmi személyiségekről, népcsoportokról készített karakterológiai leírásokat, mivel úgy gondolta, hogy az éghajlat, a születés, a neveltetés, a fizikai megnyilvánulások rögzítése segítséget nyújthat az erkölcsi nevelésben. Ezt a tudományt etológiának nevezte, és az erények kifformálásában vélte hasznosnak, a szabályadás, a tanácsadás, a buzdítás és az oknyomozás mellett. Poszeidóniosz szerint a legfőbb erény a tudás, de a lélek irracionális képességeinek is vannak erényei, mégpedig a gyönyör, illetve a jó erőnlét. Háromféle kötelességtípust különböztet meg:

az erkölcsös, a hasznos, illetve a kettő közötti feszültséget tartalmazó kötelességet, amely mérlegelésre készíti a bölcset. Szoboszlai-Kiss Katalin hangsúlyozza ennek a nézetnek a hagyománytól való különbözőségét: „a sztoa a kötelesség alatt olyan tettet ért, amelynek megtételét az ész javasolja.” (189. o.) A legfőbb erény gyakorlása nem elégséges a boldog élet eléréséhez, ehhez az irracionális képességek erényei is szükségesek. Arisztotelészhez csatlakozik, amikor a vagyont és az egészséget is a boldogság feltételének tekinti. Úgy véli, a vagyon önmagában nem rossz, de könnyen okot adhat a sóvárgásra, illetve a kevélységre, fősvénységre. A jó és a rossz, illetve az erkölcsi értelemben közömbös cselekedetek megkülönböztetése tekintetében Poszeidóniosz osztja a hagyományos felfogást, azonban a rossz eredetét a lélek irracionális minőségeiből vezeti le. A rossz abból fakad, hogy az értelem nem képes befolyásolni döntéseinket, választásainkat, így „túlzásba esünk bizonyos körülmények közrejátszása következtében.” (197. o.)

A sztoikus etika és Poszeidóniosz szerint is a legfőbb jó a boldogság, az ember végső célja pedig a természettel harmóniában való élet. A kontempláció, a szemlélődő állapot elérése, a világban a kozmikus szümpatheia szerint végbemenő események elfogadása mellett azonban szükség van a lélek irracionális képességeiből származó erények gyakorlására is.

Szoboszlai-Kiss Katalin könyve nemcsak Poszeidóniosz és a sztoicizmus által felvetett problémákat és az ezekre adott válaszokat ismerteti, hanem a ránk maradt kevés forrásból válogatva saját fordításában tolmácsolja a hellenizmus egyik legmeghatározóbb, az utókor számára viszont csaknem teljesen ismeretlen gondolkodó nézeteit, amelyeket kiváló, pontos elemzéseivel, logikus érveléseivel még a filozófiában kevésbé jártas olvasó számára is érthetővé tesz. Mindezt persze tudományos igényességgel, a szakirodalom tekintélyeire támaszkodva vagy velük vitatkozva teszi. Meggyőzően védi saját álláspontját. Véleményem szerint sikerült bebizonyítania, hogy Poszeidóniosz filozófiája tartalmaz eredeti gondolatokat, úgy módosította, fejlesztette tovább a sztoikus tanításokat, hogy közben megmaradt az iskola keretein belül. A könyvet olvasva a mai olvasó is elgondolkodhat a tudományok egységén, a kozmikus szümpatheian, a szenvedélyek okain és legyőzésük módszerein, beleakadhat olyan erkölcsi problémákba, amelyek (minden-)napjainkban is töprengésre, az emberi viselkedés okainak megértésére készítenek bennünket.

(ELTE BTK Filozófiai Intézet – L'Harmattan Kiadó – Magyar Filozófiai Társaság, 2009)
Szalai Zsolt

Számunk szerzői

Bertók László 1935-ben született Vésén. Költő. Pécsen él. Legutóbb megjelent kötete: Pénteken vasárnap (versek, 2010).

Csehy Zoltán 1973-ban született Pozsonyban. Költő, műfordító. Latin, görög, szlovák, cseh, olasz nyelvből fordít. Legutóbb megjelent kötetei: A szöveg hermaphrodituszi teste (tanulmányok, 2010); Homokvihar (versek, 2010).

Deák László (1946–2009) Budapesten született. Költő, író, szerkesztő. Legutóbb megjelent kötete: Fogadom ajándékok, idő. Válogatott versek (2010).

Debreczeny György 1958-ban született Budapesten. Jelenleg könyvtáros (tanár) egy budapesti középiskolai kollégiumban. Kötetei: ellentéppárhuzamok (1982); elodázható elégiák (1989).

Hernádi Mária 1974-ben született Csornán. Irodalomtörténész, tanár. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Vitéz János Karán és Bölcsészettudományi Karán oktat irodalmat és teológiát. Kutatási területe Ottlik Géza és Nemes Nagy Ágnes életműve. Önálló kötete: Egy találkozás története. Ontológiai dialogicitás Nemes Nagy Ágnes költészetében (2005).

Horváth Imre 1966-ban született Sopronban. Tanár, irodalmár, a PTE BTK tudományos segédmunkatársa. A dramatikus és narratív teológia tárgykörében 2010-ben megjelent kötetei: A Biblia – Talantum műelemzések; Narratívák (Narratív teológia).

Jász Attila 1966-ban született Szőnyben. Költő, az Új Forrás folyóirat főszerkesztője. Tatán él. Legutóbb megjelent kötete: Isten bőre (versek, 2011).

Juhász Attila 1961-ben született Téten. Költő, kritikus. A győri Révai Miklós Gimnázium tanára. Legutóbb megjelent kötete: Eszkimószín (versek, 2009).

Kácsor Zoltán 1978-ban született Budapesten. Költő. Az ELTE magyar szakán végzett, jelenleg a győri Városi Művészeti Múzeum kommunikációs munkatársa.

Karátson Endre 1933-ban született Budapesten. Író, kritikus, irodalomtörténész. 1956 óta Párizsban él. Legutóbb megjelent kötete: Otthonok I–II. (2007).

Kolozsi Orsolya 1980-ban született Budapesten. Tanár, kritikus. Budapesten él. Önálló kötete: A szöveg árnyéka (2011).

Komálovics Zoltán 1964-ben született Szombathelyen. Költő, kritikus. Győrött él. A pannonthalmi Bencés Gimnázium tanára.

Limpár Ildikó 1972-ben született Miskolcon. Angol és egyiptológia szakot végzett, jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetem oktatója. Kortárs amerikai irodalmat oktat és kutat, emellett dráma- és prózaírással foglalkozik.

Mutis, Álvaro 1923-ban született. Kolumbiai költő, regényíró, esszéista. 1956 óta Mexikóvárosban él.

Magyarul legutóbb megjelent kötete: Maqröll, az Árbocmester nekibuzdulásai és hányattatásai I., II (2008, 2009).

Németh Zoltán 1970-ben született. Költő, író, kritikus, irodalomtörténész, a besztecebányai Bél Mátyás Egyetem tanára. Ipolybalogon él. Legutóbbi kötete: A magyar irodalom története 1945–2009 (2009).

Polgár Péter 1974-ben született Győrött. Költő. Budapesten él.

Püspök Livia 1957-ben született Kaposváron. Költő, 1980-tól publikál. Kötetben legutóbb a Földem (Kaposvár, 2010) c. antológiában szerepelt.

Réti Attila 1963-ben született Mosonmagyaróváron. Író. A Tarandus Kiadó tulajdonosa. 1990 és 2010 között a Kaiser Food Élelmiszer-ipari Kft. tulajdonos ügyvezetője.

Sári László 1950-ben született Budapesten. Filozófus, Kelet-kutató, a Magyar Rádió szerkesztője. Legutóbb megjelent kötetei: A Himalája arca (2001); Reggeli beszélgetések Lin-csi apát kolostorában (1999); Az ifjú Lin-csi vándorlásai (2004).

Szalai Zsolt 1979-ben született Győrben. Költő, kritikus. Szülővárosában tanít. Legutóbb megjelent kötete: idetett valaki (versek, 2009).

Szentgyörgyi József 1940-ben született Balatonarácson. Festőművész. 2009-ben jelent meg az életművét bemutató album Wehner Tibor bevezető tanulmányával (T'Art Alapítvány, Kugler Könyvek).

Szentirmai Mária 1953-ban született Komáromban. Költő. Győrött él. Önálló kötete: Kavicsba zárt múlt (versek, 2001).

Szlukovényi Katalin 1977-ben született Győrött. Költő. A győri Révai Miklós Gimnáziumban érettségizett. Budapesten él. Jelenleg doktorandusz (ELTE Irodalomtudományi Doktori Iskola Modern Angol-Amerikai Irodalom Program). Önálló kötete: Kísérleti nyúlórr (versek, 2005).

Szőcs Henriette 1973-ban született Győrött. Külkereskedő, író, jelenleg Mogyoródon él. Az Erlin Páholy alkotókör alapító tagja. Kötete: Hagyaték antológia (2010).

Tolnay Imre 1968-ban született Győrött. Festő, grafikus. Szülővárosában él.

Tózsér Árpád 1935-ben született Gömörpéterfalán. Pozsonyban él. Író, költő, kritikus, műfordító. Legutóbb megjelent kötete: A vers ablakán kihajolva. Válogatott versek (2010).

Ujlaki Csilla 1965-ben született Tapolcán. A Janus Pannonius Tudományegyetem magyar–oroszc szakán végzett. A győri Kazinczy Ferenc Gimnázium tanára.

Woolf, Virginia (London, 1882 – Sussex, 1941) angol regényíró, esszéista, novellista, kritikus, könyvkiadó. Magyarul legutóbb megjelent kötetei: Éjre nap (regény, 2007); Messzeség (regény, 2007).

A MŰHELY MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ALÁBBI KÖNYVESBOLTOKBAN:

Győr:

Antikvárium (Kazinczy u. 6.),
Koncert Zenemű- és Hanglemezbolt
(Arany J. u. 3.),
Puedlo Könyvesbolt (Aradi vértanúk útja 8.)

Budapest:

Írók Könyvesboltja (Andrássy út 45.),
Gondolat Könyvesház (Károlyi Mihály u. 16.)

Debrecen:

Sziget Könyvesbolt (KLTE)

Hódmezővásárhely:

Petőfi Könyvesbolt (Andrássy u. 5.)

Nyíregyháza:

Kötet Könyvesbolt (Hősök tere 9.)

Pécs:

Zrínyi Miklós Könyvesbolt (Jókai u. 25.)

Sopron:

Cédrus Art Klub (Fő tér 6.),
Fekete Cédrus Könyvkereskedés
(Bunker Rajnárd köz 2.),
Vörös Cédrus Könyvkereskedés
(Mátyás király u. 34/F.)

Szeged:

Bálint Sándor Könyvesbolt (Aradi vértanúk tere 8.),

Folyóiratunk megrendelhető a szerkesztőség címén:

9002 Győr, Pf. 45.

Honlap:

www.gyorimuhely.hu

E-mail:

szerkesztoseg@gyorimuhely.hu

M Ű H E L Y

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik kéthavonta
2011. XXXIV. évfolyam, 3. szám

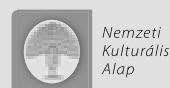
Főszerkesztő:
VILLÁNYI LÁSZLÓ

Szerkesztők:
HORVÁTH JÓZSEF,
MÁRTONFFY MARCELL, SZAKÁL GYULA

Arculat:
KURCSIS LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár:
SZIKONYA GABRIELLA

T Á M O G A T Ó K :

Nemzeti Kulturális Alap

Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata

Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata

Széchenyi István Egyetem, Győr

Pannon-Víz Zrt. Győr

Hungaro-Len Kft. Komárom

Hotel Klastrom, Győr

Index: 25975 HU ISSN 0138-922 X. A szerkesztőség címe: 9022 Győr, Rákóczi u. 1. Levélcím: 9002 Győr, Pf. 45. Tel./fax: (96) 326-845. E-mail: szerkesztoseg@gyorimuhely.hu. Honlap: www.gyorimuhely.hu. Kiadja: a Műhely Folyóiratkiadó Nonprofit Korlátolt Felelősségű Társaság. A kiadásért felel: Villányi László ügyvezető. Budapesten és vidéken terjeszti a Magyar Lapterjesztő Rt. és a Könyvtárellátó Kht. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Üzleti Ügyfelek Üzletág, Központi Előfizetési és Árusmenedzsment Csoport, 1900 Budapest. Előfizethető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, valamint e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu. A befizetéseknel kérjük minden esetben feltüntetni: Műhely c. folyóirat.

Előfizetési díj 2011. évre: 2400,- Ft

Szedés: Szikonya Gabriella • Tördelés: VISIONEXT Vizuális Stúdió, Győr

Nyomás, kötés: PALATIA Nyomda és Kiadó Kft. Győr • Felelős nyomdavezető: Radek József ügyvezető igazgató

MŰHELY

Nemzeti
Kulturális
Alap

KULTURÁLIS

500,- Ft

FOLYÓIRAT

9770138922000 11003
